

Stig in!

Gestaltningförslag för entréer till Markaskogen -
ett tätortsnära naturreservat i Örebro

Jenni Kullinger
Fakulteten för naturresurser och lantbruksvetenskap
Institutionen för stad och land, avdelningen för landskapsarkitektur
Examensarbete vid landskapsarkitektprogrammet, SLU Uppsala 2012

Sveriges lantbruksuniversitet
Fakulteten för naturresurser och lantbruksvetenskap
Institutionen för stad och land, avdelningen för landskapsarkitektur, Uppsala
Examensarbete för yrkesexamen på landskapsarkitektprogrammet
EX0507 Självständigt arbete i landskapsplanering, 30 hp
Nivå: Avancerad A2E
© 2012 Jenni Kullinger, e-post: jennikullinger@gmail.com
Titel på svenska: Stig in! Gestaltungsförslag för entréer till Markaskogen -
ett tätortsnära naturreservat i Örebro
Title in English: Way to go! Design proposal for entrances in Markaskogen -
Nature Preserve
Handledare: Sofia Sandqvist, Institutionen för stad och land
Examinator: Katri Lisitzin, Institutionen för stad och land
Opponent: Jennie Månsson, White Arkitekter AB
Foto: Jenni Kullinger, om inget annat anges
Nyckelord: Gestaltning, visa natur, natur, naturreservat, skyddad natur, natur-
skydd, entré, entréområde, hauxner
Online publication of this work: <http://epsilon.slu.se>

*What we call the beginning is often the end
And to make an end is to make a beginning.
The end is where we start from.*

T.S. Eliot

Tack till...

Örebro kommun för att jag fått möjlighet att göra det här arbetet,
till min handledare Sofia Sandqvist för råd och tips,
till mamma och pappa för support,
till Jonas och Vanja för att ni finns!

Innehåll

Summary	5	Metod och genomförande	9	Gestaltlingsprogram	40
Background	5	Analysmetoder	9	Varför?	40
Purpose	5	Gestaltlingsmetod	10	Hur?	41
Material and method	5	Verktyg	10	Vad?	42
To enter nature	5				
Display nature - preserve nature	6	Att visa natur	13	Gestaltlingsförslag	45
How to design nature	6	Vad betyder natur?	14	Entré 1 - Grinden, <i>visa väg</i>	46
To give identity	6	Att skydda natur	15	Entré 2 - Tältet, <i>smälta in</i>	50
Conclusion	7	Naturen passiv - staden aktiv?	16	Entré 3 - Husgaveln, <i>rama in</i>	54
		Med respekt för naturen	17	Entré 4 - Vedhögen, <i>krama om</i>	58
Sammandrag	7	Det ordnade och det vilda	19	Entré 5 - Långbordet, <i>sticka ut</i>	62
Nyckelord	7	Vem är skapare?	20		
		Identitet, plats och historia	21	Diskussion och reflektion	69
Inledning	8	Att informera om natur	22	Plats och identitet	68
Mål	8	Att äntra natur	23	Vad är naturen värd	68
Syfte	8	Sammanfattning	26	Att vara och att göra	68
Frågeställning	8			Metod	71
		Analys	29	Framtida möjligheter	72
Avgränsning	8	Bakgrund	30		
		Landskapskaraktär	32	Källor	73
Material	8	Upplevelse och orientering	34	Tryckta och elektroniska källor	73
Arkitektävlingar	8	SWOT	36	Arkitektävlingar	73
Litteratur	9			Övriga källor	73
Övrigt material	9	Summering och placering	38		

Summary

Background

According to studies nature plays an important role to maintain public health. Thus, public access to natural recreational areas might also spur individual and public health. Sweden has different kinds of conservancies and nature protecting laws. Nature preserve is one way of protecting natural areas through law. In Sweden there is also The Right of Public Access which provides people with the right to undisputable access to nature. The right to access also commands its visitors to show consideration towards nature and property.

As cities grow, nature close to their perimeter plays an important role. Örebro municipality decided in March 2010 to secure 14 new urban near nature preserves. Markaskogen is one of those. It is located two kilometers south-east of the city center and just south of the university. Markaskogen plays an integral part both ecologically, culturally and socially. This is a popular exercise and recreational area. It has a unique nature with a plentitude of different species. Most of the almost 170 hectare big preserve consists of coniferous forest, the northern part consists of open fields, partly pastured, small lakes with surrounded wetlands. There is a graveyard from prehistoric age and there is also an old farm close to the university perimeter. An unusual swamp forest is also located here.

Purpose

The purpose with this thesis was to make a design proposal for entrances to Markaskogen and thus attract visitors and at same time preserve its ecological values.

Material and method

The thesis is divided into two parts. The first part is a background study with analyses and theory research. The second part is a design proposal.

As a background study I reviewed three architect competitions within the field of nature protection. Two of them were design competitions regarding entrances to nature preserves, one in Sweden and the other in Norway. The third one was a competition to create a common identity to the Swedish national parks. Thus not only focusing on landscape architecture but also on graphic design. Along with literature studies, analyses of the sites and useful information from experts, the background study gave frame to the design proposal.

The analyses of the sites gave useful information on how to move along in the design process. It also revealed that each site had to be handled differently since they all have different qualities. Although there are some common traits. Views were something that often returned, as well as spots where paths intertwine. This was something that I found was important to bring into the design proposal.

I used a design method developed by a team of architects that uses three questions in its design process:

1. *Why?* Answers to: What will the design do? This is basically the aim.
2. *How?* Answers to: How can the design do what it is supposed to do? This answers to the motto.
3. *What?* Answers to: What does the design look like when it does what it is supposed to do? This answers to

the design proposal including motto, concept and its functions.

The mottos show different ways on how to approach the problem - on how to display nature. As my background study presents, this can be achieved in different ways. Two main ways in the reviewed architect competitions were to either stand back or point out. This knowledge is mainly presented in the motto of the proposal.

The literature study also reflects different approaches landscape architects can have towards nature. As Malene Hauxner says you can either *be* or *do*. We can be a part of nature and be a co-creator. Hauxner calls it the pastoral and the horticultural approach. This knowledge is also presented in the concept of the design proposal. I suggest five entrances - four entrance *places* and one bigger entrance *area*. Each entrance has its own motto and concept. The aim was to make them work as a whole unit, with a common identity. The five entrances have following motto and concept:

Entrance 1: Motto: *Show the way*, Concept: *The gate*

Entrance 2: Motto: *Blend in*, Concept: *The tent*

Entrance 3: Motto: *To frame*, Concept: *The house gable*

Entrance 4: Motto: *To embrace*, Concept: *The woodpile*

Entrance 5: Motto: *Stand out* Concept: *The long table*

To enter nature

An entrance can have different functions. It can mark, welcome, divide and help the visitor to give a representative view of the site and where to go. Design is information and plays an integral part for the visitor, for lear-

ning and reflecting about nature. Hopefully this leads to an increasing interest in wildlife. Thus, the landscape architect can play an important role whenever there is a need to display nature and allure visitors.

Display nature - preserve nature

The thesis is also about how to make nature more available. Not just physically but also displaying nature and thus create awareness about nature and its processes and hopefully increase general interest in nature protecting. This is a better form of protection than nature conservancy, as a form, will ever be. The classification as a nature preserve can be an issue if we put nature on a pedestal and look at nature as something constant to be preserved. The nature includes people and both people and nature changes. Change is natural. Nature is part of an ever changing process. To look at nature as a changing process is a far better way to look at nature. The preserved nature is often looked at just as if it was a permanent exhibition. If we see nature as something constant - we might also perceive nature as passive. To see nature as something changing it might also become an active part of life and even a catalyst in society. The classification of nature as a preserved one can also lead to a respect which is over all good. But we might also care so much about the preserved nature that we almost forget the nature outside of its perimeter. Or even worse - we do not care about the other nature. If that is the case - then what is the point with preservation?

How to design nature

This view of nature also reflects the respect Swedes tend to have towards nature. A respect that might derive from the naturalistic style that Sweden has been known for. An aesthetic that is nature-like. This respect can also be seen in designs as a pointless harmless aesthetic that rather anonymizes the place than displays it. I guess this

aesthetic, often with solid wood in coarse dimensions, is an attempt to blend in and be a part of nature. In the competitions the jury often wants to get away from the old way of designing in wildlife. Even so, the winning design is often close to the old wildlife aesthetics with wood and with the attempt to blend in. To regard mankind as a part of nature and that mankind form nature is a good beginning to understand and approach nature as a concept. We have always been trying to control what we call *wild* nature. This is also a way to design as a landscape architect by using the contrasts. This can be done by adding the controlled, like adding human-made geometrical figures or by controlling the wild, like the form-cutting of trees. When designing the wild (and preserved) nature the first approach seems to be preferred. Just as humans form nature, nature forms humans. In landscape architecture it can be hard to tell who the creator is and maybe it is not necessary to know. It is more important and interesting to approach the question and use it in the design. As a fact nature can be used in art forms such as land art and also in landscape architecture as a co-creator.

To give identity

One way of designing an entrance is to let it lead the way to nature.

Swedish Environmental Protection Agency has in its works shown the importance of identity to make a nature preserve visited. Identity can include many things. Genius loci is often mentioned in this context - the Roman idea that a spirit follows man and place. Walter Benjamins idea of the aura is also mentioned, that he meant was lost along with the printing techniques. I compare the missing aura with the missing identity. For instance what happens when one does not take the place into consideration and instead uses mass-produced elements? My view is that they might fit the place but never give it content. Like Hauxner says: history is identity. All references is from the past and is where to start from. Hence history is the future. As we have seen in the competition to make identity to the Swedish nature preserves, place is vital to give identity. Because the place contains the history. To let go of history may create places but without content, or rather identity.

Conclusion

Another way of designing an entrance is to blend in and in this case let the view be the focus.

By displaying nature through landscape architecture, nature will be better protected. Nature will make a positive impact on people if they have a positive experience in it. They will remember the places where they; stopped at, sat down and had their sandwiches at. They will return and they will tell about it to their friends. If they feel *this is our nature* they will also care about it.

Sammandrag

Syftet med det här arbetet är visa hur gestaltning kan synliggöra natur. Syftet är således också att visa på hur gestaltning kan öka värdet på natur genom att synliggöra det.

Metoden har i detta arbete varit inventering på plats med fotografering, analys med inventering som stöd och med tre olika analysmetoder som grund, en specifik gestaltungsmetod, skissarbete i text och i bild samt inhämtande av kunskap och inspiration från olika skriftliga, muntliga och i bild värdefulla källor.

Teoridelen av arbetet behandlar vad en entré är och dess funktion. Här diskuteras också vad naturen betyder för människan och vår syn på denna. Det vilda ställs ofta mot det ordnade både i en allmän historisk kontext och i landskapsarkitekturen. Hur vi skyddar och respekterar naturen undersöks också, vilket även kan ses i gestaltandet av denna. Att vi ofta tenderar att se natur som en passiv roll i samhällsutvecklingen är någonting som tyvärr ofta förekommer. Människan ses som den drivande parten när det i själva verket kanske är naturen som är katalysatorn. Det är också naturen och platsen som är drivkraften bakom arbetets resultatdel. Genom platsen och dess historia ligger identiteten.

Resultatet har mynnat ut i ett gestaltungsförslag till

entréer för fem olika platser i norra delen av naturreservatet. Vart och ett av dessa har haft olika motto och koncept. Mottot hanterar olika sätt att visa natur, vilka grundar sig på bakgrundsstudierna. Konceptet är mottot förankrat till platsen och realiserat i gestaltungsförslaget.

Målsättningen är att synliggöra reservatet, öka antalet besökare och höja intresset för natur och ekologi. Förhoppningen är ett ökat socialt, ekologiskt och ekonomiskt värde som följd.

Nyckelord:

Gestaltning, visa natur, natur, naturreservat, skyddad natur, entré, entréområde.

Inledning

I dag bor en majoritet av Sveriges befolkning i tätorter. Den tätortsnära naturen har stor betydelse för många människor att möjliggöra friluftsliv i vardagen. (Regeringen, 2009) I Sverige ökar ohälsan och samtidigt kommer rapporter om att närheten till naturen är avgörande för hur mycket vi rör oss. Att möta grönska mildrar stress och sjukdomar, är viktigt för folkhälsan, ökar livskvaliteten och ger en förståelse för naturen. (Naturvårdsverket, 2010). För att bibehålla en god folkhälsa krävs det därför att människor får tillgång till och möjlighet att vistas i naturen, så även i Örebro.

Örebro kommun beslutade i mars 2010 om bildandet av 14 nya tätortsnära naturreservat. Dessa ligger dikt an bostadsområden. Kommunens syfte med att skapa reservaten är att säkerställa grönområden nära människor. (Örebro kommun, 2006) Det finns dock fortfarande förbättringar att göra. Kommunen har säkerställt tillgången genom reservatsbildning, men behöver locka in besökarna tydligare. Kommunen önskar därför låta synliggöra reservaten så att fler besöker dessa. (Björk, 2012) Uppgiften har från kommunens sida varit relativt öppen för att få in nya perspektiv på hur detta kan göras.

Mål

Målet med mitt arbete har varit att ta fram ett gestaltungsförslag för entréer till ett av dessa stadsnära naturreservat - Markaskogens naturreservat. Kommunens vilja är som sagt att synliggöra de nya naturreservaten. Det har i det här arbetet handlat om hur entréer kan synliggöra Markaskogens naturreservat och hur det kan göras genom gestaltning. Målsättningen är att varje entré ska vara unik samtidigt som alla entréerna ska ha en gemensam identitet tillsammans.

Syfte

Syftet med arbetet är visa på hur gestaltning kan synliggöra natur. Syftet är därmed också att visa på hur gestaltning kan öka värdet på natur genom att synliggöra det. Kommunen har varit öppen för nya förslag och jag har inte heller velat bli styrd av uppdragsgivaren i allt för hög grad för att inte begränsa mig. Tanken har varit att arbetet ska fungera som idématerial till kommunen och visa på nya sätt att visa natur på som går bortom endast funktionsinriktad utformning av naturområden.

Frågeställning

Huvudfrågeställningen är således:

Hur kan entréer till tätortsnära naturområden gestaltas så att de ekologiska värdena bibehålls och framhävs och samtidigt gör dessa områden mer attraktiva för besökare?

Avgränsning

Arbetsområdet begränsas i huvudsak till den norra delen av Markaskogens naturreservat. Det norra området representerar ett mångfacetterat landskap, vilket ur gestaltningssynpunkt är intressant och utmanande att ta sig an. En av entréerna är placerad strax söder om den förkastningsbrant som delar norra och södra delen åt. Jag valde även att ha med en skogsentré för att också den typen av landskap ska finnas med i arbetet.

Det har inte varit fråga om att tänka ut nya ingångar med ny vägdragning och nya parkeringar (med undantag för entré 4) då jag inte funnit det nödvändigt. De parkeringar som finns räcker och ligger bra till och tillgängligheten via vägar är god.

Gestaltungsförslaget är en vision och inspiration till

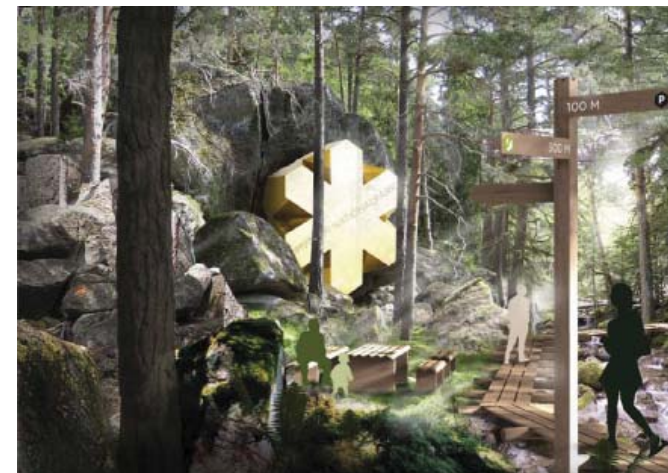
hur det aktuella naturreservatet kan utvecklas men även generell gestaltning i naturområden liknande detta. Förslaget är således inte på detaljnivå utan behöver utvecklas och detaljplaneras vid ett vidare förfarande.

Material

Arkitektävlingar

Jag har studerat tre arkitektävlingar inom området skyddad natur. Dessa gäller Skuleskogens nationalpark i Sverige, Sjunghatten nationalpark i Norge samt tävlingen om att ge Sveriges nationalparker en gemensam identitet. Det har innefattat tävlingsprogram, tävlingsbidrag och juryns motivering.

Att studera arkitektävlingar är ett utmärkt sätt att se vilka olika infallsvinklar det finns till ett och samma uppdrag. Det är framförallt intressant och lärande att läsa juryns motivering och vad de tyckte var bra respektive dåligt med de olika förslagen.

Vinnarförslaget till tävlingen om att ge en gemensam identitet för Sveriges nationalparker.

Tävlingsbidragen visar olika sätt att gestalta för att visa natur. Det kan vara en mer tillbakadragen gestaltning eller en som sticker ut. Det kan vara olika konceptuellt djupdykande eller förslag av mer hands-on-karaktär. Planeringsmässigt kan det se olika ut hur besökaren kommer till entrén och var parkeringar finns. Jag har tagit fasta på förslagens olika förhållningssätt till naturen, hur dessa visar natur samt juryns bedömning av tävlingsförslagen, i min egen gestaltning.

I tävlingen om Skuleskogens nationalpark skulle de tävlande utgå ifrån Naturvårdsverkets riktlinjer över hur entréer till nationalparker bör utformas. Dessa är en bra utgångspunkt vid gestaltning av entréer i naturområden som även jag tittat på. Riktlinjerna behandlar följande punkter, (Naturvårdsverket, 2007):

1. Nationalparkernas gemensamma identitet
2. Den enskilda nationalparkens karaktär
3. Läget i landskapet
4. Organisation av entréplatsen
5. Arkitektur och gestaltning
6. Information
7. Övriga funktioner

Vinnarförslaget till Sjunghatten nationalpark.

Litteratur

Som huvudlitteratur har jag använt boken *Fra naturlig natur till SUPERNATUR. Europæisk landskabsarkitektur 1967-2007 set fra Danmark* av Malene Hauxner. Författaren är Malene Hauxner (1942-2012) dansk landskapsarkitekt, författare och professor.

Boken visar utvecklingen från efterkrigstidens människoskapta estetik mot en av arkitekten skapad natur, från det hemmagjorda till det Rem Koolhaas kallade det *supernaturliga* - den intensifierade naturen i storstaden. Boken är en historisk exposé genom landskapsarkitekturen från efterkrigstid till nutid. Hauxner försöker i boken besvara frågan "Hur?" medan frågan "Varför?" inte helt besvaras. Den kan verka mest noterande, men har en analytisk underton som är tilltalande. För att förstå vår relation till naturen och var vi är idag inom landskapsarkitekturen är det nödvändigt att titta tillbaka på historien. Det är mot denna bakgrund jag har gjort gestaltungsarbetet.

Övrigt material

Även andra källor har varit nödvändiga, många elektroniskt tillgängliga från bland annat Naturvårdsverket och Örebro kommun. Utöver detta har jag information via elektroniska medier, andra tryckta texter, samtal och elektronisk korrespondens med sakkunniga varit till hjälp i arbetet.

Samtal med kommunen gav information om Markaskogen nuvarande användning och vad de önskade med området för framtiden. Genom kommunens information kunde jag få en bättre kunskap om området och en ekologisk, geologisk/hydrologisk samt historisk förståelse.

Inventering av platsen gjordes under vintern. Hela området inventerades dels för att få en orientering, uppfatt-

ning och kunskap om hela reservatet och för att senare kunna bestämma vilket område som var intressant för gestaltningen. Inventeringsmaterialet, i bild och ord, har legat till grund för mitt analys- och gestaltungsarbete.

Metod och genomförande

Vägen mot målet har i detta arbete varit inventering på plats med fotografering och noteringar/skisser i plan, tre olika analyser, skissarbete i text (till exempel mindmap) och i bild (på AutoCAD-underlag i plan och skiss på fotografier från inventeringen) samt små enkla modeller i vikt papper, inhämtande av kunskap och inspiration från olika skriftliga, muntliga och i bild värdefulla källor för teoribakgrund samt som inspiration. En gestaltungs metod som grundar sig på tre frågor har legat till grund för hur jag modulerat mitt gestaltungsförslag. Nedan följer en beskrivning av mina analysmetoder och gestaltungs metoden.

Analysmetoder

Utifrån platsbesök, fotografier, satellitkartor och grafiska kartor inventerades området. Därefter analyserades var och ett av dem områden som fungerar som ingångar till reservatet i dagsläget. Jag utgick ifrån den gående människan och tog fasta på det för platsen unika landskapet. Analysen undersökte fördelar och nackdelar med var och en av varje plats. Jag försökte i detta läge inte tänka på lösningar utan endast ha analysen i tanken. Analyserna bygger på SWOT-analysen, Kevin Lynchs analysmetod samt LCA-metoden. Med tankar från dessa metoder som grund utförde jag analyser på de olika platserna för gestaltningen.

Lynch beskrev i *The image of the city* (1960), hur invånarna uppfattar och rör sig i en stad. Han definierade utifrån detta fem olika strukturer i staden som påverkar

hur brukarna rör sig genom staden. Dessa var: *stråk*, som används för förbindelser; *gränser* – upplevda hinder i omgivningen; *områden* – delar av staden med en viss enhetlig karaktär; *noder* – samlingsplatser, större korsningar samt *landmärken* – objekt som kan användas som referenspunkter. Metoden lämpade sig till uppgiften sålunda att jag enkelt kunde strukturera ingångarna utifrån dem element vilka platserna är uppbyggda på. Att förstå platsen utifrån dem och därefter analysera vad de kunde tänkas innebära för platsen och besökarna av denna. Detta utgjorde grunden för efterföljande skissprocess.

SWOT-analysen är ett planeringshjälpmedel, där man försöker finna *styrkor*, *svagheter*, *möjligheter* och *hot* (de engelska orden "Strengths", "Weaknesses", "Opportunities" och "Threats") vid en strategisk översyn. Analysen hjälpte även till att strukturera ingångarna för att få förståelse för platsen och uppgiften. Analysmetoden värderar mer direkt än den förra. Ett staket kan i Lynch-metoden vara en gräns, men det behöver inte vara ett hinder. Det kan dela upp områden och göra platsen i mer mänsklig storlek, för att använda SWOT-modellen, vara en styrka till platsen. SWOT-analysen har drivit projektet framåt genom att styrkor och möjligheter har iakttagits. Platsens svagheter och hot har fått mig att försöka finna lösningar.

I analyserna har jag även valt att fokusera på platsernas karaktär. Jag har haft den engelska landskapskaraktärsmodellen *LCA - Landscape Character Assessment* som förebild. Metoden har två centrala delar (Swanwick, 2002):

1. Utifrån inventering beskrivs landskapets karaktär. Det handlar om vad som skiljer området från ett annat, unika komponenter som skapar landskapet eller komponenter som tillsammans ger karaktär, eller vissa iögonfallande komponenter som bidrar till landskapets karaktär. Områden med liknande karaktär analyseras

för att se vilka möjligheter som finns till en utveckling av platsen.

2. Detta får sedan ligga som grund för bedömning. Det kan handla om vilken karaktär av landskapet som är värd att bevara, utveckla eller förstärka.

Landskapsanalysen har varit motiverad då det är landskapet som ligger till grund för gestaltningen. Det har fått mig att definiera vilken typ av landskap som jag har framför mig, vad som skiljer de olika landskapen åt samt vilka som är av särskilt värde och intressant att lyfta fram i en gestaltning. Det som skiljer den här analysdelen mot SWOT är att den ger en mer mångfacetterad bild av vilka egenskaper ett landskap kan tillskrivas. Den ligger också närmare handling än vad de två övriga gör. Det motiverar valet av LCA-metoden. Landskapsanalysen beskriver också dem i Lynch-analysen definierade som *områden* på ett mer särskiljande sätt. Lynch-metoden är egentligen framtagen för att analysera staden och som metod brister den för mitt ändamål. Där kompletterar landskapsanalysen.

Gestaltningssmetod

Efter samtal med Anders Morsén i arkitektgruppen C-O-M-B-I-N-E (Morsén, 2012), bestämde jag mig för att prova på att arbeta utifrån deras arbetsprocess i gestaltningssprocessen, vilken utgår ifrån frågorna:

1. *Varför?* Svarar på: Vad ska gestaltningen göra?
  2. *Hur?* Svarar på: Hur ska gestaltningen gör det ska göra?
  3. *Vad?* Svarar på: Hur ser det ut när gestaltningen gör det ska göra?
- Metoden har jag valt då det ett beprövat koncept. Eftersom att arbetsgruppen som utvecklat metoden även

gestaltat i skyddad natur kändes det motiverat att arbeta efter den. Frågorna har fungerat som ett stöd under arbetets gång och motiverat de val som träffats.

Förutom frågorna och bakgrundsstudierna har skissen varit mitt främsta hjälpmedel i gestaltningssprocessen. Skissen har i det här fallet skett i plan, på fotografier och i text. Analysen har tillsammans med frågorna motiverat de val som gjorts vilka mynnat ut i gestaltningsförslaget. Litteraturstudierna har även de väckt tankar och frågor vilka har färgat slutresultatet.

Verktyg

Vidare har jag i gestaltningsarbetet arbetat med olika grafiska dataprogram för att visa gestaltningsförslagen. De grafiska program jag använt mig av är AutoCAD, Photoshop, Illustrator, InDesign och SketchUp.

Att visa natur

Vad betyder natur?

Jag sökte på ordet *natur* i Wikipedia. Där står:

Ibland avser natur enbart idén om den av människan orörda miljön i form av växter, djur, landformer etc. [...] Natur är med en klassisk definition allt som inte människan kan skapa, i motsats till kultur och senare artificiell, alternativt det som är fött eller medfött i motsats till det som är skapat av människan. (Wikipedia, 2012)

Ofta ses naturen som just den vilda, ursprungliga, utan mänsklig påverkan. Sanningen är den att det sällan finns någon natur som är opåverkad. Det vi kallar natur är ofta ett kulturellt, samhällsmässigt och historiskt fenomen. Att inse att natur som regel är ett människoverk är därmed nödvändigt. Det är dock viktigt att belysa förställningen om den orörda och *naturliga* naturen som råder. Landskapsarkitekten uttrycker sig således i en kontext - en samhällelig natursyn.

Malene Hauxners utgångspunkt är att all natur är skapad av människan. Där sker skapandet mer eller mindre aktivt och praktiseras i två olika former - av herden i sin hage och av trädgårdsmästaren på sin gård. Hauxner beskriver därmed hur vi ser på naturen och hur vi agerar i den - som herden med den pastoral synen eller som trädgårdsmästaren med den horti-kulturella synen. I hortus-/pastoral-modellen ligger också frågan om vi ska handla eller låta vara. Vad man *gör* och vad man *är*. (Hauxner, 2011) Det kanske tål att påpekas att även herden formar jorden med sina djur och är därmed inte så passiv som kanske kan tyckas. För att utgå ifrån Hauxners liknelser tror jag att människan allt som oftast tror sig leva som herden. Genom ett gränssnitt, låt det vara betesdjur eller fabriker på andra sidan jorden, främsäger vi oss den hos trädgårdsmästarens mer aktiva rollen. Som person ger herden dock det passiva varandet ett ansikte om än i förenklad form. Det går att se den pas-

toral bilden av människan som ett med naturen, som snarare lånar än utnyttjar densamma. Det är en vacker tanke, men bilden kan också symbolisera en människa med skyggglappar för ögonen.

Hauxner går till och med ett steg längre och kallar landskapsarkitektur för odlingskonst just för att belysa att vi lever på en jord som är odlingsbar och att denna process är en mänsklig handling. (Hauxner, 2011) Det förutsätter dock att vi använder det växande som material vilket inte alltid är fallet. Hauxner huvudpoäng är som jag ser det att göra oss medvetna om vår roll som medskapare, att vi *gör*. Men också att vi *är*. Vi är del i en större samhällelig/historisk kontext och vi är del av naturen.

Stadens grönska har förutom god påverkan på vår hälsa också pedagogisk betydelse då den kan leda till ökad förståelse för ekologiska samband (Örebro kommun, 2006). För att få förståelse för ekologiska samband krävs, utöver att människor faktiskt besöker naturen, att naturens värden visas upp.

Enligt en enkät som skickades ut till personer bosatta i Stockholms län 2003, var intresset för att vistas i naturen stort. Frihet, rymd och skogskänsla var det som

Pastoralt landskap med kor, Carl Trägårdh, 1890 (beskuren)

värdesattes främst. (Sandberg & Sannebro, 2004) Även vildhet, *orörd* natur, mystik, rofylldhet, artrikedom, naturpedagogik, kulturhistoria, aktivitet, utmaning och tillgång till viss service är, enligt Naturvårdsverket (2010), något vi önskar när vi vistas i naturen.

En liknande undersökning i projektet Landskapets upplevelsevärden, visar på liknande resultat. Naturområden för friluftsliv uppskattades i studien för dess möjlighet till individuell återhämtning, ostördhet, trygghet och det naturpräglade (Boverket, 2007). Det kan vara svårt att bedöma validiteten av sådana här studier när det inte helt klart framgår huruvida undersökningen handlar om de boendes förhållande till ett specifikt naturområde eller ett generellt förhållningssätt till naturområden för friluftsliv. Är det rofylldhet de önskar eller är det något de känner när de är där? Det är ändå intressant att se vad människor uppskattar med naturen, vilka kvalitéer natur antas ha och som går att ta fasta på vid planering av naturområden.

Tätortsnära naturområden är särskilt viktiga att bevara då de kan användas av många människor. (Naturvårdsverket, 2010) Tillgång till mer intakta grönområden uppskattas och att ha natur på rimligt avstånd från bostaden är av stort värde för stadsbon speciellt i förtätade städer där det ofta är långväga till större naturområden. Det behöver inte enbart handla om ett geografiskt avstånd utan även om mentalt avstånd till naturområden. Även om logistik kan ha betydelse - att det är lätt att ta sig till och från naturområdet med olika transportmedel. Tillgänglighet kan också innebära att få information om naturområdet innan och vid besöket, visuell tillgänglighet och så vidare.

Natur kan således ha olika betydelse. För Örebro kommun (2010) har naturen betydelse både ur social, kulturell och ekologisk synvinkel. De har utifrån dessa delar satt upp olika mål för stadens grönskastruktur. Närprincipen är bland annat någonting Örebro kommun

har tagit fasta på. Att människor och speciellt skolor har nära till naturområden anser jag är av vikt för upplevelsen av natur som en naturlig del av deras habitat och för att lära sig om den. Även de kulturella och ekologiska målen är eftersträvarsbara. Jag är inte helt bekväm med begreppet bevarande som används då vare sig natur eller kultur är någonting statiskt och som därmed *per se* inte kan bevaras. Kultur är föränderligt precis som naturen. Något som ofta glöms bort eller inte noga understryks är landskapets betydelse. Landskap är både natur och kultur som också kan behöva skyddas.

Begreppet natur kan innehålla många meningar. Begreppet står ofta för det *naturliga* och det av människan orörda. Om vi utgår ifrån Hauxner, så finns ingen orörd natur. All natur är skapad/påverkad av människan. Jag är benägen att instämma. Den natur vi möter är formad genom jord- och skogsbruk, genom stadsutveckling eller industriutbyggnad. Hauxner menar att vi kan se på vår jord som herden eller trädgårdsmästaren. Däri ligger frågan om att handla eller inte, att göra eller bara vara. Vi är som herden en del av naturen men också den praktiserande trädgårdsmästare. Det ligger många meningar och tolkningar i dessa liknelser. Men så ligger det också i naturens betydelse. Vad naturen betyder för människor har studerats i olika undersökningar. Det som förefaller uppskattas mest med naturen är den frihet och rymd som sägs finnas där. Föreställning eller inte, men just den upplevt orörda naturen är också något som människor uppskattar. Det kan bero på att större naturområden har blivit en bristvara i våra storstäder. Kanske beror det på den förtätning som sker, vilket leder till fler människor på en mindre yta. Med sociala fenomen som upplevelsen av ökad stress krävs naturområden för återhämtning. Om nu naturen betyder så mycket för människor kanske det inte är så konstigt att vi vill befästa den och bevara den. Men vad innebär egentligen idén om den ursprungliga naturen och vad är det vi vill bevara?

Att skydda natur

Att skydda natur kan innebära ett juridiskt skydd eller ett skydd utanför lagens ram. Ett exempel på juridiskt skydd är naturreservatet. Skydd utanför lagen kan vara allemansrätten. Men vad innebär naturskydd egentligen?

Naturreservaten är en stor del av vårt naturskydd. Naturreservat får bildas enligt fem skäl (Naturvårdsverket, 2010):

1. Bevara biologisk mångfald
2. Vårda och bevara värdefulla naturmiljöer
3. Tillgodose behov av områden för friluftslivet
4. Skydda, återställa eller nyskapa värdefulla naturmiljöer
5. Skydda, återställa eller nyskapa livsmiljöer för skyddsvärda arter

Naturreservat är med andra ord till för att främja en hållbar natur ur såväl social som ekologisk synvinkel. *Värdefulla naturmiljöer* skulle kunna innebära ett skydd för landskap vilket även skulle kunna innefatta den kulturella biten av hållbarhetens treenighet (ekologisk, ekonomisk och social hållbarhet). Här finns dock kulturreservatet som skyddar kulturmiljö. Jag menar att naturreservatet som form inte kan tillgodose behovet av skydd för vissa landskap. Den europeiska landskapskonventionen handlar bland annat om att värna och erkänna landskapets betydelse och täcker upp den saknade biten mycket bra (Riksantikvarieämbetet, 2012).

Varje naturreservat har sina egna föreskrifter. I Markaskogen är det enligt Örebro kommun (2010), förbjudet att:

- Anlägga nya vägar, stigar och rastplatser annat än de som anges i fastställd skötselplan.

- Uppföra helt ny byggnad eller annan fast anläggning annat än för pedagogiskt syfte och rekreation.

- Utföra avverkning, röjning eller annan skoglig åtgärd. Det är i vissa områden tillåtet *för att vårda kulturlämnningar, säkra estetiska och sociala värden*.

Ofta talas det om *bevarandet* av naturen. Men vad är det vi bevarar egentligen?

Petra Andersson, filosof, ifrågasätter att det finns någonting naturligt hos naturen som bör bevaras. Snarare är det naturens styrka och motståndskraft, naturens integritet som bör vara utgångspunkten i miljöarbetet. (Rooth, 2007) Själv tycker jag det kan bli problematiskt att använda begreppet *bevarande* som Andersson och även Naturvårdsverket gör. Det innebär ett konserverande synsätt av ett i så fall statiskt tillstånd. Naturen är inte statisk. Inte heller kultur. De är i ständig förvandling. Ett *skydd* mot stora hastiga förändringar i miljön är kanske ett bättre ord och mål.

Den klassiska snöflingan - en symbol för skyddad natur. Gränserna till naturreservatet markeras av stolpar med en snöstjärna på blå botten.

Andersson har studerat den amerikanske forskaren Aldo Leopolds teorier inom miljöetik. Han menar att naturens integritet handlar om att se sig som en del av ekosystemet och ta ett moraliskt ansvar. Vi skändar naturen när vi betraktar den som vår. Om vi istället ser oss som en del av naturen kan vi börja använda den med respekt. (Rooth, 2007) Att tillskriva naturen integritet kan ses som ett sätt att tillskriva den själ, vilket jag inte skriver under på. Det verkar inte heller vara Anderssons huvudbudskap. Hennes tanke är intressant eftersom att det är mer fruktsamt att se på naturen som någonting föränderligt. Det är just naturens styrka och motståndskraft mot förändringar som bör tas i beaktning när vi hanterar den. Att som Leopold se sig som en del av naturen är också en förutsättning för att vi ska ta hand om den.

Det är lätt att inta Hauxners herderoll vid hanterandet av skyddad natur. Att som herden inta den passiva rollen som åskådare istället för den mer aktiva trädgårdsmästaren som medskapare av vår miljö. Jag tror att kärnan ligger i detta: Genom att främja friluftsliv kommer vi närmare naturen och dess integritet. Jag tror inte att det räcker med naturprogram på tv:n, stadens parker eller att se naturen genom bilrutan. Vi måste vara i naturen och uppleva den med alla våra sinnen för att förstå den. Får vi större förståelse för naturen och ser oss som en del av den, behandlar vi den sannolikt också med större respekt.

Det finns också en risk med just utnämmandet och klassificerandet av natur som naturreservat, nationalpark och så vidare. I ett av förslagen till tävlingen om en gemensam identitet för Sveriges nationalparker önskar man med en krona som symbol signalera att naturen är vårt gemensamma arv. Jag menar att förslaget sätter naturen på piedestal, att i det närmaste glorifiera naturen och det finns en risk med det. En risk att inte våga använda naturen.

förhållandet mellan natur och stad. Ett *antingen eller*-resonemang där naturen ställs mot människan, kulturen och staden. Syftet med naturreservatet måste vara till det bästa både för natur och människa, menar hon. Det är också intressant att Erixon tittar utanför reservatgränserna och menar att skyddet för lagskyddad natur kan föra med sig ett svagare skydd för den i juridisk mening ej skyddade naturen. (Erixon, 2006) Jag menar att reservatbildandet på detta sätt kan få en konserverande verkan likt inglasade museiföremål som betraktas utifrån.

Jag kan ge ett konkret exempel på när reservatbildningen inte fungerar som det är tänkt. Min far äger skog i Gävleborg. Där bildades för ett par år sedan ett naturreservat. Det byggdes en väg och det sattes upp en informationsskylt. Men för att komma till den nybyggda vägen måste besökaren ta sig förbi en bom som är låst. Det betyder att inga besökare kan ta sig dit såvida de inte går en knapp mil. I detta fall har reservatbildningen förlorat sin mening, om tanken är att öka tillgängligheten och därigenom stärka naturens värde. Det är trots allt vi människor som tillskriver naturen dess olika värden.

Petra Andersson ifrågasätter tidigare resonemang om naturen som någonting naturligt. Hon talar om naturens integritet utifrån Aldo Leopolds teorier. Enligt honom bör vi respektera naturen i vårt användande av den och inte se naturen som vår egendom. Vara herden snarare än trädgårdsmästaren för att återgå till Hauxner. Att använda begreppet *bevara* innebär också en syn på naturen som någonting statiskt, det ursprungliga. Natur är i ständig förvandling och det vore därför bättre att tala om ett skydd för hastiga förändringar. Bevarandet innebär också ofta ett fokus på naturen och att människan lätt glöms bort. Att planera för både människa och natur, tror jag, är det bästa naturskyddet. Det finns risker med klassificerandet av naturskyddsområden. Bland annat kan det leda till att dessa blir till ett slags muséer. Det är inte alla som går till museum. Om naturen ska ses som en tillgång måste vi också göra den tillgänglig.

Naturen passiv - staden aktiv?

En omtyckt plats är ofta en skyddad plats. Genom att bygga upp ett områdes identitet, likt ett varumärke, tror jag att naturen får ett bättre skydd. Idag planerar vi många gånger stad och natur separat. Naturen ses som passiv och staden som aktiv. Genom att blanda stadens och naturens föreställda egenskaper tror jag att vi får ett naturligare förhållande till naturen och därmed möjligen ett bättre naturskydd.

Erixon menar att genom en mer aktiv natursyn skulle verktyg kunna utvecklas där upplevelsevärden och ekologiska värden kan samverka och stärkas. Det viktigaste för framtidens naturskydd är enligt henne att koppla det till våra livsmönster. (Erixon, 2006)

Det är när vi använder naturen som skyddet av marken (platsen) stärks och skapar en mental plats i människors medvetande. (Erixon, 2006)

Det blir ofta en motsättning mellan att bevara natur och att utveckla/bygga staden. I diskursen ses staden som aktiv och naturen som passiv. Urbanatur är ett synsätt och en metod som arkitektgruppen C-O-M-B-I-N-E använder sig av. Med Urbanatur vill de därför belysa att utveckling kan skapas där både stad och land har en aktiv roll (C-O-M-B-I-N-E 2012). En intressant tanke tycker jag även om både den passiva staden och naturen behövs, inte minst för mental återhämtning. Som jag tolkar det menar C-O-M-B-I-N-E och Erixon att naturen inte ska ses som ett hinder i samhällsutvecklingen.

Ofta pratas det om att föra in naturen i staden men sällan tvärtom. Naturen är helig. Och det beror antagligen på att staden växer och förtätas. Fler och fler människor bosätter sig i städer, så även i Örebro. Den mer *vilda* naturen upplevs kanske mest från bilens fönster och den vardagliga kontakten uteblir ofta. Det är såklart skillnad

på parkens grönska och den mer storskaliga naturen. För att naturen ska komma till staden tror jag också att staden måste komma till naturen. Natur och människa kan inte planeras separat. Eller som Erixon skriver, (Erixon, 2006): *Odla staden, bygg naturen!*

Naturen har ett stort värde inte bara för folkhälsan och den ekologiska mångfalden utan även ekonomiskt sett. Den är en samhällsekonomisk drivkraft som även kan höja värdet på fastighetsmarknaden. Naturen har därmed en form av aktiv, samhällsutvecklande roll många sällan tillskriver den. Det är lätt att tänka kortsiktigt och enkelt, men våra grönområden och deras betydelse är viktiga, komplexa och omöjliga att frånga vid planering.

Vi är naturkonsumenter, vi köper fritidsprodukter för miljontals kronor för att tillbringa en vecka i fjällen per år. För att få människor att vistas i naturen krävs det att vi skapar möjligheter att vistas där. För att få ett naturreservat som är skyddsvärt krävs att vi gör miljön tillgänglig för att därigenom få ett naturligt förhållande till naturen. Med tillgänglighet menar jag inte bara tillgänglig för alla oavsett funktionsnivå. Det kan handla om att synliggöra reservatet eller ge information hur besökaren kan ta sig dig. För det är när vi använder naturen som skyddet är som starkast. Om inte naturen uppskattas för dess ekologiska, pedagogiska och terapeutiska värde så har även natur ett ekonomisk värde. Om nu naturen har dessa kvaliteter borde den inte också vara del som drivkraft i samhällsutvecklingen? Om naturen ses som den fantastiska tillgång den är tror jag att vi automatiskt får en natur som uppskattas och skyddas.

Med respekt för naturen

Vår nära relation till och vår respekt för naturen tror jag att vi har från barnsben. Allemansrätten nyttjas av förskolor och skolor genom hela utbildningstiden. Den är känd hos dem flesta. Därför hörs ofta många upprörda röster när det i dagarna talas om ett förstärkt skydd för markägarna. Allemansrätten är en rätt, men också en skyldighet gentemot naturen. Ett slags *frihet under ansvar*, vilket jag tror direkt ger en indirekt kunskap om naturen och respekt för densamma. I allemansrättens kölvatten har det byggts upp olika föreningar: Friluftsrörelsen med dess mulleverksamhet, Svenska turistföreningen, Naturskyddsföreningen och så vidare. Ett starkt nätverk med stark respekt för vår gemensamma natur.

Den nära relation till naturen som man ändå får säga att Sverige har eller i alla fall har haft, syns även inom landskapsarkitekturen. Sverige har genom åren varit känd för den naturalistiska stilen. Den som, jag ser det, representerar vad Sverige är och har varit. Nära naturen. En respekt för naturen som också ger sig uttryck i gestaltningen med naturlika planteringar och en försiktighet, en återhållsamhet som lyfter fram och/eller rättar sig efter naturen.

Sven Markelius Villa Kevinge, ritad 1945, representerar för många den naturalistiska stilen - en modern trädgård som *nästan liknar natur*. I landskapsarkitektutbildningarna (eller trädgårdsarkitekt som det hette då) fick vid den här tiden även andra discipliner större utrymme såsom ekologi och hydrologi. (Hauxner, 2011) Det började således hända någonting. Människan såg sig som en del av naturen snarare än herre över den. Naturen skulle inte längre tämjas, kunskapen och respekten för naturen ökade. Det naturliga landskapet framhölls och var förebild för gestaltningen.

Den respekt vi har för naturen tror jag i hög grad kan härledas från den naturalistiska stilen. Den lever fortfarande kvar i den rådande stil som finns i friluftslivets utemiljö. Ofta ger det sig uttryck i rustika furukonstruktioner - kanske en idé om att smälta in i naturen. En inneboende rädsla att våldföra sig på naturen eller en idé om att allt i furu går hem, ser miljövänligt, friluftsmässigt ut. Ja, det ser ut som det *ska* göra, helt enkelt.

I tävlingen om Skuleskogens nationalpark är de tävlande överens om att nationalparksentréerna bör ha en enkel *vildmarksetetik*. Av förslagen att döma kan detta begrepp ges en vid tolkning alltifrån urban karaktär till traditionell vildmarksromantik. Det är intressant att det redan i tävlingsprogrammet är bestämt vilket slags estetik som skall råda.

Jag frågade Thorbjörn Andersson landskapsarkitekt på SWECO, som också deltog i tävlingen, vad vildmarksetetik innebär för honom. Det svar jag fick var: *robusthet, grovhet, inte för mycket, naturliga material, enkla lösningar som avser att inte ta uppmärksamheten från naturen* (Andersson, 2012).

I juryutlåtandet gällande en gemensam identitet för Sveriges nationalparker, önskar juryn att förslagen kunde gå ett steg längre och komma ifrån de alldagliga och klumpiga träkonstruktioner som traditionellt sett används för att skylta i naturen. Trots att juryn vill komma ifrån det traditionella sättet att gestalta i natur finns ändå den rådande föreställningen representerad i tävlingsförslagen.

När jag frågar Thorbjörn Andersson från SWECO om juryns utlåtande gällande Skuleskogen nationalpark menar han att de kanske var lite fega som inte ville intellektualisera naturupplevelsen. De ville inte ta ställning till mer idémässigt inriktade tankar. För dem blev det väldigt *hands-on*. Naturvårdsverkets inställning är enligt Andersson väldigt *scoutpatrull-inriktad* - att gå, vila, dricka, titta, gå. (Andersson, 2012)

Jag håller med Anderssons resonemang. Juryn ser ofta förslagen ur en traditionell naturestetisk syn och med en alltför ofta realistisk eller praktisk blick. Jag menar att arkitekttävlingar är ett utmärkt tillfälle att tänka utanför ramarna och visa på dem möjligheter som finns. Nya tankar kan ge nya handlingar, praktiska svårigheter går att lösa. Det är lätt att gå efter prövade koncept, men varför i sådana fall anlita arkitekter?

Jag tycker mig se två olika sätt att visa natur i tävlingsförslagen. Det ena sättet är att sticka ut och den andra att smälta in. Det första innebär en gestaltning som visuellt tar plats och som genom kontrastverkan förstärker och framhäver både gestaltningen och naturens karaktär. Det andra sättet innebär en gestaltning som låter naturen tala för sig själv. Det kan handla om att låta en utsikt vara huvudnumret och därmed låta gestaltningen dra sig undan till förmån för naturen.

De exempel i tävlingsförslagen där gestaltning till-låts sticka ut används också ofta för naturområden, icke-traditionella material. En sådan gestaltning står ut från naturen. Ofta på ett många gånger tilltalande sätt. Det skapar tydlighet mellan det av människan och av naturen skapta. I en sådan gestaltning krävs tyvärr ofta stora ingrepp på naturen, som i några förslag till Sjunghatten nationalpark, där betong ofta används. Det är inte

Ofta används naturmaterial i den traditionella gestaltningen av friluftsmiljön. Tanken är kanske att gestaltningen ska smälta in i naturen - men gör det det? Foto: Anders Jörnskog

något som appellerar till juryn. Särskilt inte förslag som också föreslår annat konstgjort material, såsom lektyr i gummi.

För White arkitekter som var med och tävlade i Skuleskogens nationalpark, var det självklart att det byggda inte skulle försöka se ut som natur. Mattias Nordström på White arkitekter tror tvärtom att det är viktigt att det som byggs hämtar sina kvaliteter ur egna meriter - att det är bra arkitektur helt enkelt. Enkla genvägar med hjälp av förlåtande *vildmarksestetik* tror han är dömt att misslyckas. White valde en gestaltning med enkla rationella former för att kontrastera och lyfta fram naturens rikedom i form och detalj. (Nordström, 2012)

I vinnarförslaget till tävlingen för en gemensam identitet för Sveriges nationalparker används träkonstruktioner med utgångspunkt i snöflingan (symbolen för skyddad natur). En finess som tilltalar juryn. Det ger enligt juryn ett nutida uttryck samtidigt som det är förankrat i timmertraditionen. Vinnarmotiveringen tycker jag manifesterar den traditionella synen på hur gestaltning i natur ska se ut. Även om det efterfrågas ett nytänkande inom friluftslivets gestaltning så är vinnarförslagen ofta ganska nära den traditionella vildmarksestetiken vilken man säger sig önskar komma bort ifrån.

Den respekt vi har för naturen kommer, som jag menar, från barnsben. Den respekt jag talar om syns i gestaltandet av naturområden. Kanske kommer tanken från naturalismen där naturen har fått spela huvudrollen. Att vi ska vara varsamma mot naturen i uttryck och handling. Att det nästan ska *likna* natur. Vad som sedan blir utfallet kan vara tankens motsats. Den vildmarksestetik det handlar om kan i de studerade tävlingarna ta sig olika uttryck. För att hårdra, handlar det ofta om en gestaltning som smälter in eller som sticker ut. Den tidigare har som strategi att främst låta naturen tala. Den andra har som strategi att låta gestaltning och natur framhäva varandra. Trots att det finns en önskan

Ett av tävlingsförslagen till Skuleskogens nationalpark. En gestaltning som sticker ut, som denna, ger ofta större ingrepp i naturen, någonting som juryn såg som problematiskt.

Entrén i vinnarförslaget till Skuleskogens nationalpark som enligt juryn har den igenkännbara *vildmarksestetiken* utan att för den skull vara banal.

att komma bort ifrån den vedertagna vildmarksetetiken lever den som jag ser det fortfarande kvar. En gestaltning som sticker ut kräver oftast större ingrepp och varje handling måste därför motiveras för att legitimeras. Det är därför alltid en avvägning mellan att handla och att låta vara, för att återgå till Hauxner. Att vara eller göra.

Det ordnade och det vilda

Synen på naturen har skiftat genom åren. Det ordnade och det vilda har fått byta plats efter idealet. Allt ifrån 1800-talets romantiserande av den vilda naturen till efterkrigstidens ordnade natur.

Att använda det ordnade och det vilda är också ett tacksamt sätt att gestalta natur genom att låta kontrasterna framhäva varandras egenheter. Det som Hauxner liknar vid trädgårdsmästaren och herden kan också ses i det ordnade och det vilda. Kanske är det balansen dem emellan vi människor söker, precis som naturens processer uppfattas försöka nå ett slags jämvikt. Det ligger i människans natur att på något sätt skapa ordning i kaoset. Att gestalta i naturområden handlar för mig om att just detta. Men istället för att skapa ordning genom att som i trädgården formklippa häckar, är det kanske mer logiskt (och ekologiskt) att lägga till det ordnade genom olika slags byggelement.

Louisiana moderna museum i Danmark får statuera exempel på olika sätt att använda det ordnade och det vilda som ett sätt att gestalta i natur. Landskapet runt museet är i naturalistisk anda med klippta gräsmattor och naturlika planteringar och skogsbryn. Skulpturer ges utrymme på de stora gräsyrtorna längs vattnet.

Vid en sluttning leder en stig med trappsteg ner mot vattnet. Där sluttningen avtar skär två väggar av corténstål ut ur jorden. Dessa skymmer den direkta sikten ner mot vattnet. Besökaren kan skymta, se ljuset komma och

sedan hela sceneriet. Gestaltningen skapar nyfikenhet och förstärker upplevelsen och entrén till det mer öppna landskapet. Corténstålet i dess ordnade, geometriska form står i kontrast till de omgivande mer odefinierade landskapsformerna och växtlighetens vilda, skira grönska. Det ordnade och det vilda talar till varandra och framhäver varandras karaktär och olikheter.

Vid huvudbyggnaden växer marktäckare in mot den glasförsedda fasaden. På grund av speglingen ser det nästan ut som om växtligheten fortsätter in i byggnaden. Det kan vara svårt att avgöra vad som är ute och inne, vad som är natur och kultur eller om det är en symbios dem emellan. Jag tycker det här exemplet är intressant på så sätt att det vilda/naturen och det ordnade

Louisiana moderna museum, Danmark. Foto: Eget, 2007

byggnaden/kulturen talar med varandra.

Om det i det förstnämnda exemplet handlar om natur och kultur som talar *till* varandra, visar det andra exemplet en gestaltning som låter det vilda och det ordnade tala *med* varandra. Med det menar jag att det i det första exemplet handlar mer om ett möte ansikte mot ansikte medan det i det sist nämnda exemplet snarare är ett samspel mellan natur och kultur, en spegling och där det nästan kommer att handla om en symbios dem emellan.

Genom historien har människan pendlat i sin natursyn och förhållandet till det ordnade och det vilda. Synen på den *vilda* naturen har skiftat från förebild till någonting farligt som ska tämjäs. Det ordnade och det vilda är också ett motsatsförhållande som ofta används i gestaltning. Det ena framhäver det andra. Eller är det balansen däremellan som gör det intressant? Eller för att återvända till Hauxner kan det ses som ett samtal mellan trädgårdsmästaren och herden. Frågan är om de talar med varandra eller till varandra. Nämnda exempel skapar också frågor kring levande natur och det av människan skapat.

Louisiana moderna museum, Danmark. Foto: Eget, 2007

Vem är skapare?

Landskapsarkitekten har förmånen att arbeta med levande natur och måste därför förhålla sig till det ordnade och det vilda i sitt arbete. Det skapar också frågan vem som egentligen är skapare - människan eller naturen?

De första åren efter andra världskriget reste arkitekter och trädgårdsarkitekter till medelhavsländerna för att studera landskapet. (Hauxner, 2011) Den vilda naturen som kraft och skapare blev viktig. Människan hade tidigare försökt tämja naturen som envist stretat emot. Nu fick naturen säga sitt och människan lyssnade.

På det nymoderna 1980-talet flyttades så fokus från natur till kultur och gränsen mellan konst och arkitektur började suddas ut. Under årtionde föddes det nya konstinriktningar vilka var förankrade till jorden och platsen. (Hauxner, 2011) Land Art är en sådan känd konstinriktning. En förgrundsfigur inom Land Art är Christo Javacheff. Med tyg i stora landskap kommenterar hans verk *Running Fence* från 1976. Landskapsarkitekturen fick vid den här tiden ett mer konstnärligt och kommenterande förhållningssätt till naturen.

Det som gör Christos verk intressanta och värda att titta närmare på är att de ligger så nära landskapsarkitekturen. Det visar och kommenterar landskapet och framhäver det genom att både följa topografin och förtydliga landskapets karaktär. Det tillför någonting till landskapet vilket ger det ny mening, i diskursen som konstverk men också som landskap i sig till form och färg. Tyget delar av och skiljer mellan här och där. Det visar topografi, det visar riktning. Det ställer frågor om vad som är skapat av naturen och människan. Det låter sig påverkas av vinden som ger tyget dess konkava och konvexa form. Den låter sig påverkas av solen, det bländande vita tyget mot den mörka jorden. Det handlar inte bara om att tillföra någonting nytt. Det handlar framförallt om att kasta

nytt ljus över något som vid en första anblick kanske inte är så speciellt, att omgestalta det välkända. Det är lätt att bli hemmablind, ta saker för givna eller helt enkelt inte reflektera över vad som finns framför oss.

En av de tidiga pionjärerna inom denna typ av konstinriktning var Agnes Denes. *Wheatfield - A Confrontation* från 1982, består av ett vetefält på en oexploaterad yta i centrala Manhattan. Verket var en kommentar till människans värderingar och missriktade prioriteringar. (Greenmuseum.org, 2012) Om vi bortser från budskapet ett slag så tycker jag att verket också skapar frågor kring upphovsrätt. Vem har skapat här? Naturen eller konstnären? Det böljande sädesfältet i kontrast till de höga skyskraporna. Naturens succession, dess skörhet och föränderlighet mot de stabila, hårda byggnaderna, det ordnade och det vilda. Att låta naturen vara medskapare anonymiserar också konstnären i viss mån och tar på så sätt bort en del av verkets aura. När vi inte vet vem som gjort konstverket eller om det är ett konstverk, har vi kanske inte lika många förutfattade meningar om det och kan möta det mer förutsättningslöst.

Inom landskapsarkitektur är sällan upphovsmannen känd. Kanske beror det på att det är många som är inblandade i processen. Men även naturen är medskapare, vilket problematiserar frågan om upphovsrätt. Vad har vi för rätt att sätta namn på någonting som också naturen har varit med och skapat?

Adriaan Geuzes, uppförde 1999 den *Hemliga trädgården* till Bo01-utställningen i Malmö. Den hemliga trädgården är tänkt att *bara vara en trädgård* - en liten, stängd, icke-funktionell och skapad på illusioner. Trädgården inhägnas av en 2,5 meter hög vägg av vedstammar, likt de man kan hitta längs skogsvägarna som väntar på att bli hämtade. (West 8, 1999) Verket består vidare av ett fång furustammar formade till en kub med rödmålade ändar. Ovanpå dessa ett tak med rödmålade sidor. Marken är täckt av blåbär, taket täckt av sjöskal och

Running Fence, Kalifornien, 1972-76 av Christo Vladimirov Javacheff och Jeanne-Claude Marie Denat. Foto: Jeanne-Claude Marie Denat

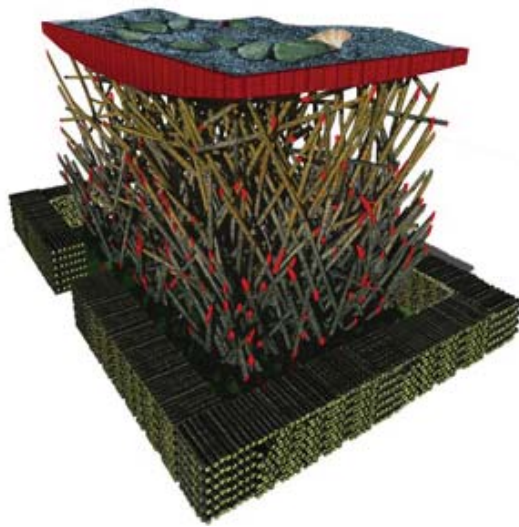

Agnes Denes *Wheatfield - A Confrontation*, 1982
Foto: weadartists.org

klippblock. Trädgården kan, enligt Hauxner, ses som ett uttryck mellan produktion och rekreation, mellan byggnad och landskap, mellan natur och människa. Ett koncentrat av det svenska landskapet, staplat, hämtat in från naturen och transplanterat till staden. Eller som Hauxner skriver: *Dykningskunsten har taget form* (Hauxner, 2011).

Jag tycker det här verket, för jag ser det som ett konstverk, är anskrämt vid första anblick, fascinerande vid en andra titt och genialt vid ett grundligare studerande. På något sätt har Geuzes fångat svensk natur i en koncentrerad form. Träd i oordning format till en kub. En ordnad form för en mångfacetterad illusion. Den röda färgen. Det behövs inte mycket för att förmedla svenskt jordbrukslandskap. De staplade stammarna som symbol för skogsbruket. En konstform som kanske inte låter naturen vara medskapare i så hög grad. Det är snarare ett konkretiserande av Geuzes föreställning om det svenska landskapet eller vad han tror är det generella

Modell av Adriaan Geuzes *Hemliga trädgård*, 1999.
Foto: West 8 Urban Design & Landscape Architecture

föreställningen av svensk natur. De rödmålade ändarna på trädstammarna talar om det svenska jordbrukslandskapet med dess rödmålade hus. Verket ordnar det vilda genom att kapa, stapla, forma och på så sätt konkretisera människans användning av naturen.

Så vem är då skaparen - människan eller naturen? Om människan är en del av naturen finns det inget svar på frågan. Det viktigaste är kanske att frågan ställs så att vi blir påmind om att vi är en del av naturen. Men att låta naturen få ta plats och utnyttja dess kraft och skönhet är någonting landskapsarkitekten bör ta fasta på. Med det menar jag inte bara att låta sig inspireras av naturen utan även att låta naturen vara medskapare. Om inte det uppfylls, så i alla fall ta fasta på förhållandet mellan det vilda och det tama. Land Art är en konstform som på det här sättet rör sig i gränslandet mellan det av människan och det av naturen skapade. Att använda natur i gestaltandet ställer frågor om vem som egentligen är upphovsman, när naturen är en sådan viktig medskapare.

Identitet, plats och historia

Det talas ofta om platsens identitet i samband med landskapsarkitektur. Vad innebär identitet, varför är det så viktigt och vad betyder platsen för identiteten?

I Naturvårdsverkets riktlinjer över hur entréer till nationalparker bör utformas nämns identitet som en av sju punkter. Det arbete Naturvårdsverket gjort visar på vikten av identitet för att säkra stödet för Sveriges skyddade naturområden. Det finns dock olika syn på vad identitet är och hur det kan skapas.

Ett begrepp som ofta nämns i samband med platsens identitet är *genius loci*. Genius loci sägs vara den romerska idén om att människor och platser har en ande som bestämmer dess karaktär och väsen. Romaren strävade efter att förstå och respektera denna ande. Först

när det uppnåddes kunde han eller hon få identitet och fotfäste i tillvaron och det var också det som eftersträvades. (Hauxner, 2011) För att applicera idén på landskapsarkitekturen: Som jag ser det handlar det om att respektera platsen och dess historiska arv för att kunna ta platsen i besittning och på så sätt också kunna befästa den på nytt - bevara, återskapa eller på ett eller annat sätt hitta dess värde.

Den norske arkitekturkritikern Christian Norberg-Schultz menar att identitet är avhängig av rötter i forntiden. Han definierar en plats som en helhet skapad av konkreta ting. Tillsammans bestämmer dessa ting en miljömässig karaktär som är platsens väsen. (Hauxner, 2011) Här tillkommer inte bara arvet utan också de konkreta element och dess karaktär vilka platsen är uppbyggd kring.

Arkitekturteoretikern Kenneth Frampton tillägger dock att det också kan vara nödvändigt att fransäga sig sin kulturella identitet för att delta i ett modernt liv och i framtiden. Hauxner å sin sida menar att historien är huvudbäraren av identiteten. (Hauxner, 2011) Tanken är logisk och faktum är att allt vi gör gör vi i en kontext och kontexten innefattar historien. Bara en sådan sak som material ger associationer, hämtade från en historisk kontext. Historien följer oss oavsett om vi vill det eller inte. Att lösgöra sig från den är därför omöjligt.

I den udstrækning, identitet stammer fra det historiske, fra konteksten, fra det virkelige, kan vi på ingen måde forestille os, at noget nutidigt, skabt af os selv, kan bidrage til identiteten. (Hauxner, 2011, sid. 230)

Att fransäga sig historien är för mig att avsäga sig identiteten. Att däremot återskapa en tidsepok skapar ingen identitet i nuet. Jag tror dock att det är nödvändigt att utgå ifrån platsens och dess historia och att ta avstamp därifrån. Att inte utgå från platsen må skapa identitetsskapande element men utan identitet till platsen. Men

även tingen har en historia - material, färg och form ger associationer till historien till våra egna preferensramar men även till vår gemensamma historia. Jag håller mig därför till Hauxners teori att det är historien som ger identitet. Jag tror dock att det nutida också kan ge identitet men genom de associationer vilka hämtas från dåtiden. De associationer vi gör i förhållande till rum och plats, som Norberg-Schultz menar skapar identitet, är även de en förställning hos oss, skapade ur en historisk kontext.

Det identitetsarbete för Sveriges nationalparker som Naturvårdsverket anordnade, mynnade i november 2009 ut i ett vinnande förslag. Jag tycker resultatet och juryns kommentarer visar på hur viktigt det är att se till platsen. Hur symbolen i de olika byggelementen relaterar till landskapet för att skapa en helhet har varit viktigt i bedömningen av förslagen. Jag undrar om byggelementen någonsin kan ge en identitet värd namnet om inte platsen tas i beaktning? Att skapa standardiserade byggmoduler med en gemensam karaktär kan säkert ge en *känna-igen-känsla* för nationalparker som sådana. Den unika nationalparken och identiteten hos var och en av platserna kan däremot inte byggas upp på så sätt. Det ger en innehållslös gestaltning utan värde för platsen. Varje nationalpark är unik och varje entré i dessa är unika. Därför måste dessa utformas var och en för sig med, för var och en, *platsen* som utgångspunkt. Arbets sättet kan i det här fallet innebära att entréer får samma byggkomponenter, skyltar och så vidare. Det innebär dock att de komponenterna måste in på en plats som kanske hade mått bra av en annan lösning. Det gäller till exempel markörerna i tävlingen om en gemensam identitet för Sveriges nationalparker. På vissa platser fungerar staketet som entré, på andra inte, på vissa platser fungerar det att visa naturen genom att rama in den - på andra inte. Det finns därför en stor nackdel att arbeta på det här sättet som går ifrån landskapsarkitektens mer vanliga förfarande - att utgå från platsen.

Ett annat exempel på icke platsspecifik gestaltning är ett av förslagen till Sjunghatten nationalpark. Förslaget kritiserar av juryn för att vara alltför enkelt och generellt utformat och att entréerna därför inte skiljer sig så mycket åt. De är moderat dimensionerade men anonymiserar platserna snarare än framhäver de speciella karaktärsdragen, menar juryn. Det är nog det enda förslaget av alla de tre tävlingar som jag tittat på som kritiserar för att vara för fega, inte sticka ut. Byggelement som är uppbyggda av samma material och dimensioner, men som inte förhåller sig till platserna i någon större utsträckning utan tar utgångspunkt i små symboler. Även detta exempel visar vikten av att utgå från platsen för att skapa identitet.

Jag vill också här nämna Walter Benjamin, tysk filosof, litteraturvetare och konstkritiker. Auran är ett nyckelbegrepp i Walter Benjamins essä *Konstverket i reproduktionsåldern* från 1936. Benjamin definierar aura som *den unika uppenbarelsen av en avlägsenhet* och kopplar begreppet till den omvälvning som skedde i och med reproduktionen av konsten. Auran manifesterar konstverkets Här och Nu, det vill säga dess unika bundenhet till tid och plats och knuten till idén om äkthet eller autenticitet. I och med reproduktionen förstörs auran och dess äkthet försvinner. (Benjamin, 1936) Jag skulle vilja likställa auran med platsens identitet. Reproduktionen kan liknas vid det icke-platsspecifika arbetssättet. De byggmoduler som gestaltades till tävlingen om att skänka alla Sveriges nationalparker gemensam identitet, menar jag kan - liksom reproduktionen, leda till att auran - platsens identitet, försvinner. Att skapa en plats utan förankring i dåtiden är att förlora, det som Benjamin kallar för [platsens] aura.

Jag anser att det som skänker/skapar mening åt platsen är dess historia, oavsett hur uttalat den är eller ej. Det kan kallas *genius loci*, platsens ande, aura eller vad du vill. Platsen byggs upp av olika element men de associationer vi får av platsen och dess element kommer

alltid ifrån dåtiden. Det är därför dömt att misslyckas om inte platsen tas i beaktning i gestaltungsprocessen. I tävlingen om att skänka gemensam identitet till Sveriges nationalparker påpekar juryn att tävlingen är unik då den spänner över ett brett fält - från arkitektur till grafisk design. Juryn spekulerar i om det inte ovanan i att arbeta i dessa konstellationer som ibland lyser igenom i förslagen. Ovana eller inte, jag tror snarare att det belyser problematiken; *att inte arbeta platsspecifikt*. Juryn vill att helheten ska gå synas genomgående, från symbol till byggelement. När det inte fungerar, när platsen inte beaktas, faller konceptet. Jag tror det är väldigt svårt att skapa fungerande platser med utgångspunkt i en grafisk symbol eller på förutbestämda byggelement. Varje entré är unik - hur besökaren tar sig dit, vad som kännetecknar just den platsen samt vad just den entrén ska förmedla.

Att informera om natur

Information kan se ut och ges på många olika sätt. Men vilken roll har information i naturen?

Naturvårdsverkets betonar i programmet *Värna Vårda Visa*, informationens betydelse. Ett av informationens viktigaste syften är att väcka intresse och förmedla kunskap om det skyddade områdets värden och attraktioner. Det är också viktigt att informera medborgarna om de skyddade områdena, vilka kvalitéer dessa har och var de ligger. (Naturvårdsverket, 2004)

Det finns stor potential att öka antalet besökare i reservaten. Information har en viktig roll för att få människor att besöka naturområden. Om inte naturreservatet är känt sedan tidigare eller besökaren blir tipsad är det inte heller troligt att han eller hon tar sig dit. Enligt en enkät som skickades ut till personer bosatta i Stockholms län, finns ett stort behov av information, både om själva reservaten och om hur man tar sig dit. Enligt undersök-

ningen är det särskilt viktigt med information som syftar till att förmedla en förståelse och känsla för naturen och dess värden. (Sandberg & Sannebro, 2004)

Information kan ges på flera olika sätt, genom skyltning, mobila, trådlösa lösningar och så vidare. Information i form av exempelvis vägvisare ska dock inte kompensera för bristfällig gestaltning. Ibland kan information förvirra snarare än klargöra. Det som kanske inte alltid nämns i informationssammanhang är gestaltningen som sådan. Gestaltningen kommenterar platsen och ger information som tillsammans med vår kropp och våra sinnen skapar platsen vilket ger den mest betydelsefulla informationen. Information ger kunskap och intresse för naturen. Information genom gestaltning kan skapa ett gemensamt varumärke, ett igenkännande i minnet. Om naturen blir uppmärksammas, besökt och omtyckt, tar vi också hand om den.

Det är som vi hört särskilt viktigt med information som syftar till att ge en känsla för naturen och dess värden. Med god gestaltning kan detta uppnås. Om gestaltningen reflekterar platsen är det troligt att även besökaren gör det. Enligt Naturvårdsverket påverkas upplevelsen av området starkt av det första intrycket. En bra utformad entré kan ge positiva förväntningar inför det fortsatta besöket och även ge besöket större utbytet. Vid entrén kan besökaren som tidigare nämnts stanna upp och få information om *var* hon är, *vart* hon ska.

Det finns som sagt ett stort behov av information. Information är mer än informationsskyltar. Gestaltning är information. God gestaltning säger mer än en informationsskylt. Den reflekterar och kommenterar platsen. Det krävs alltså mer än den information som besökaren kan få på plats genom gestaltningen. Det krävs även information innan besöket. Det är någonting som sträcker sig utanför mitt mål med det här arbetet. Det är också någonting som Örebro kommun arbetar med och bör arbeta vidare med för att locka fler besökare. Att vara en

bra friluftskommun innebär att arbeta på flera olika nivåer och att hålla hög arkitektonisk nivå på utemiljöerna är en del av det arbetet.

God gestaltning ska stå för sig själv, det vill säga det ska inte behövas någon skylt som beskriver tanken med gestaltningen. God gestaltning leder till reflektion och upplevelse på plats. Det utesluter inte annan information i form av tryckt information, naturvägledning, mobila applikationer och så vidare om besökaren så önskar. Sådant kan komplettera. Vinnarförslaget till Sjunghatten nationalpark föreslår ett omfattande program för upplevelse och information med elektronisk, trådlös förmedling som guidning. En fantastisk möjlighet som ger besökaren möjlighet att hämta mer information om så önskas.

Det är extra viktigt att göra information tillgänglig. Det kan handla om att placera skyltar i rätt nivå så att även rullstolsburna och barn kan läsa dem. Det kan handla om ett tillgängligt språk, lättläst, punktskrift, ljud med

Information kan få fler människor att komma ut i naturen.
Foto: Centrum för naturvägledning

mera. Det kan också innebära att göra informationen mer spännande och medskapande/inkluderande genom till exempel mobilapplikationer. Det är inte alltid det är önskvärt för besökaren att bli informerad. Det är därför bra med valmöjligheterna till olika typer av information och att låta besökaren välja när den är önskvärd. Därför är det viktigt att tillhandahålla information som den potentiella besökaren kan söka upp och fördjupa sig i. För att få fler besökare i naturen krävs information hur besökaren tar sig dit, men även sådant som ger ett positivt första möte med naturen på plats.

Att äntra natur

Entrén är det första mötet med naturen. Därför är det viktigt hur entrén är utformad och var den är lokaliserad. Enligt Naturvårdsverket är åtgärder för att förbättra entréerna det kanske mest effektiva och angelägna om vi ska höja kvaliteten för besökare till vår skyddade natur (Naturvårdsverket, 2004).

Entrén kan ges många olika funktioner. Enligt Thorbjörn Andersson på SWECO som var med i tävlingen gällande Skuleskogens nationalpark, ska entrén *annonsera, markera och inbjuda*. (Andersson, 2012) En annan synvinkel fick jag av Anita Veiseth på Verte arkitekter. Hon menade att deras uppgift, i tävlingen om Sjunghatten nationalpark, var att skapa visuellt spännande entréer som skulle ge identitet och skapa igenkännande hos besökare. (Veiseth, 2012)

Entrén kan som jag ser det vara en mindre plats eller ett större område. I tävlingen om Sjunghatten nationalpark används inte ordet entré utan istället *infallsport*. En infallsport representerar en övergångszon från trafikområde till friluftsområde och vidare in i en nationalpark. Jag tycker att det kan vara en bra idé att som i det här fallet, redan i tävlingsprogrammet definiera begreppet entré och vilken funktion entrén ska ha i det specifika

fallet. Definitionen kan på så sätt ha bistått dem tävlande vid utformandet av entréerna i Sjunghattens nationalpark. I det vinnande förslaget är infallsportarna idémässigt inspirerat av det samiska övergångsrummet *saivu* som definierar övergången till en parallellvärld.

Mattias Nordström på White arkitekter har en liknande idé om vad entrén ska göra. Den är platsen där besökaren lämnar *vardagsvärlden* och möter naturen. Det första mötet är därför viktigt - att entrén utformas för att regissera det mötet och upplevelsen på ett så bra sätt som möjligt. Entréplatsen ska placeras och utformas så att besökaren kan förstå syftet med naturområdet och dess karaktär. (Nordström, 2012)

I boken *With People in Mind* (Kaplan et al., 1998) beskrivs varför entrén är så viktig för vår perception av naturen. Jag har strukturerat upp entréns funktion efter följande punkter:

- Entrén hjälper besökaren att orientera sig i omgivningen och fungerar som ett slags landmärke. Det ger entrén en ideal plats och möjliggör en informativ och representativ vy.
- Entrén signalerar en förflyttning mellan "inne" och "ute". I vårt fall reservatets gränser där entrén fungerar som en brytpunkt eller en övergång från en plats till en annan och ett fönster till det som skall komma.
- Entréer är valpunkter som ger möjlighet till reflektion över var besökaren har varit och vart han eller hon ska. Entréer ökar förståelsen för naturen på platsen och uppmuntrar utforskandet.
- Entrén som skiljevägg kan variera i kompaktet, höjd och så vidare. Den kan separera areor men ändå tillåta visuell tillgänglighet. En visuellt begränsad vy är ett effektivt sätt att öka mystiken.
- Entrén uppmuntrar besökaren till att stanna upp - att tänka, välja och minnas. Det ger en möjlighet att skapa sig en mental bild av platsen att bära med sig.

För att summera punkterna ska entrén helt enkelt svara på frågorna: "Var är jag? och Vart ska jag?"

En entré kan också vara det sista besökaren ser av den besökta naturen och bör därför inte se ut som en glömd baksida när han eller hon möter den från andra hållet.

Hur funktionerna ska uppnås - hur entréerna ska gestaltas är också en fråga. I tävlingen om att ge Sveriges nationalparker gemensam identitet finner vi många olika sätt att med markörer markera platser som ska fungera som entréer. Dessa kan vara allt ifrån staket som öppnar sig, olika former av inramningar till olika slags pelare. Huruvida dessa fungerar som entréer eller inte beror, som tidigare diskuterats, på platsen. För att tillvarata landskapet vid entrén krävs därför en förankring till platsen och dess kontext.

Upplevelsen av området påverkas starkt av det första intrycket som fås vid angoringspunkten. En korrekt utformad entré kan ge positiva förväntningar inför det fortsatta besöket och ökar potentiellt sett utbytet av besöket. (Naturvårdsverket, 2004) Just placeringen av entrén är därför viktig för att ge en informativ och representativ vy av omgivningen. Det är därför inte önskvärt att lägga den för nära parkeringsplatser eller andra miljöer som inte representerar den miljö som skall visas fram. För att visa platsens karaktär är det därför ofta nödvändigt att lokalisera entrén en bit in i landskapet. Mötet med naturen ska vara bra oavsett hur besökaren kommer till platsen - med eller utan hjul. Men placeringen av entrén är också en avvägning mellan tillgänglighet och intrång i naturen.

I ett av förslagen i tävlingen om att ge Skuleskogens nationalpark nya entréer, placeras dessa utanför nationalparksgården. Detta innebär i det här fallet att entréerna riktar sig mer mot omgivningarna än in mot nationalparken. Det ter sig enligt juryn märkligt om det är nationalparken som ska visas upp. Jag tycker att det

är en intressant tanke om det bara är nationalparkens natur som är det viktiga. Som jag tidigare nämnt kan den andra naturen lätt blir bortglömd och mindre värd. Jag förstår poängen med juryns tanke att det är nationalparken som ska visas upp, men det bör ändå reflekteras över. Vanligast är ändå tävlingsförslag med valda platser med långsträckt utsikt. Juryn ställer sig för det mesta tveksam till en sådan placering då det kräver stora visuella ingrepp i landskapet och störningar vid byggnadsfasen. Utsikter bort från nationalparken överensstämmer inte heller med Naturvårdsverkets riktlinjer och är därför inte heller att föredra. En mer tillbakadragen entré och kontakt med utkikspunkterna via gångstigar är något som juryn föredrar. I vinnarförslaget får också besökaren glimtar av typiska naturtyper längs vägen till entréerna.

I Sjunghatten nationalpark var placeringarna på entréerna redan bestämda. I enlighet med Norsk lag är det förbjudet med etableringar inne i nationalparkerna, enligt Anita Veiseth på Verte arkitekter. (Veiseth, 2012) I tävlingen om Sjunghattens nationalpark var det därför inte en fråga om läge utan mer om organisation på plats.

Att hitta lämpliga lägen för parkeringsplatser är inte lätt, speciellt inte i en skör natur. Här blir konflikten mellan människa och natur som mest påtaglig. Hur besökaren anländer till naturområdet är ändå viktigt för den första upplevelsen. Av tävlingsförslagen att döma finns det olika sätt att ta sig an denna utmaning.

Vinnarförslaget till Skuleskogens nationalpark visar en innovativ angorings- och parkeringslösning. Den innebär att parkeringen och entrén är åtskilda och endast länkade med en gångväg. Förslaget innebär en långsträckt uppdelad parkering vilket ger ett mer småskaligt intryck och medför att parkeringen vid en anblick under lågsäsong inte ser öde ut. Ett annat av förslagen till Sjunghattens nationalpark anger en annorlunda parkeringslösning i cirkel med ett leklandskap i mitten och

entrén bredvid denna. Tyvärr förefaller parkeringen nästan ta över och bli entrén. Vinnarförslagets parkeringslösning hade kanske varit en bättre lösning även här. Naturvårdsverkets riktlinjer för nationalparksentréer föreskriver att: [...] *parkering ska lokaliseras och utföras så att det visuella intrycket mildras.* (Naturvårdsverket, 2007) Oavsett vilken parkeringslösning som tillämpas tror jag det är viktigt att skilja parkering och entré åt. Besökaren ska ha lämnat parkeringen och vardagslivet bakom sig när han eller hon antrar naturen. Det är vid entrén besökaren ska kunna uppleva naturen och platsens unika karaktär. Jag går inte närmare in på parkeringslösningar då jag inte har för avsikt att detaljplanera/gestalta sådana.

Det finns som vi sett olika syn på vilken funktion en entré ska ha. Enligt Andersson ska entrén annonsera, markera och inbjuda. Den kan också som Veiseth påpekar ge identitet och igenkännande hos besökaren. En entré kan vara en mindre definierad plats eller ett område. Gränsen mellan vardag och fritid eller här och där? Varför inte en övergångszon? Som jag ser det kan det vara bra att definiera vad en entré är eller vilken typ av entré som är önskvärd för att sedan utgå ifrån denna i gestaltningen. Enligt Kaplan kan entrén tillskrivas många olika funktioner. Den hjälper besökaren att orientera sig, välja väg och markera ett slags brytpunkt mellan ute och inne. Vid entrén finns en möjlighet att visa upp en representativ vy av omgivningen. Om besökaren stannar upp, så i alla fall tar en mental paus, så kan han eller hon skapa sig en minnesbild från platsen att bära med sig. Den mentala bilden är viktig för att befästa platsen och skänka den identitet. Kaplans definition av entrén är en bra utgångspunkt att arbeta utifrån. Jag tror dock att entrén kan tillskrivas många fler definitioner beroende på platsen och vilken funktion entrén tillskrivs.

Var entrén placeras är mycket viktig just för att det är där besökaren skaffar sig en uppfattning om var han eller hon är. Det är så klart en fråga om intrång mot till-

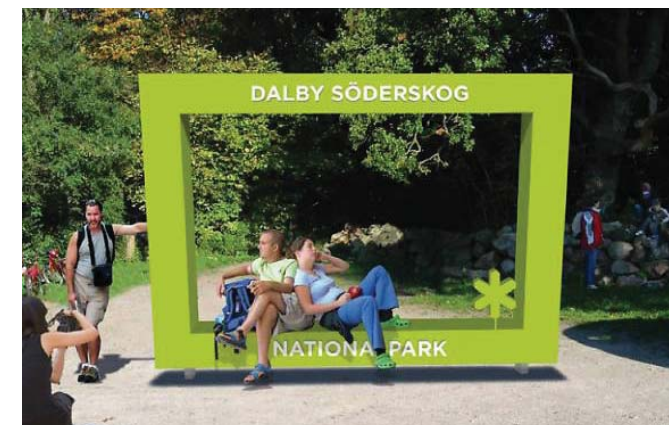
gänglighet, men för att få en representativ bild över den plats besökaren befinner sig på kan det vara nödvändigt att placera entrén innanför reservatgränsen. Entréer som visar utsikt är vanligt i alla tävlingar som jag tittat på. Det innebär dock oftast större ingrepp i landskapsbilden och vid anläggandet. Det finns ändå olika sätt att uppfylla entréns funktion. I tävlingen om att ge en gemensam identitet för Sveriges nationalparker finner vi många olika lösningar. Dessa är dock standardlösningar som jag inte tror fungerar på alla platser. Varje plats är unik och behöver behandlas därefter. Entréer med utsikt kan innebära stora ingrepp i naturen, men även parkeringar innebär ingrepp och det bör därför övervägas hur dessa ser ut och var de lokaliseras.

Ett exempel på markör i tävlingen om att ge gemensam identitet för Sveriges nationalparker. Markerar gränsen, välkomnar och skapar nyfikenhet. Kan dock skapa en alltför kompakt gräns som inte tillåter insyn.

Ett exempel på markör i tävlingen om att ge gemensam identitet för Sveriges nationalparker. Markerar och ställer in kikarsiktet mot utsikten på ett subtilt sätt.

Ett exempel på markör som var tänkt att användas vid bland annat entréer (i tävlingen om en gemensam identitet för Sveriges nationalparker). Markerar främst och ramar in - men vad?

Sammanfattning

Ofta ses natur som någonting ursprungligt och av människan orört. I själva verket är den orörda naturen någonting som vi sällan, om någonsin, kommer i kontakt med. Enligt Hauxner finns inte den orörda naturen. All natur är skapad av människan. Därför kallar hon landskapsarkitektur för odlingskonst för att belysa vår roll som medskapare i naturen. Och jag är beredd att hålla med. Hauxner liknar vår roll i naturen vid herden eller trädgårdsmästaren. Vi är som herden en del av naturen men brukar den som trädgårdsmästaren. Vi kan betrakta naturen eller använda den mer aktivt - *vara* eller *göra*.

Det är framför allt frihet och rymd som människor uppskattar med naturen. Den *orörda* naturen är också något som människor uppskattar. Naturen betyder mycket för människor. Kanske är det inte så konstigt att vi därför vill bevara den.

Att skydda natur kan innebära ett skydd inom lagens ramar eller en allmän vedertagen praxis, allemansrätten är exempel på en sådan. Petra Andersson ifrågasätter naturen som någonting naturligt. Hon talar om naturens *integritet*. Med det menas en respekt för naturen och dess motståndskraft. Jag menar att just begreppet *bevara* innebär en syn på naturen som någonting statiskt. Det är bättre att tala om ett *skydd* av naturen. Bevarandet innebär ofta att naturen sätts i fokus och människan glöms bort. Det ideala vore om båda fick utrymme och jag tror också att det ger det bästa naturskyddet. För det finns en risk med klassificerandet av naturskyddsområden, att dessa blir till ett slags museum. Om naturen ska ses som en tillgång måste vi *aktivera* den och göra den tillgänglig. Om människor ska vistas i naturen krävs det att vi skapar möjlighet att vara där. Det kan handla om att synliggöra reservatet och ge information hur besökaren kan ta sig dit. Det är när vi använder marken som naturens värde höjs och skyddet stärks.

Jag menar att den respekt vi har för naturen också syns i det traditionella gestaltandet av naturområden. Det kan ta sig uttryck i *naturmaterial* och *naturfärger*, med en vilja till att nästan *likna* natur. Det finns en önskan att komma bort ifrån den vedertagna vildmarksetetiken - ett slags estetik som råder i våra naturområden. Denna stil tar sig dock olika uttryck i de studerade tävlingarna. Det kan vara en gestaltning som smälter in, som låter naturen ta plats. Det kan också vara en gestaltning som sticker ut, som genom kontrastering framhäver naturen.

Det ordnade och det vilda är också ett motsatsförhållande som ofta används i landskapsarkitekturen. Samspelet mellan det av människan skapta och det av naturen givna skapar genom kontrastverkan intressant arkitektur. Det finns olika konstformer som på det här sättet ifrågasätter människan eller naturen som skapare. Dessa utnyttjar också naturen som en resurs att ta fasta på.

Platsens identitet talas det ofta om. Den kan kallas för *genius loci*, platsens ande, aura, dess själ och så vidare. Oavsett vad det kallas för anser jag att det som skapar mening åt platsen är dess historia eller narrativ. Platsen byggs upp av olika element men de associationer vi får av platsen och dess element kommer alltid ifrån dåtiden. Därför bör platsen vara utgångspunkt i gestaltungsprocessen. I tävlingen om att ge gemensam identitet till Sveriges nationalparker var en del av uppdraget att utforma olika byggelement. Dessa skulle fungera vid alla Sveriges nationalparker. Jag tror att det är väldigt svårt att skapa fungerande platser med utgångspunkt i en grafisk symbol eller på förutbestämda byggelement. Varje entré är unik - hur besökaren tar sig dit, vad som kännetecknar just den platsen och vad just den entrén ska förmedla. Om entrén ska representera den unika miljön på platsen måste utgångspunkten i gestaltningen också vara där.

Information kan ges på flera olika sätt men kan inte kompensera för bristfällig gestaltning. Det som är värt att poängtera är att gestaltning är information. Gestalt-

ningen kommenterar platsen och ger information som tillsammans med vår kropp och våra sinnen skapar platsen. Det måste vara den mest betydelsefulla informationen, att få konkret kunskap och därigenom skapa ett intresse för naturen. Om vi intresserar oss för naturen, tar vi också hand om den.

Enligt Naturvårdsverket påverkas upplevelsen av området starkt av det första intrycket. En bra utformad entré kan ge positiva förväntningar inför det fortsatta besöket och även ge ett större utbyte av besöket. Vid entrén kan besökaren stanna upp och skaffa sig information om var han eller hon är och därefter bestämma väg. För att få fler besökare att upptäcka naturen krävs information på plats men också hur man tar sig dit.

Det finns olika syn på vilken funktion en entré ska ha. Den kan annonsera, markera, inbjuda, ge identitet och igenkännande hos besökaren. Entrén kan vara en mindre definierad plats, ett område eller en övergångszon, som i tävlingen om Sjunkhatten nationalpark. Enligt Kaplan hjälper entrén besökaren att orientera sig, välja väg och markera ett slags brytpunkt mellan ute och inne. Vid entrén finns en möjlighet att visa upp en representativ vy av omgivningen. Om besökaren stannar upp, så i alla fall tar en mental paus så kan han eller hon skapa sig en minnesbild från platsen att bära med sig. Den är viktig för att besökaren ska komma ihåg platsen, tala om den och på så sätt tillskriva den en historia, en identitet.

Var entrén placeras är viktig för besökaren ska kunna skaffa sig en uppfattning om naturen på platsen. Därför kan det vara nödvändigt att placera entrén en bit in i reservatet. Entréer som visar utsikt är vanlig i alla tävlingsförslag som jag tittat på. Det innebär dock ofta större ingrepp i landskapsbilden och vid anläggandet. Det är därför något som bör beaktas - att göra intrång kontra ökad tillgänglighet samt uppvisande av naturen med förhoppning om ökat social-ekologiskt skydd som följd.

Analys

Örebro tätort med Markaskogen naturreservat markerat

Bakgrund

I mars 2010 beslutade Örebro kommun bildandet av Markaskogen naturreservat. Området är cirka 170 hektar stort och ligger omedelbart söder om Örebro universitet och öster om bostadsområdet Brickeberg. Området har mycket stora värden både ur socialt, kulturellt och ekologiskt synvinkel. Det är lätt att ta sig hit med bil, buss eller cykel. Området används av skolor, förskolor, universitetet och närboende.

Platsen för gestaltningen - den norra delen av Markaskogen har ett mycket varierat landskap. En förkastningsbrant skiljer norra och södra Markaskogen åt. Vegetationen söder om denna utgörs av tallskog som också utgör majoriteten av reservatets area. I skogen finns flera

I alsumpskogen söder om Markasjön lever flera sällsynta och hotade växter och fåglar. Foto: Örebro kommun

motionsspår att välja mellan.

Norr om förkastningen hålls landskapet öppet då det sommartid används som betesmark och en del ängs- mark som slås två gånger per säsong. Närmast förkastningen finns en unik alsumpskog med frodig växtlighet. Det finns också flera små sjöar med omgivande våtmarker som ger livsmiljöer åt många ovanliga och skyddade arter.

Längst upp i norr bildar reservatgränsen en tunga. Där ligger Örebro läns största forntida gravfält som karaktäriseras av gräsbeklädda kullar och gamla tallar. Söder om gravfältet breder en stor gräsvall ut sig och marken sluttar ner till en gång- och cykelväg vilken går genom norra delen av Markaskogen - från öst till väst.

Vid platsen ligger Mark gård med dess vita huvudbyggnad och rödmålade ekonomibyggnader.

På östra universitetsområdet ligger Mark gård som idag tillhör Örebro stad. En vit huvudbyggnad med röda ekonomibyggnader som flyglar.

Örebro kommun ska i enlighet med beslutet om reservatet 2010, synliggöra den rika förekomsten av kulturlämningar. De ska också säkra, skapa och utveckla upplevelserika stigstråk och rastplatser för besökare. Förutom detta ska de skapa tydliga och inbjudande entréer, informationstavlor och vindsydd. (Örebro kommun, 2010) Örebro önskade med examensarbetet få idéer på hur de kan synliggöra naturreservaten. De vill att fler Örebros invånare upptäcker Markaskogen och dess unika natur. De var relativt öppna med vad arbetet kunde innefatta. Det kunde handla om skyltning, entréer, eller en mer generell gestaltning med rastplatser och liknande.

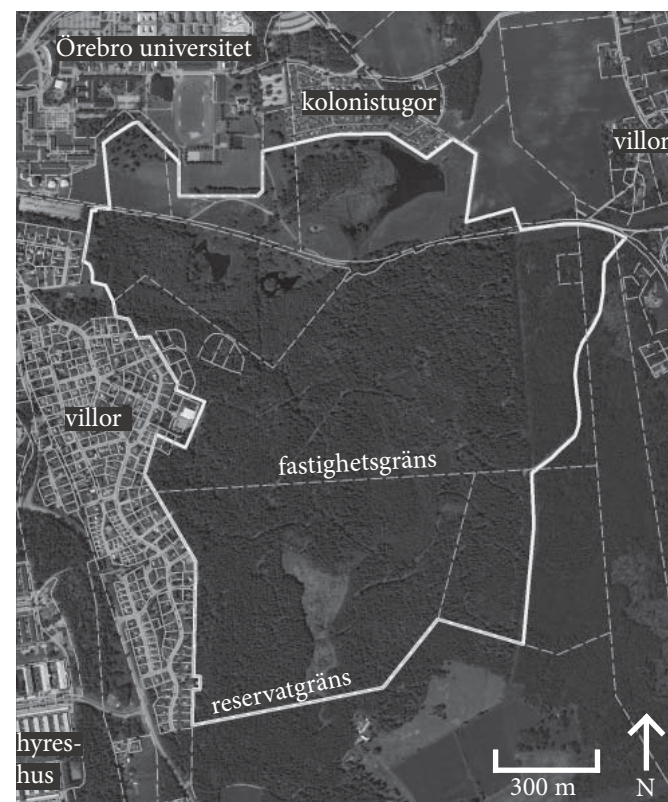
Enebuskabacken - ett forntida gravfält
Foto: Kåre Schortz

Jag valde att gestalta ett antal entréer till reservatet för att ge reservatet ett ansikte utåt som kunde kännas igen, talas om och på så sätt marknadsföra området. För om människor upptäcker naturen, besöker den och tycker om den stärks som sagt också skyddet av den i ett längre perspektiv.

Arbetet går sålunda ut på att visa natur och i det här specifika fallet, Markaskogen med dess unika och varierande natur. Gestaltungsförslaget tar avstamp i analysen av landskapet och dess karaktär, var människor går och möts och vilka kvalitéer och brister som finns här.

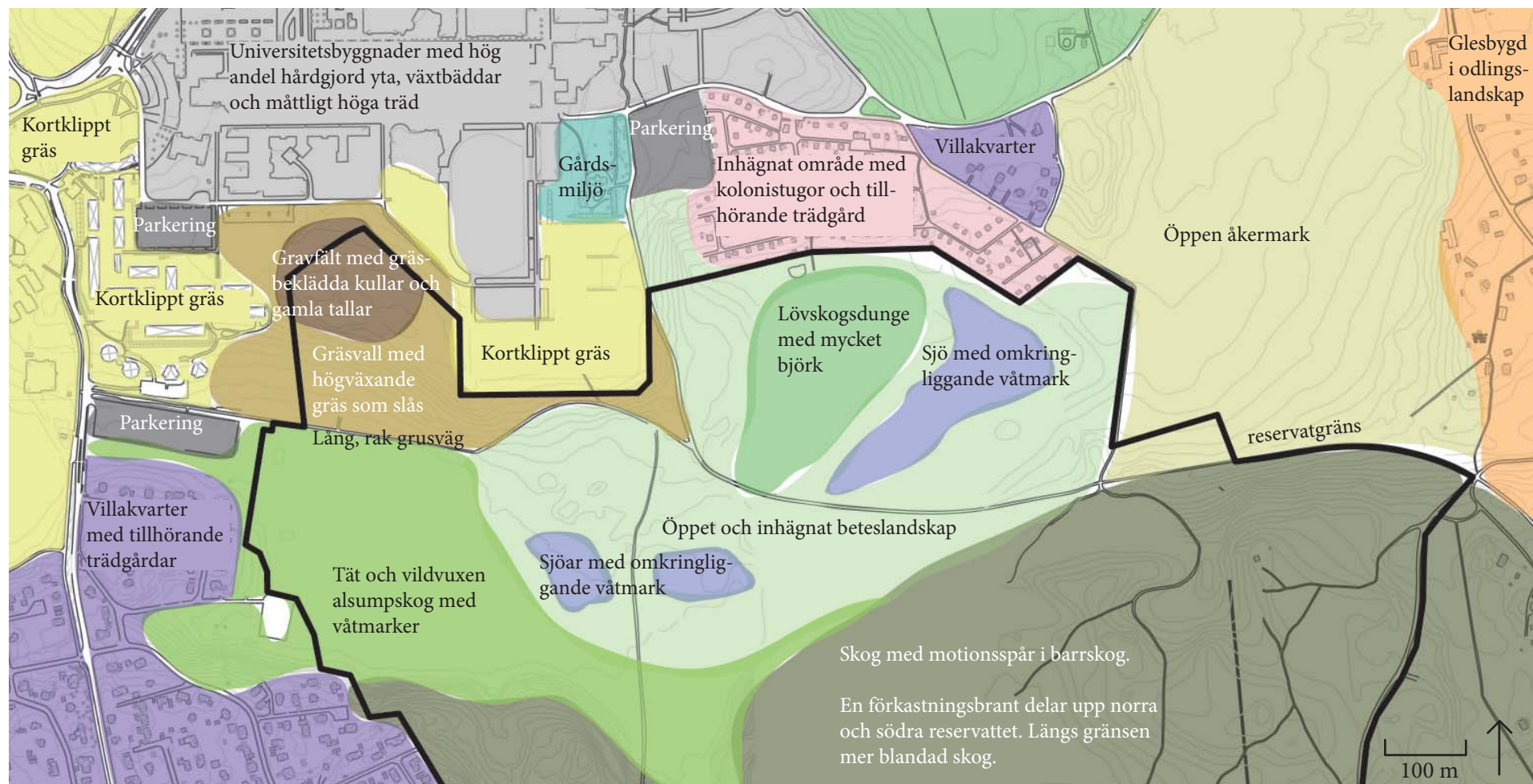
I reservatets norra del betar kor på sommaren. Många hundägare rastar också sina hundar här. Foto: Okänd, 2009

Reservatets utbredning och omgivning. Här med universitetsområdet i norr, kolonistugeområdet öster om detta, angränsande villaområden i väster och öster samt Brickeberg, ett större bostadsområde med hyreshus vilket skymtar i kartans sydvästra hörn. Karta: Stadsbyggnad Örebro

Landskapskaraktär

Plan över de olika landskapskaraktärerna

Jag har haft den engelska landskapskaraktärsmodellen *LCA - Landscape Character Assessment* som förebild. Utefter kategorisering och beskrivning av landskapets karaktärer har valt att särskilt fokusera och ta tillvara på på följande av naturreservatets och närliggande miljöers karaktärer i gestaltningen:

Den stora **gräsvallen**, med det vildvuxna gräset som slås, ger en stor vidd och är ett unikt inslag för reservatet. Topografin här är också någonting att ta fasta på, vilket möjliggör utsikten ner mot Markasjön och den stora ljudvidden ut över beteslandskapet.

Gräsvallen

Den långa, raka **grusvägen** ger en siktlinje värd att ta fasta på. Den sträcker sig ända ifrån den stora bilvägen i väster till beteslandskapet tar vid. Vägen delar två olika landskapskaraktärer åt.

Grusvägen

Gräsvallen i norr och den för platsen unika **alsumpskogen** i söder med dess vildvuxna våtmark.

Alsumpskogen

Från vägen har besökaren visuell kontakt med det forntida **gravfältet** i norr. Dess karaktäristiska gräsbeklädda kullar och gamla tallar bildar en unik siluett från söder.

Gravfältet

Det flacka **haglandskapet** med det korta, betade gräset ger ett unikt beteslandskap så nära in på stadsmiljön. Den öppna marken ger en storslagen vidd och möjliggör sikten mot Markasjön och de omkringliggande våtmarkerna.

Haglandskapet

Barrskogen med dess täta, tysta atmosfär ger en helt annan upplevelse än den norra delen. Den visuella och ljudliga vidden är här ersatt av en mer sluten och tyst skogskaraktär.

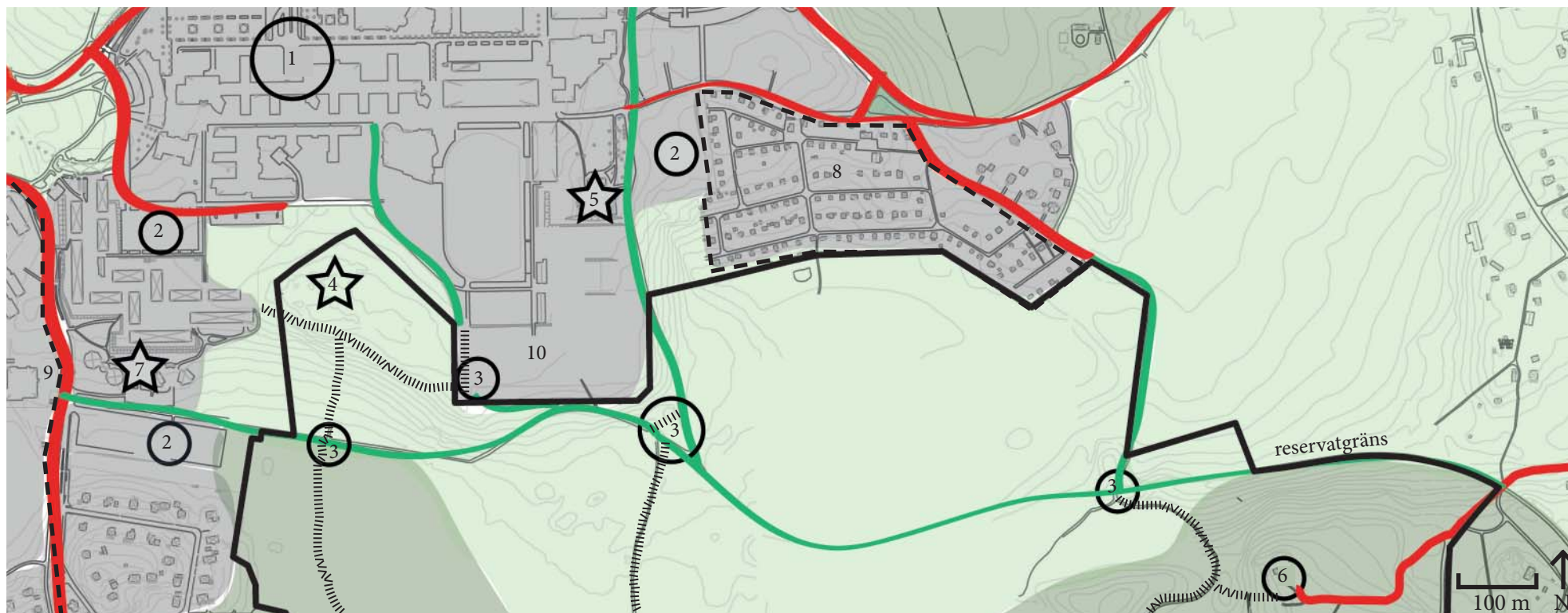
Barrskogen

Gårdsmiljön runt Mark gård, med dess vita huvudbyggnad, röda ekonomibyggnader och omgivande gårdsmiljö bestående av gamla, höga träd är ett intressant kulturinslag. Topografin här ger en inbjudande utsikt ner mot reservatet.

Gårdsmiljön

Upplevelse och orientering

Plan över upplevelse/orientering enligt Lynch

1. Universitetets centrum
2. Parkering
3. Nod där stråk korsar varandra
4. Gravfältet
5. Mark gård
6. Återvändsgränd
7. Bostadshus med säregen form
8. Kolonistugeområde
9. Stor bilväg
10. Fotbollsplan

Distrikt - öppet landskap

Distrikt - skog

Distrikt - bebyggelse

Stråk - bilväg

Stråk - gång- och cykelväg

Stråk - stigar och motionsspår

Barriärer

Nod

Landmärke

Upplevelse-/orienteringsanalysen bygger på Kevin Lynchs analysmetod. Han utgick ifrån fem olika strukturer i staden som påverkar hur brukarna upplever och orienterar sig i stadsmiljön. Dessa var: *stråk*, *gränser*, *områden*, *noder* och *landmärken*. Metoden är egentligen utvecklad för stadsmiljöer varför jag har anpassat metoden något vad gäller distrikt och stråk för att passa naturområden som detta.

Stråk är de leder vilka vi rör oss längs med. Det kan vara vägar, järnvägar, cykelvägar, stigar och så vidare. Jag har valt att dela in stråken efter färd sätt eftersom att det är stor skillnad mellan att gå längs en bilväg och på en stig i skogen. Stråk som är utformade för att människor ska kunna färdas längs med möjliggör social interaktion i större utsträckning än övriga. Dessa är därför viktiga att ta i beaktning vid placering av entréer.

Noder markerar platser där stråk möts i korsningar eller vid andra naturliga knutpunkter. Universitetets centrum fungerar som en mötesplats och vändplanen i öster, även om den sistnämnda kan utnyttjas bättre, så även platser där gångvägar möts. Korsningar mellan

gångvägar möjliggör sociala möten i högre utsträckning än till exempel bilvägar. Därför är placeringar av entréer naturliga vid sådana.

Barriärer ses som element vilka skiljer två ytor från varandra vilket utgör hinder att ta sig förbi. Här är vägen i väst markerad som barriär, vilken kan vara svår att passera för den icke bilburne. Det höga staketet runt kolonistugeområdet exkluderar alla som inte har nyckel att ta sig in. Även det höga staketet vid den västra kortsidan av fotbollsplanen är markerat som en barriär. Denna måste besökare till reservatet gå innanför vilket hindrar kontakten till gräsvallen i väster. Staketet hindrar även den naturliga vägen rakt fram till utkikspunkten där stigar möts och bildar en nod.

Distrikt är områden vilka är möjliga att gå in i och har en särskild karaktär. Distrikten är här grovt indelade i bebyggelse, öppet landskap och skog. Karaktärsanalysen definierar distrikten och landskapet ytterligare.

Landmärken är fysiska objekt vilka underlättar orienteringen. Vad som är landmärken kan vara högst subjektivt. Det kan vara en annorlunda skylt eller en brevlåda.

Ofta fungerar dock större byggnader som landmärken, vilka är lätta att orientera sig efter även på avstånd. Jag har här utgått ifrån förstagångsbesökaren och tittat på större och mer generella landmärken. Jag har markerat bostadshuset i väst som ett landmärke, vilka har en annorlunda utformning, gravfältet med dess karaktäristiska siluett och Mark gård med dess vita huvudbyggnad och röda ekonomibyggnader.

Stråk - den långa grusvägen i väst

Nod - norra Markaskogens centrum

Barriär - staketet utgör ett hinder

Distrikt - det öppna landskapet

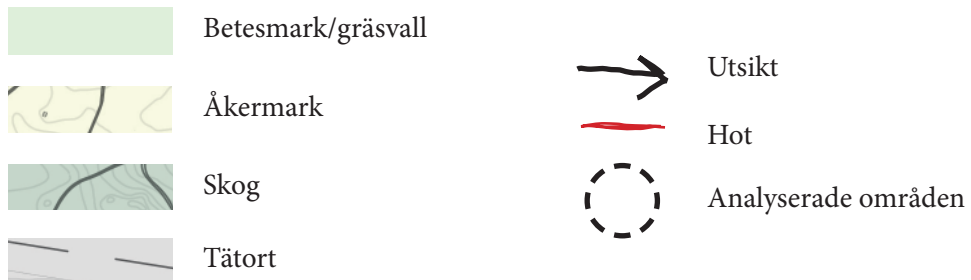

Landmärke - Mark gård

SWOT

Plan över analyserade fokusområden. Områden med sikt har markerats med pilar. Utsikter upplevs som någonting positivt och värt att ta vara på. Även platser som har direkt negativa inslag är markerade med rött. Dessa platser är i störst behov av förändring.

Område 1

Styrkor

De öppna siktlinjerna över gräs-vallen och längs grusvägen.

Möjligheter

Siktlinjen längs vägen är möjlig att ta till vara på i en gestaltning. Parkeringen rymmer många bilar vilket möjliggör en utveckling och satsning på den här ingången. Närheten till och mötet mellan de olika landskapstyperna är intressant, vilka skiljs åt av gång- och cykelvägen.

Svagheter

Den långa siktlinjen längs vägen kan upplevas monoton att färdas längs med. Mötet mellan hyreshusen och gräs-vallen känns abrupt.

Hot

Möjligt hot skulle vara om gräs-vallen skulle sluta slås och marken växer igen.

Siktlinje över gräs-vall och grusväg

Område 2

Styrkor

Utsikten mot Markasjön och omgivande betesmark och den tillhörande ljudvidden.

Möjligheter

Att stärka landskapstypen på plats - gräs-vallen och tydliggöra utkiksplatsen som sådan. Entrén ligger nära universitetet och parkeringsplats, vilket ger motiv till en utveckling av platsen.

Svagheter

Att inte utsikten tillvaratagits på bästa sätt. Ljud från idrotts-planen kan upplevas störande.

Hot

Det höga stängslet som möter besökaren innan utkikspunkten hindrar besökaren att få kontakt med gräs-vallen och den långa siktlinjen mot utkiksplatsen. Den bryter även den naturliga vägen och siktlinjen rakt fram.

Högt stängsel som möter besökaren

Område 3

Styrkor

Mark gård med dess ekonomi-byggnader och omgivande miljö. Utsikten ner mot reservatet med beteslandskapet.

Möjligheter

Att synliggöra och lyfta fram gårdsmiljön och utsikten ner mot reservatet. Parkeringen rymmer många besökare och är relativt trevlig med integrerad växtlighet.

Svagheter

Ingen planerad och naturlig väg från parkering till gång- och cykelvägen ner mot reservatet.

Hot

Den inhägnade förvarings-platsen är ett tråkigt element och är det första som möter besökaren. Förvaringsplatsen skymmer även sikten ner mot reservatet.

Inhägnad förvaringsplats

Område 4

Styrkor

Att uppleva skogens lugn och fåglarnas kvitter när det inte finns några bilar här.

Möjligheter

Att använda platsens potential med en redan existerande väg till platsen och en stig som leder direkt till Markaskogens elljusspår.

Svagheter

På platsen finns ett skjul som sett sina bättre dagar. Ett grill-galler fungerar som grill vilket verkar brandfarligt. Det är inte helt lätt att hitta hit.

Hot

Platsen är markerad som parkering på kartor. Det innebär att människor får samsas med bilar vilket stör naturupplevelsen.

Siktlinje över gräs-vall och grusväg

Område 5

Styrkor

Platsen är norra reservatets mittpunkt där alla stigar möts och bildar en nod. Naturen på platsen med Markasjön och omgivande beteslandskap är platsens behållighet.

Möjligheter

Att utnyttja platsens funktion som nod till en social samlingspunkt med funktioner som gör att människor stannar en längre stund.

Svagheter

Platsen känns bortglömd och passeras av besökare. Stigarna som korsar varandra bildar en triangel, en *ickeplats*. Det finns ingen möjlighet att stanna någon längre stund.

Hot

Möjligt hot skulle kunna vara om betet och slåttern upphör.

Triangeln som bildar en *ickeplats*

Summering och placering

Jag valt ut fem entréområden som jag tycker är lämpliga att arbeta vidare med. Dessa är valda utifrån analyser av nuvarande ingångar till reservatet, studier av arkitekttävlingar samt de reflektioner jag gjort utifrån bakgrundsstudierna.

Texten som följer summerar de tidigare redovisade analyserna och motiverar de valda placeringarna av entréerna.

Jag har begränsat mig till den norra delen av Markaskogen eftersom de entréerna representerar olika typer av ingångar och i ett varierat landskap. Detta för att visa på olika sätt att ta sig an entréerna i gestaltningen med utgångspunkt i platsen.

Entréerna är placerade en bit in i landskapet och ibland i reservatet, ibland utanför. Jag menar att det oftast är nödvändigt att komma in i naturen för att besökaren ska känna att han eller hon har lämnat staden och anträt naturen. På så vis kan besökaren få en representativ bild över den natur som är vald att visas på just den platsen. Har det funnits möjlighet att lägga entrén utanför reservatgränsen har jag gjort det. Det har alltid varit ett resonemang vad som är nödvändigt för att visa naturen på bästa sätt mot ett intrång i skyddsvärd natur.

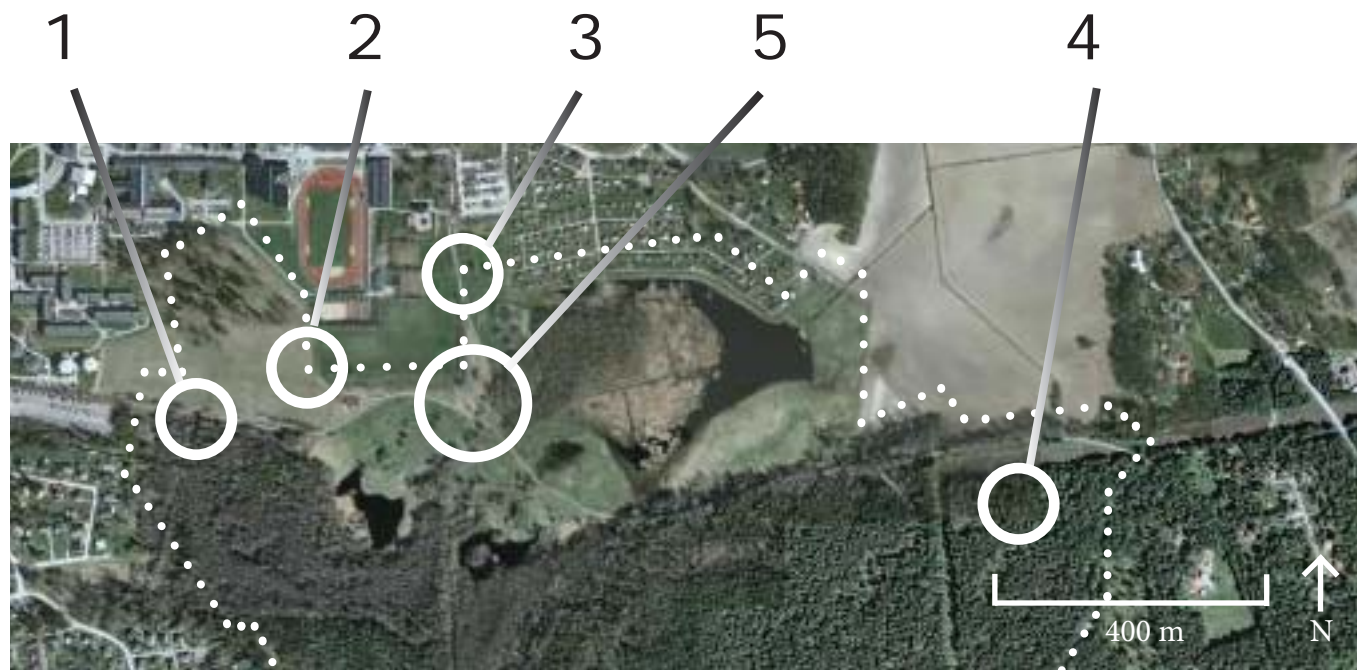
Entréerna (med undantag för entré 5) är tänkta att markera reservatet som sådant, här och där, stad och land. Entré 5 är snarare ett entréområde till skillnad mot de andra entréplatserna. Jag vill med den entrén skapa en större entré med fler funktioner än vad de mindre har. Denna ska liksom de andra välkomna besökaren,

intressera och visa vad som är speciellt just här. Detta för att ge kunskap och väcka intresse för Markaskogen vilket kan öka antalet besökare. Det ger inte bara ett ökat skydd för reservatet utan även ett större värde ur social synvinkel, med lokal sammanhållning och en stolthet och vilja att ta hand om *vår* skog.

Entré 1 - är den västra ingången som besökaren kommer till via en gång- och cykelväg och eventuellt från en parkering. Sikten är lång, kanske alltför lång och monoton att färdas längs med. Där vägen kröker sig kan besökaren med god syn se det kommande beteslandskapet. Här korsar en stig grusvägen som i söder leder in i den lummiga alsumpskogen och i norr över

gräsvallen och vidare till det forntida gravfältet. Entréns placering motiveras av kontakten med de olika landskapstyperna, stigen som korsar vägen och för att bryta den långa, monotona sträckan längs vägen utan att för den skull ta bort siktlinjen. Det är lätt att ta sig hit från parkeringen eller via gång- och cykelvägen. Kommunen önskar hellre en utveckling av denna entré än den vid Lungastugan som besökaren tar sig till via villaområdet längre söderut. Det är ingen omöjlig önskan med tanke på att parkeringen rymmer många besökare.

Entré 2 - den gående besökaren kommer ifrån universitets centrum och universitetets idrottsplaner förbi gravfältet eller via en stig direkt från kullarna. Uppe på

höjden växer sig gräset högt. Här har besökaren visuell kontakt med gravfältet och lång sikt över den stora gräsvallen. Det är fri sikt ner mot markasjön och dess omgivande beteslandskap. Entréns placering motiveras av gångvägarnas mötespunkt, gräsvallen som landskapstyp och inte minst utsikten över Markasjön. Det är inte helt genomtänkt hur besökaren tar sig från universitetsområdet och vidare ner mot reservatet. Något som behöver förbättras med andra ord.

Entré 3 - är beläget vid universitetets östra campus. Här finns Mark gård, en vit huvudbyggnad med omgivande rödmålade ekonomibyggnader. Här ligger också en parkering och ett område med kolonistugor öster om denna. Här uppe har besökaren utsikt över en hage som sommartid betas av kor. En gång- och cykelväg i nedförsbacke tar besökaren mot reservatet. Här finns dock en inhägnad förvaringsplats som är det första besökaren möter och som stör kontakten med landskapet. Entréns placering motiveras av dess placering vid en entré som rymmer många bilburna besökare men som också ligger längs med en gång- och cykelväg vilken leder vidare in mot reservatet. Läget vid Mark gård, dess byggnader och omgivning är en tillgång till platsen och beteslandskapet besökaren har framför sig. Närheten till den bebyggelse som också representerar svenskt jordbruk är intressant att ta sig an gestaltningssmässigt.

Entré 4 - är den östra ingången som ligger inbäddad i skogen. Hit kan man ta sig med bil eller för egen maskin. Det är inte helt lätt att hitta hit som förstagångsbesökare. Från entrén kan besökaren ta sig vidare via en stig till Markaskogens elljusspår. Platsen är egentligen

en återvändsgränd. Här får bilar och besökare samsas, något som kan verka störande för den fotburna. Entréns placering motiveras av den nybyggnation som planeras i öster, det går snabbt att ta sig vidare till motionsspåren i skogen samt att det är möjligt att lägga en parkering utanför reservatgränsen. Det är också motiverat att gestalta i ett något annorlunda landskap än de övriga entréernas natur.

Entré 5 - ligger mitt i det öppna jordbrukslandskapet som kännetecknar norra Markaskogen. Här korsas stigar och hagar med lövdungar ger platsen dess karaktär. Vid idrottsplanens fot i norr är terrängen som högst. Där har besökaren utsikt över beteslandskapet och Markasjön. Området är en plats som skulle kunna lämpa sig för ett större entréområde. Om de övriga entréerna fungerar som gränsmarkörer markerar denna mer platsen som sådan. Entréns placering motiveras av platsens funktion som nav i det norra beteslandskapet. Platsen känns bortglömd och förtjänar mer uppmärksamhet än en informationsskylt.

Gestaltningsprogram

Gestaltningsprogrammet har i det här arbetet fungerat som ett slags styrdokument. Programmet motiverar val och svarar som tidigare nämnts på frågorna:

Varför? Vad ska gestaltningen göra?

Hur? Hur ska gestaltningen gör det den ska göra?

Vad? Hur ser det ut när gestaltningen gör det den ska göra?

Varför?

Frågan svarar egentligen på samma sak som syftet, men det tål att upprepas och utvecklas. Vad är det tänkt att gestaltningen ska göra?

Örebro kommuns önskan är att få fler människor att upptäcka stadens naturreservat. Att skapa entréer till naturreservat är ett sätt att nå deras önskan.

Jag menar att en entré måste tillgodose mer än de basala funktionerna - att kunna sitta, veta var stigarna går och så vidare. En entré kan svara på olika funktioner - den kan välkomna, markera och så vidare. Men den kan mer än så. Entrén är fönstret till naturen och är det första besökaren möter. Det kanske inte är så konstigt att Naturvårdsverket (2004), poängterar entréns betydelse för naturupplevelsen.

Jag vill med entréerna markera att det finns någonting sevärt här och välkomna besökaren in i naturen. Jag vill leda in människor genom att väcka deras nyfikenhet.

Det måste finnas någonting som drar människor hit och det är naturen. Därför måste naturen marknadsföras. Om naturen blir besökt och omtyckt ökar också skyddet för den. För det är enligt Erixon (2006), när vi använder naturen som skyddet stärks.

Jag har valt att fokusera på brukslandskapet och det faktum att det landskap vi har framför oss är format av människan. Vi upplever naturen på fritiden och vi använder naturen i vårt leverne. Vi är och vi gör. Jag vill genom gestaltningen få människor att se på naturen och de specifika platserna med nya ögon - sätta sig själv i relation till naturen. Skapa frågetecken men också definiera rummet, platsen, var vi står och varför det ser ut som det gör.

Jag vill med gestaltningen synliggöra natur, underlätta människors vistelse där, skapa funktioner så att naturen får den aktiva roll den sällan tillskrivs. Genom att skapa möjligheter för människor att stanna upp skapas en mental bild att bära med sig. Entrén är enligt Kaplan (1998), en mental och fysik hållplats för eftertanke där bilder fastnar i minnet. Genom att skapa en positiv upplevelse sprids det positiva budskapet till andra. För det är främst genom vänner och bekanta som kännedom om naturområden sprids (Sandberg & Sannebro, 2004). Genom att förstärka platsens kvalitéer skapas en identitet som tydliggör naturen, historien, upplevelsen och förståelsen för var vi är och *vad* vi är.

I de studerade tävlingsförslagen talas det om den rådande vildmarksestetiken. En estetik som råder i gestaltandet av naturområden och som ofta innebär en uddlös

design med en idé om att likna natur. Jag vill med det här arbetet visa på olika nya sätt att gestalta natur för att *visa* natur. Det kan handla om att genom kontrastverkan ställa det vilda och det ordnade mot varandra, att sticka ut eller smälta in. Att använda naturen som medskapare möjliggör också ett slags fusion mellan natur och kultur. Det ställer frågor kring upphovsrätt och vilken roll människan respektive naturen har i gestaltandet.

För att få människor till naturen krävs möjligheten för besökaren att skaffa sig information. Information behövs för att få ut människor i naturen. Men information på plats behövs också för att därigenom skapa ett intresse och en nyfikenhet att vilja lära sig mer. Genom en god gestaltning kan besökaren få mer konkret information om platsen att upplevas med alla sinnen. Jag vill genom gestaltningen få människor att sätta sig i relation till den besökta platsen och bidra till konkret, direkt förståelse för naturen. För det är som tidigare nämnts viktigt med information som syftar till att förmedla en förståelse och känsla för naturen och dess värden. (Sandberg & Sannebro, 2004)

Intentionen med gestaltningsförslaget är att ge identitet till platsen och till reservatet som sådant. Att ge identitet handlar som jag tidigare nämnt om att se till platsen och dess historia och berättelse. Det ger en direkt en förståelse för den mark besökaren står på.

Hur?

Jag vill genom gestaltningen och utifrån bakgrundsstudierna visa på olika sätt att ta sig an syftet. Det här kapitlet beskriver *hur* detta ska göras. Hur ska gestaltningen gör det den ska göra?

Utifrån litteraturstudier, inventering och analys har jag valt att ge entréerna olika motto för att särskilja dem åt. Mottot ger inte konceptet i sig utan är olika strategier som har till syfte att visa natur. För intentionen med entréerna är just att *visa* naturen. Jag tror precis som Hanna Erixon säger, att ett bra sätt att visa naturen på är att bygga den. Genom att tillföra det byggda, det ordnade och genom ett intressant koncept, kontrasterar och lyfts den vilda naturens karaktär fram på bästa sätt. Det har vi kunnat se i de olika förslag som presenterats i arkitekttävlingarna och det skulle fungera även i Markaskogen.

För att få människor att uppskatta och besöka naturen krävs att naturen visas upp och att besökaren får information om naturen. Jag menar att gestaltning är information och låter besökaren kan ta del av med både kropp och själ. Hur naturen visas upp genom gestaltning kan ske på olika sätt. Jag har utarbetat olika strategier/motto för hur det kan gå till på var och en av de fem olika platserna.

1. Entrén kan genom gestaltningen antingen öppna upp eller genom riktning *visa väg* till naturen. Begränsad tillgänglighet är ett effektivt sätt att öka mystiken (Kaplan, 1998). Genom att skapa en halvt öppen entré ökar nyfikenheten och besökare lockas in. Visa väg kan också innebära att leda besökaren vidare och visa riktning till andra sevärd områden med entrén som utgångspunkt.

2. Det kan i vissa fall vara lämpligt att låta naturen vara huvudnumret eller att låta gestaltning stå tillbaka för att inte ta över till exempel en storslagen utsikt. Gestaltningen kan då ta en mer lågmäld position och *smälta in* i naturen. Det behöver inte innebära den traditionella vildmarksestetik det talas om i en av de studerade arkitekttävlingarna. En gestaltning utan udd och mening. Jag menar att det alltid ska finnas en tanke, oavsett om det innebär en förändring eller inte. Det innebär att se till den unika platsen och inte utgå ifrån standardlösningen. Prefabricerade byggelement med funktionen i första hand skapar ingen identitet åt platsen.

3. Genom att *rama in* tydliggör och visar vi upp en bild av naturen. Ramen är ett sätt att visa natur och har använts i de tävlingsförslag som presenterats. Ramen höjer värdet på målningen så varför inte likväl på naturen? Den pastoral landskapssynen som Hauxner pratar om har alltid representeras innanför tavelramen. Utan målningen presenterar ramen naturen. Kanske är det en föreställd bild men om vi vill ta reda på det får vi helt enkelt gå in i motivet.

4. För att få människor att vistas i naturen och stanna där en längre stund krävs vissa praktiska funktioner. Det innebär förutom informationsskyltar, möjligheter att sitta, söka skydd för regn och vind, äta sin matsäck, grillas och så vidare. Det ska vara lätt att hitta till och känna igen en entré. Entrén ska fungera som ett landmärke. Det kan också innebära en tydlig samlingsplats, en plats som är tänkt ska *krama om* besökaren, gör besöket trivsamt och skapar positiva bilder i minnet. För en rätt utformad entré kan ge positiva förväntningar och öka utbytet av besöket (Naturvårdsverket, 2004).

5. Intresse kan skapas genom att gestaltningen *sticker ut*

utan att för den skull förta naturupplevelsen. Det är ett sätt att manifesteras platsen, sätta ett utropstecken. Genom att belysa olikheterna mellan det av människan och det av naturen skapta framhävs varandras olikheter. Det innebär ofta som vi sett i arkitekttävlingarna ett större ingrepp i naturen. Det innebär att förändringen bör motiveras av ett bättre uppvisande av naturen. Genom att förse besökaren med information som svarar på frågor och väcker tankar kan vi skapa ett intresse och förståelse för naturen. Informationstavlor skapar en möjlighet för besökaren att orientera sig och visa vilka möjligheter som finns att vistas inom området. När den största informationstörsten är släckt ska det finnas möjligheter att söka mer information och dela information med andra via applikationer på mobiltelefonen.

I teoriavsnittet har vi behandlat det vilda och det ordnade. Gestaltning kan låta natur och kultur tala *till* varandra eller *med* varandra. Oavsett vilket angreppssätt som väljs tror jag idén är fruktsam att tillämpa i gestaltningen för att framhäva naturen.

Vid de mindre entréerna ska det finnas möjlighet för besökaren att skaffa sig information om området och den specifika plats som han eller hon befinner sig på. Det ska även finnas möjlighet att sitta här. Dessa entréer ska markera gränsen mellan här och där. Mittentrén ska fungera som ett större nav. Där ska också finnas möjligheter för besökaren att söka skydd för vind och regn. Det ska också finnas gott om plats att sitta och sola samt titta på fåglar vid en mer skyddad plats.

Genom att se till platsen kan var och en av entréerna få sin unika karaktär. Genom att låta entréerna tala samma språk skapas en gemensam identitet åt reservatet. Det kan åstadkommas genom att använda liknande

formspråk, dimensioner, material och/eller kulör och så vidare.

Jag tycker att just material och kulör (samt typ av färg) är en mycket viktig komponent för att sätta ton och ge platsen dess karaktär. De material jag valt att arbeta med är träkonstruktioner med röd slamfärg och corténstål i tunna plåtdimensioner. Jag har valt material utifrån dess kulör, förmåga att åldras vackert samt miljöpåverkan. Kulören är röd. Rött syns bra i vinterlandskap och i det grönskande landskapet då det kontrasterar med naturens färger. Att arbeta med miljövänliga material känns särskilt viktigt när gestaltningen sker i en särskilt skyddsvärd miljö. Få material är 100% miljövänliga i dess kretslopp, men i det här fallet går jag efter devisen: Kan materialet brytas ner av naturen så är det ett bra miljöval. Den röda slamfärgen är en levande färg på så sätt att den skiftar i färg beroende på ljuset. Hur mycket som stryks på väggen påverkar också resultatet. När färgen åldras faller den helt enkelt av fasaden och ny färg kan bestrykas. Corténstålet förblir i sitt nedbrutna uttryck - rostrött. men det tar tid att bryta ned stålet. Även det en miljömässig vinst.

För att skapa identitet åt var och en av entréerna krävs förutom motto och ett medvetet materialval också en förankring till platsen och ett koncept därefter.

Vad?

Frågan svarar på hur det ser ut när gestaltningen gör det den ska göra. Det vill säga gestaltungsförslaget med motto i kombination med koncept inklusive alla funktioner. Nedan följer var och en av entréerna och en kort beskrivning av vad gestaltungsförslaget innebär.

Entré 1 - Motto: *Visa väg*, Koncept: Grinden

Vad skapar en grind på glänt om inte nyfikenhet? Grinden i sig visar en tydlig ingång, men genom att låta den stå halvt öppen skapas en nyfikenhet, en lockelse att se vad som finns där bakom. Som om någon glömt att stänga den bakom sig. Entrén är, som Kaplan menar, en mental och fysisk hållplats för eftertanke där bilder fastnar i minnet (Kaplan, 1998). Grinden var vanligare förr i tiden. Längs vägen var grindar tvungna att öppnas och stängas. De var en möjlighet för möten och fungerar också idag som en mental och social hållplats. Grinden delar också upp sträckor och markerar tydligt här och där. Den visar vägen in och med öppna armar välkomnar oss. Den visar att det finns någonting att ta sig till härifrån. Från entrén kan besökaren välja riktning och dess förlängning - staketet, leder färden vidare.

Entré 2 - Motto: *Smälta in*, Koncept: Tältet

Tältet symboliserar friluftslivet och vårt användande av naturen. Enligt allemansrätten är det tillåtet att tälta ett dygn i naturen. Det ger oss en möjlighet att komma nära marken, jorden och naturen. Vi blir nästan ett med naturen. Det är också tanken med den här entrén - att röra sig vid gränsen mellan det av människan skapta och det av naturen givna. Att inte ta plats, att anpassa sig till naturen, visa den respekt och låna en bit mark för att

sätta upp ett tält och njuta av utsikten. För att inte ge för stort utrymme åt gestaltningen har mottot i det här fallet varit att smälta in i naturen. Det som är huvudnumret är utsikten och därför får gestaltningen stå tillbaka utan att för den skull bli uddlös. Det finns som vi sett i tävlingarna två olika förhållningssätt att visa natur. Det ena är att sticka ut och det andra att smälta in. Här är utsikten det väsentliga och bör därför få ta plats snarare än gestaltningen. Det handlar om att låta natur och kultur ljudlöst smälta in i varandra.

Entré 3 - Motto: *Rama in*, Koncept: Husgaveln

Med två rödmålade gavlar skapas en entré - ett rum med tänkta väggar och tak. Det är också en plats för reflektion, utblick och information. De röda husen är en symbol för det svenska jordbrukslandskapet. Här vid Markaskogen har jorden odlats i många århundraden. Sådden har troligtvis lagrats i de röda uthusen vid Mark gård. I stiliserad form bildar husgaveln en ram som ramar in landskapet likt en pastoral landskapsmålning. En kommentar kring vår föreställning av naturen. Vår mentala representation av denna. Det är också ett samtal med de bredvidliggande röda ekonomibyggnaderna. Platsen har utgångspunkt i två olika förhållningssätt gentemot naturen. Det Hauxner kallar för den pastoral och horti-kulturella natursynen. Att betrakta eller bruka - vara eller göra. Gavlarna symboliserar jordbrukslandskapet och vårt användande av naturen. Ramen symboliserar den mer passiva synen på naturen. Precis som ramen höjer värdet på målningen så höjer också ramen, genom vårt betraktande, värdet på naturen.

Entré 5 - Motto: *Krama om*, Koncept: Vedhögen

En rastplats ska kännas trivsam att komma till och vistas vid. Den ska krama om besökaren. Om besöket är trivsamt blir minnesbilden positiv och besöken fler. Möjlighet att göra upp en eld är en sådan sak som gör trivselfaktorn hög. Runt elden har vi samlats sedan urminnes tider. Den ger oss värme, mat och gemenskap. Den ger oss virke till hus och ved att elda med. En perfekt staplad vedhög är en symbol för skogsbruket men också människans ordningssinne konkretiserat. En transformation från den vilda naturen till det av människan ordnade. Med alved staplad i ring syns årsringarna. Det ger en konkret information om skogen som finns här i Markaskogen. Veden skapar väggar som skyddar mot kyla och blåst. När veden gjort sitt kan den plockas ned och återgå till kretsloppet.

Entré 5 - Motto: *Sticka ut*, Koncept: Långbordet

Vid norra Markaskogens mittpunkt, står långbordet uppdukat med duken hängandes ned längs sidorna. Långbordet symboliserar mat, glädje och gemenskap. Det sticker ut från en sluttningen i norr och ut i det öppna, flacka jordbrukslandskapet. Manifesterar landskapet och platsen. Det är här alla stigar möts, men är idag en plats utan möjlighet att stanna någon längre stund. Platsens funktion som nav borde synas mer även i gestaltningen. Funktioner krävs också för att människor ska vilja stanna och inte bara passera. Sola, äta sin medhavda matsäck uppe på bordets veckade duk eller titta på fåglarna vid Markasjön och omgivande kärr. Under bordet ryms en utställningshall där besökaren kan få information om reservatet men också ta del av andra typer av temporära utställningar. På så sätt nås fler målgrupper och kunskapen, intresset och skyddet höjs.

Gestaltungs-förslag

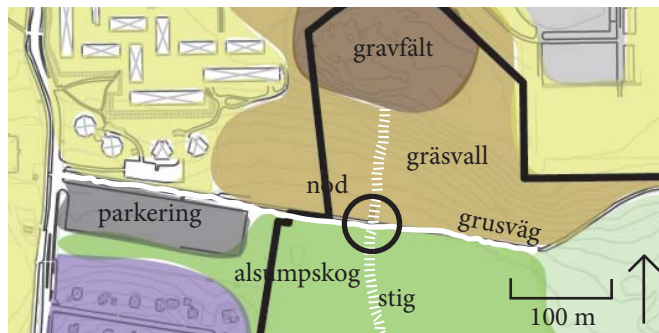

Entré 1 - visa väg

Översikt över norra Markaskogen och entréns placering

Summerande analys med entréns placering där stigen och grusvägen korsar varandra och bildar en nod.

Platsens behållenhets är sikten över gräsvallen och längs vägen.

Analys

Utifrån analys av platsen motiveras en entré här på grund av den goda tillgängligheten att komma hit med bil, cykel och till fots. Där stigarna möts och bildar en nod uppstår en naturlig plats att placera entrén. Det är där människor rör sig. Kontakten mellan gravfältet i norr och alsumpskogen i söder är en tillgång för platsen och ett spännande möte som bör tas tillvara på och stärkas. Grusvägen som skär genom norra delen av reservatet har en befriande lång siktlinje. Den kan dock upplevas monoton att färdas längs med och skulle därför behöva brytas av. Det finns heller ingen tydlig, av landskapet given, naturlig entré som talar om var reservatet börjar. En markering av reservatet som sådant är därmed nödvändigt för att göra besökaren medveten om reservatet.

Gestaltningförslag

Entrén är placerad innanför reservatgränsen men lagd längs en redan existerande grusväg så att den inte ska göra alltför stort ingrepp på naturen. Entrén är också placerad en bit in i reservatet för att locka besökaren på avstånd, dela upp den långa vägen och för att ge besökaren en möjlighet att uppleva naturen på plats

- det vill säga ge en representativ vy av landskapet. En funktion som Kaplan menar entrén har möjlighet att erbjuda (Kaplan, 1998). Entrén kan som tidigare nämnts ha flera funktioner vilka svarar på *Var är jag?* och *Vart ska jag?* Härifrån kan besökaren skaffa sig information om reservatet, stanna upp och reflektera över var hen är, för att sedan välja vidare väg - antingen fortsätta vägen rakt fram mot hagmarkerna eller följa stigen som korsar grusvägen mot gravfältet i norr eller alsumpskogen i söder.

Grindslanten får stå för inspirationsbild till konceptet för den västra entrén med den pastorala bilden av landskapet som utgångspunkt. Grinden som sådan ger en självklar entré vid platsen och visar vägen in. Begränsad tillgänglighet är ett effektivt sätt att öka mystiken. (Kaplan, 1998) Den halvöppna grinden skapar en nyfikenhet och en välkomnande gest att stiga på. Den massiva corténstålet ger en tydlighet och syns på avstånd men skymmer för den skull inte sikten vidare in i reservatet. Likt Christo Javacheffs *Running fence* delar den upp landskapet, kommenterar landskapet och leder oss genom landskapet.

Den kantiga, av människan ordnade, massiva formen skapar en kontrast och ett förhållningssätt till den omgivande, vilda, skira naturen. Ett sätt att gestalta som är effektivt och som tidigare nämnts kan det ordnade och det vilda tala med varandra eller till varandra. Här står den till karaktären vilda växtligheten och den till formen ordnade grinden i kontrast till varandra. Precis som det tidigare exemplet från Louisiana moderna museum där corténplåtar skymmer och sedan öppnar upp mot utsikten. Även denna gestaltning låter det vilda och ordnade tala till varandra och på så sätt förstärker och förtydligar varandras karaktär. Färgen kontrasterar mot omgivningen, förtydligar formen och markerar på så sätt effektivt platsen.

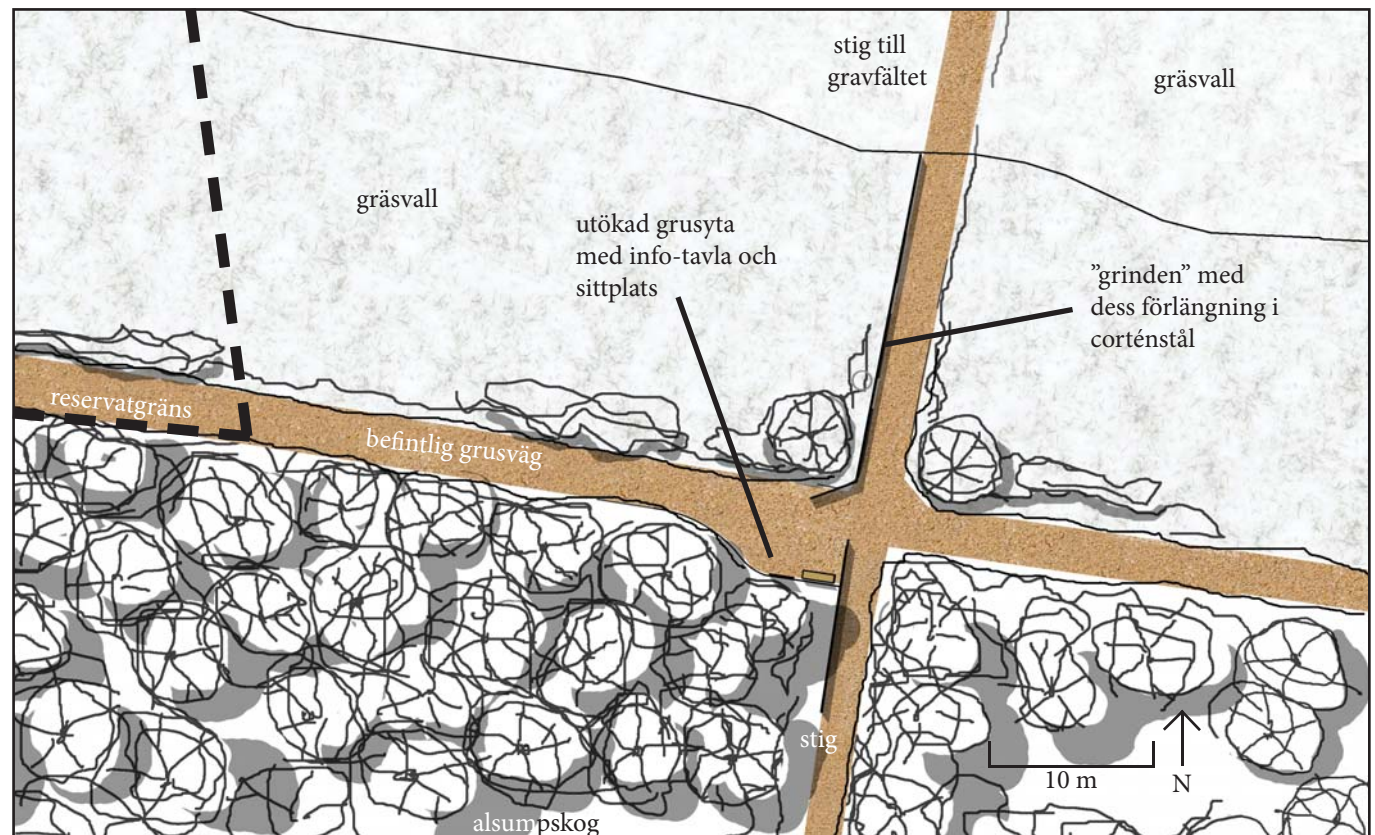
Koncept: Grinden

Grindslanten av A Malmström

Entré 1 - visa väg

Grinden bromsar också upp cyklistens transportsträcka och om inte fysiskt stannar upp så i alla fall ger en mental hållplats på vägen för besökaren. Stålet reflekterar även ljudet från gruset. När besökaren närmar sig entrén stegrar ljudet och klingar av när besökaren lämnar platsen. Entréplatsen har fått en utökad yta, likt en hållplats längs vägen för att ge utrymme åt besökare att stanna men också ge den bredd som krävs för att kunna köra igenom med motorfordon när det är nödvändigt. Skylten, också den i corténstål, ger generell information om naturreservatet. Sittplatsen är gjord av en massiv stock men upphöjd i lämplig sitthöjd för att erbjuda sittmöjlighet för alla oavsett rörelseförmåga. Valet av en mer neutral framtoning av sittmöbelen är för att inte ta fokus från grinden. Grinden sträcker sig ut och blir till ett staket åt sidorna. Staketet visar vägen upp mot gravfältet i norr och alsumpskogen i söder.

Entré 1 - *visa väg*

Höger: Grinden som besökaren möter entrén från gång- och cykelvägen.

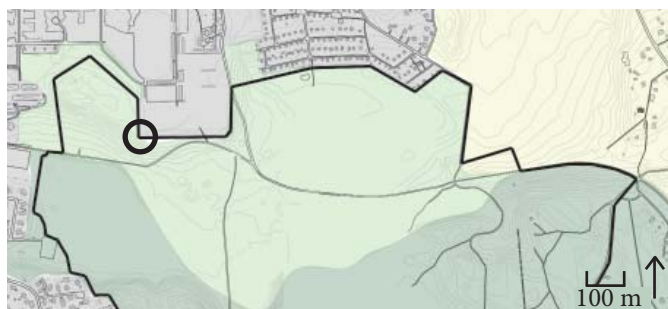
Nedan: Grindens förlängning som staket visar vägen upp mot gravfältet.

Entré 2 - smälta in

Översikt över norra Markaskogen och entréns placering

Analys

Utifrån analys av platsen motiveras en entré här på grund av behovet av en entré från universitetet. Enligt SWOT-analysen är platsens styrka utsikten över Markasjön och det omgivande beteslandskapet, vilket även det motiverar platsen för gestaltningen. Stigarna möts här och bildar enligt orientering-/upplevelseanalysen en nod - en naturlig plats att placera entrén, där också utsikten är som bäst. Det höga staketet på fotbollsplanens västra kortsida definieras som ett hot, enligt samma analys. Staketet bör därför flyttas så att kontakten med gräsval-len och utsikten över denna bibehålls. Likaså krävs en förlängning av gång- och cykelvägen från universitets-området så att besökaren slipper gå in på fotbollsplanen för att komma vidare ner mot reservatet och den plane-rade entréplatsen. I och med flytten av staketet skapas en naturlig, rak väg mot utsiktspunkten och entréplatsen.

Gestaltningförslag

Här på höjden har besökaren utsikt över hela Markasjön och det omgivande beteslandskapet och med det en stor ljudvidd. Just frihet och rymd är något som värdesätts i vår natur (Sandberg & Sannebro, 2004). Precis som

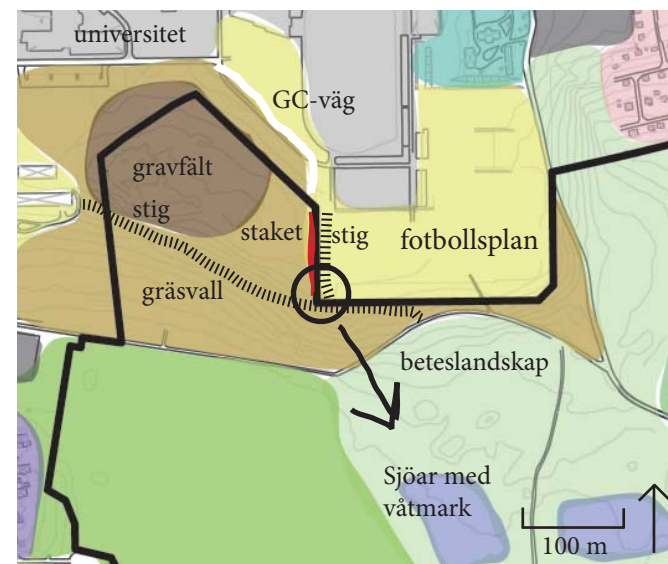

Platsens behållenheter är utsikten mot Markasjön och hagen.

Hanna Erixon menar så stärks skyddet av marken när vi använder den. Det är som jag ser det en förutsättning för ett effektivt naturskydd att komma nära naturen och få känsla för vad natur är och få en konkret förståelse naturen och naturens processer.

Tältet - en symbol för friluftslivet. Hur många har inte tältat, åtminstone i barndomen. Kan man komma närmare vår jord än så? Känna regnet, blåsten, naturens kraft eller det som Petra Andersson kallar för naturens integritet vilket hon menar handlar om naturens motståndskraft. Det är när vi förstår vår roll i naturen, att vi är en del av naturen som vi också tar hand om den. I Sverige kan tältet nästan ses som en symbol för allemansrätten. En rätt, men också en skyldighet gentemot naturen. Man kan säga att vi lånar naturen. Här får tältet i stiliserad form, grästack istället för tältväv. På tältets tak växer den omgivande vallens gräs upp över taket.

De arkitektävling som här studerats har två olika strategier att gestalta i natur. Det ena är att sticka ut och det andra är att smälta in. Vid den här entrén har strategin varit en gestaltning som smälter in. Det för att inte lägga för att inte låta gestaltningen ta för mycket utrymme

Det röda strecket visar staketet som i förslaget flyttas och gång- och cykelvägen får en förlängning längs fotbollsplanens kortsida. Pilen visar utsikten ut över Markasjön och omgivande beteslandskap.

utan istället ge plats för huvudnumret - utsikten.

Att smälta in innebär i det här fallet inte en gestaltning som är uddlös. Det är däremot ofta förekommande i gestaltandet av natur. Prefabricerade element tillförs naturen med främsta fokus att tillgodose funktioner utan tanke på vad som önskas med platsen eller med utgångspunkt i platsens historia. Vildmarksetetik är någonting som jag normalt sett försöker undvika.

Att utgå ifrån platsen och dess historia är ett ge platsen identitet. Här är det platsens användande som har fokus, hur vi har brukat jorden och använder den idag. Ett avstamp i dåtiden för att landa i nutiden.

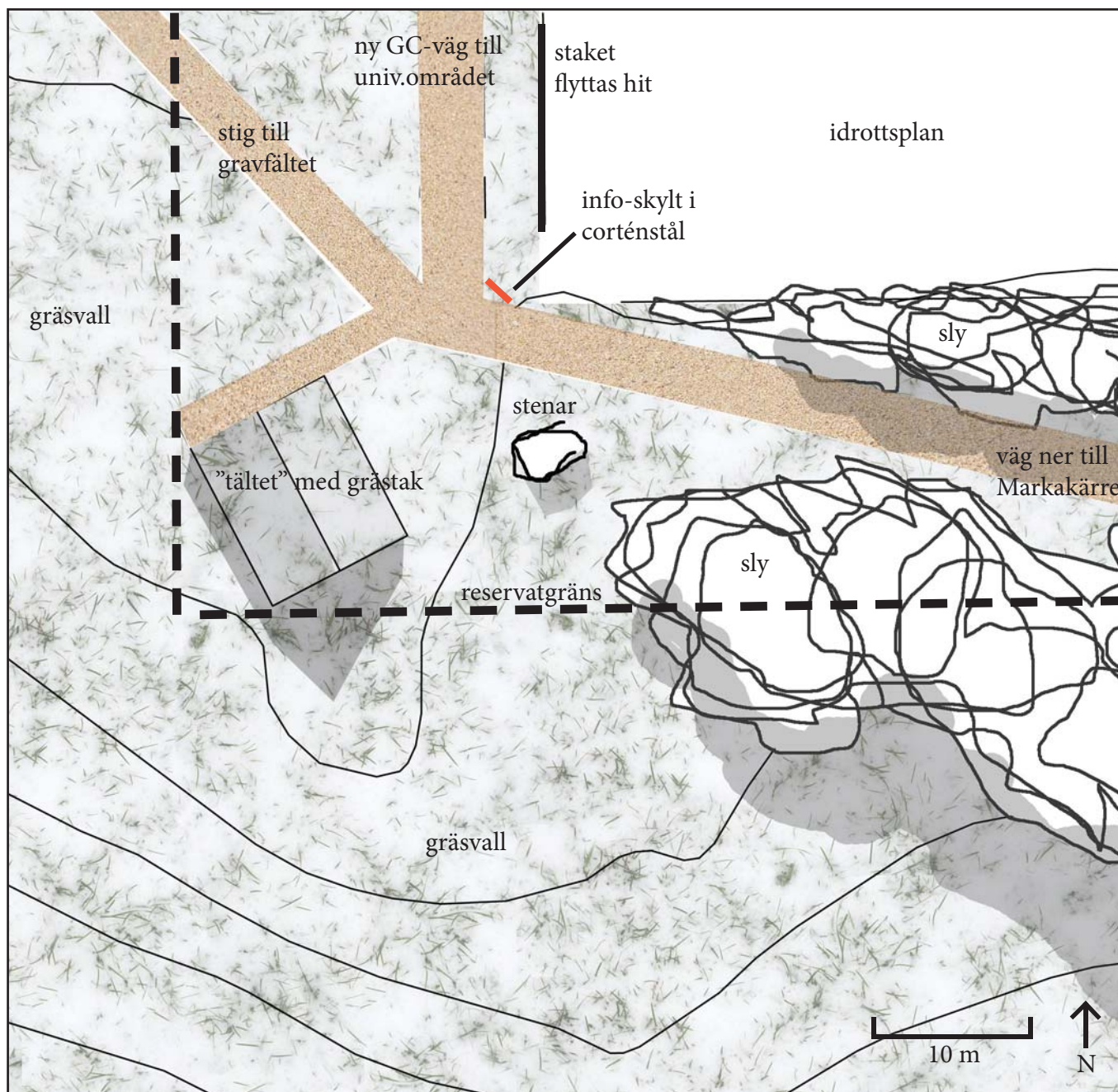
Gestaltningen är en kommentar om människans hand som formar jorden. Jag har tidigare gett exempel från

Entré 2 - smälta in

Louisiana moderna museum i Danmark där det ordnade och det vilda står i kontrast med varandra. Jag har där skilt mellan gestaltningar som talar *med* och *till* varandra. I det här fallet vill jag med gestaltningen visa hur natur och kultur kan tala *till* varandra. Det byggda, raka, stadiga i samspel med det levande, böljande, vilda, levande gräset. Gräset tar nästan över och ger liv åt det byggda, kantiga. Stad och land. Hårt och mjukt. Stabilt och skört. Gräset växer upp, grönskar och bryts ned igen. Besökaren får en konkret bild av naturens succession och en tydlig minnesbild från platsen.

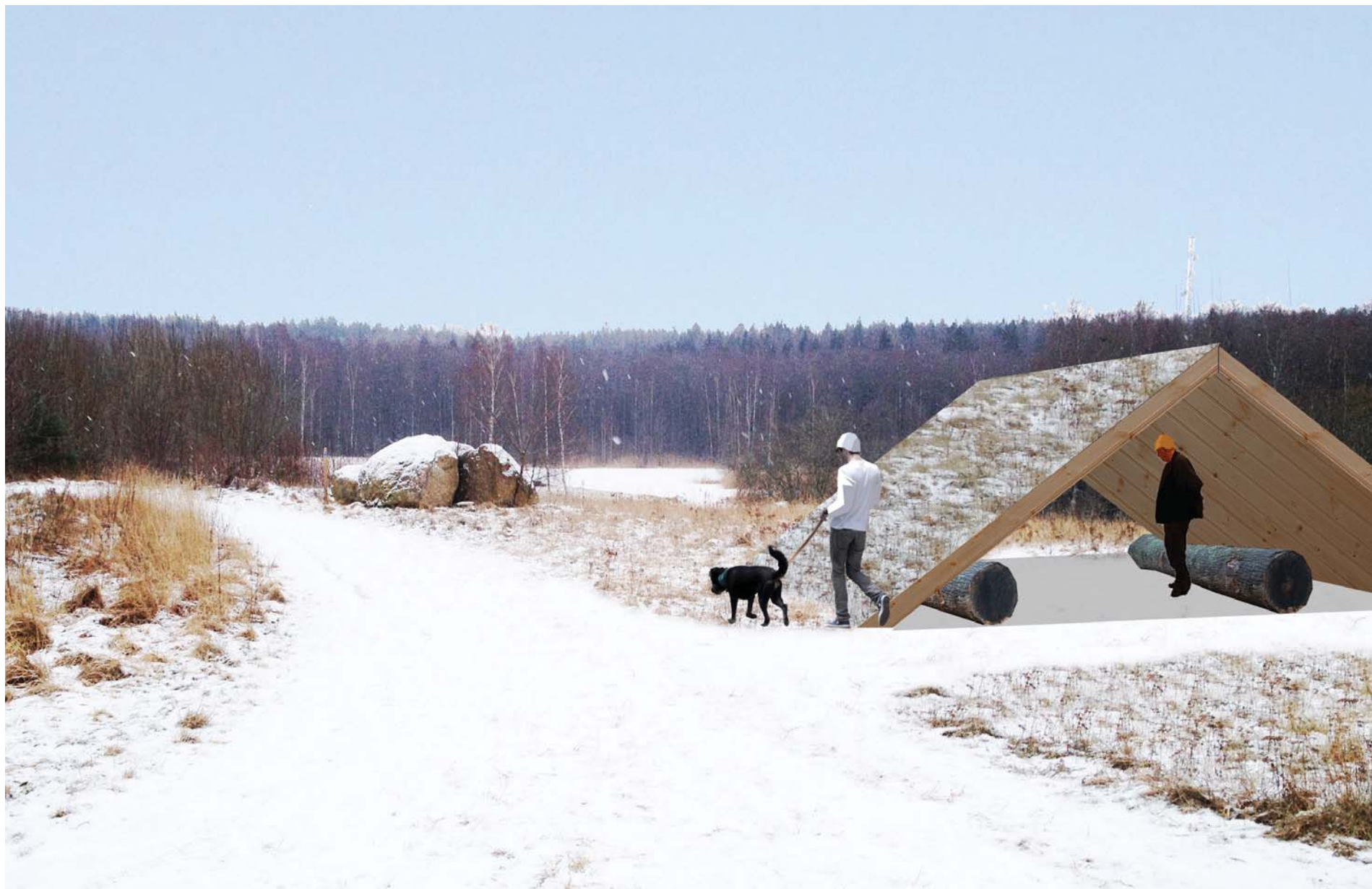
Med en gestaltning som använder naturen som en del i utformningen skapas också frågor om upphovsrätt och rätten till naturen överhuvudtaget. Agnes Denes *Wheat-field - A Confrontation*, har inspirerat mig till gestaltningen. Medan Denes natur (vetefältet) är ett tillägg till den ordnade staden ger min gestaltning snarare en ordnad form till den mer vilda naturen (gräsvallen). Oavsett hur det görs skapar båda gestaltningarna tankar kring natur, vår roll i naturen och användandet av vår jord.

Koncept:
Tältet

Entré 2 - *smälta in*

Entréplatsen sedd från norr med Markasjön rakt fram.

Entré 2 - *smälta in*

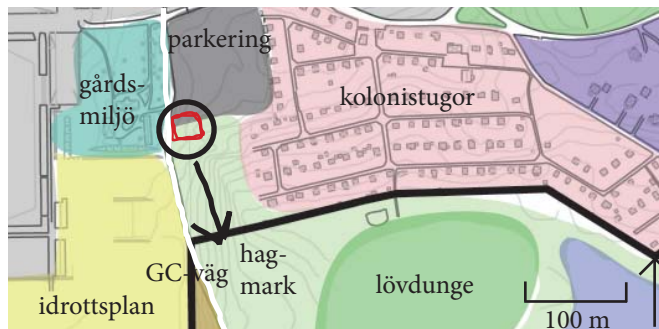
Entréplatsen sedd från söder. Under taket kan besökaren söka skydd vid nederbörd, ta fram termosen och njuta av utsikten.

Entré 3 - *rama in*

Översikt över norra Markaskogen och entréns placering

Den röda markeringen visar den inhägnade förvaringsplatsen. Pilen visar utsikten ner mot reservatet och ut över hagmarken.

Vid platsen ligger Mark gård med dess vita huvudbyggnad och rödmålade ekonomibyggnader.

Analys

Utifrån en karaktärsanalys av platsen motiveras en entré här främst på grund av gården med dess kulturmiljö som jag tycker behöver lyftas fram. Även kontakten med haglandskapet motiverar placeringen, vilket besökaren kommer till från platsen via en gång- och cykelväg i nedförsbacke. Det är lätt att ta sig hit med bil, cykel eller till fots. Parkeringen fungerar som en nod, social knutpunkt, men är i sig ingen angenäm plats att uppehålla sig vid någon längre tid. Den inhägnade förvaringsplatsen är i SWOT-analysen definierad som ett hot. Det är det första besökaren som ska till naturreservatet möter och förhindrar en naturlig kontakt med utsikten ner mot reservatet.

Gestaltningförslag

Vad symboliserar det svenska odlingslandskapet mer än de rödmålade husen? Vid Mark gård finns två tillhörande ekonomibyggnader målade i falurött.

Entrén från universitetets östra parkering nås via en gångväg. Här låg tidigare en inhägnad förvaringsplats. Platsen gestaltas nu av två rödmålade stiliserade hus-

gavlar, med sittyta under "taket" och en informations-skyld i corténstål ger generell information om reservatet. Gavlarna pratar samma språk som den rödmålade ekonomibyggnaden på andra sidan gång- och cykelvägen, tillhörande Mark gård. De ger och leker med rum - vad är inne och vad är ute? Väggarna blir tänkta. Himlen ger tak.

De röda gavlarna symboliserar jordbruket och det som Hauxner kallar för den horti-kulturella synen på landskapet. Likt trädgårdsmästaren eller bonden brukar vi jorden. Vi gör. Men även den pastoral natursynen är representerad genom ramen. Likt herden betraktar vi naturen på avstånd. Vi är. Ramen används också i flera av de tävlingsförslag som nämnts. Likt en pastoral landskapsmålning från 1800-talet, ramar gaveln in naturen och slänter ner mot reservatet. Naturen utifrån herdens synvinkel och genom ramen snarare presenterad istället för som genom målningen, representerad. Naturen blir visad som genom ett fönster. Betraktad på håll. Belyst. Jag har genom gestaltningen inspirerats av Hauxner och velat konkretisera hennes tankar kring människans roll i naturen. Vi formar jorden mer eller mindre aktivt. Vi

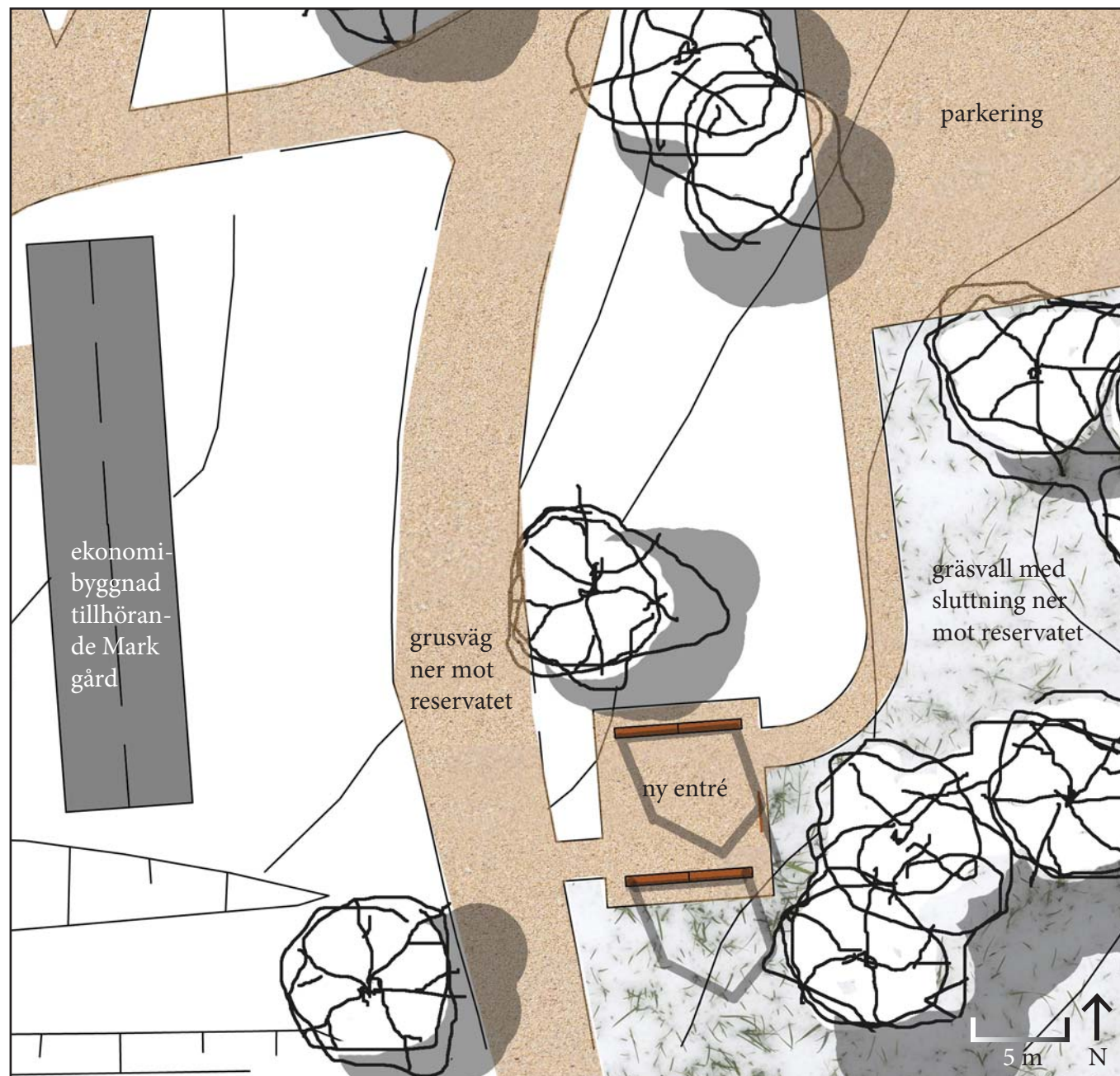
använder naturen för våra egna syftens skull, genom att använda naturen, men vi njuter också av naturen som *natur*.

Entrén markerar inte så mycket en gräns utan är snarare ett smakprov, ett nyckelhål att titta genom och skapa en nyfikenhet till att vilja gå vidare. Att visa naturen genom ramen är en strategi som använts i flera förslag i tävlingen om att ge Sveriges nationalparker gemensam identitet. Det som kan fel vid användning av ramen som form är om inte motivet inte är motiverat. Det som jag vill att besökaren ska upptäcka och uppleva blir inramat.

Entré 3 - *rama in*

Entrén ligger utanför naturreservatets gräns. Placeringen är främst bestämd av den befintliga ekonomibyggnaden på andra sidan gång- och cykelvägen. Eftersom att gaveln pratar med byggnadens gavel är den valda placeringen viktig. Jag har ändå försökt att placera entrén så långt ifrån parkeringen som möjligt för att besökaren ska uppleva beteslandskapets karaktär. Tillgängligheten från parkeringen är ändå god genom en ny gångväg.

Entré 3 - *rama in*

Entrén med gavlarna sett från söder med en av ekonomibyggnaderna på andra sidan vägen.

Entré 3 - *rama in*

Entrén med gavlarna sett norrifrån med utsikt ner mot reservatet och beteslandskapet.

Entré 4 - *krama om*

Översikt över norra Markaskogen och entréns placering

Platsen för gestaltningen är både en återvändgränd, parkering och rastplats och fungerar därmed som en nod.

Platsen för gestaltningen är markerad som parkering på kartor. Ett vindskydd och en informationstavla finns här.

Analys

Vid Markaskogens östra skogsentré bildas en naturlig nod vid återvändsplanen där besök börjar och slutar. Besökaren kommer till platsen för gestaltningen via en skogsväg. Den bilburne parkerar bilen här på vändplanen som även är markerad som parkering på kartan. Den lugna, tysta platsen, bortsett från fågelkvittret och trädens sus störs av bilarnas närvaro. För att tillvarata platsens kvaliteter och skapa en plats där besökaren kan möta naturen *som den är* krävs att entrén utgör en bilfri zon.

Det är svårt att hitta till platsen. Vägvisning till parkering kan behövas då det är många skogsvägar att välja mellan. Rörning för att säkra siktlinjen från parkering till entré kan också vara nödvändig för att lättare hitta dit. En utbyggnad av närliggande villaområde motiverar också en satsning av entrén just här.

Gestaltningförslag

Vid platsen för gestaltningen bildas en cirkel, tidigare en plats med tveksam funktion. Bilar förpassas i förslaget till nya parkeringsplatser utanför reservatgränsen och

entréområdet för att inte störa vare sig den skyddade naturen eller besökare vid entrén.

Vid entrén finns enligt Kaplan en möjlighet att ge en representativ vy av omgivningen (Kaplan, 1998). Skogskänsla, rofylldhet och ostördhet är som tidigare nämnts också något som särskilt uppskattas i naturområden (Sandberg & Sannebro, 2004, Naturvårdsverket, 2010, samt Boverket, 2007). Här finns en möjlighet att visa reservatets barrskog på en lugn och tyst plats, inbäddad i skogen, utan störande bilar eller buller. Genom att ge möjlighet till en positiv naturupplevelse etableras också ett positivt minne av besöket. För det är när vi använder naturen som skyddet stärks och skapar en mental plats i människors medvetande (Erixon, 2006).

Ved är en förutsättning för liv och varande. Med ved kan vi göra upp eld. Den tämjda elden för människor naturligt samman till en cirkel. Gestaltningen ska på ett mer direkt sätt ge information om skogen och omgivningen. Konkret: förståelse för vad skogen och träden ger oss i form av vedklabbar som är mindre förädlade än exempelvis hyvlade brädor. I vedens snitt ligger trädets

information, dess historia. Det ger en spännande yta som också ger kunskap om platsen. För det är genom kunskap vi skapar intresse och på så sätt bygger upp en förståelse för natur och en vilja att ta hand om den. Om vi förstår vår roll i naturen och som Aldo Leopold menar, ser oss som en del av naturen, kan vi börja använda den med respekt (Rooth, 2007). Jag tror att kunskap om naturen och en ödmjukhet inför vad naturen ger oss skapar det bästa skyddet. Därför behöver vi också upplysas och påminnas om naturens roll i vårt liv.

Adriaan Geuzes *Den hemliga trädgården* har stått som inspiration till den här gestaltningen där vedklabbar staplats och på så sätt skapat väggar och rum.

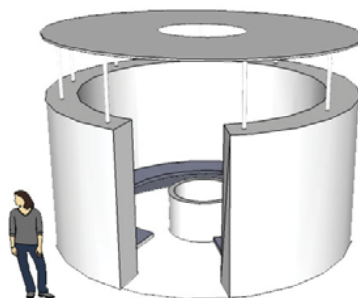
Koncept:
Vedhögen

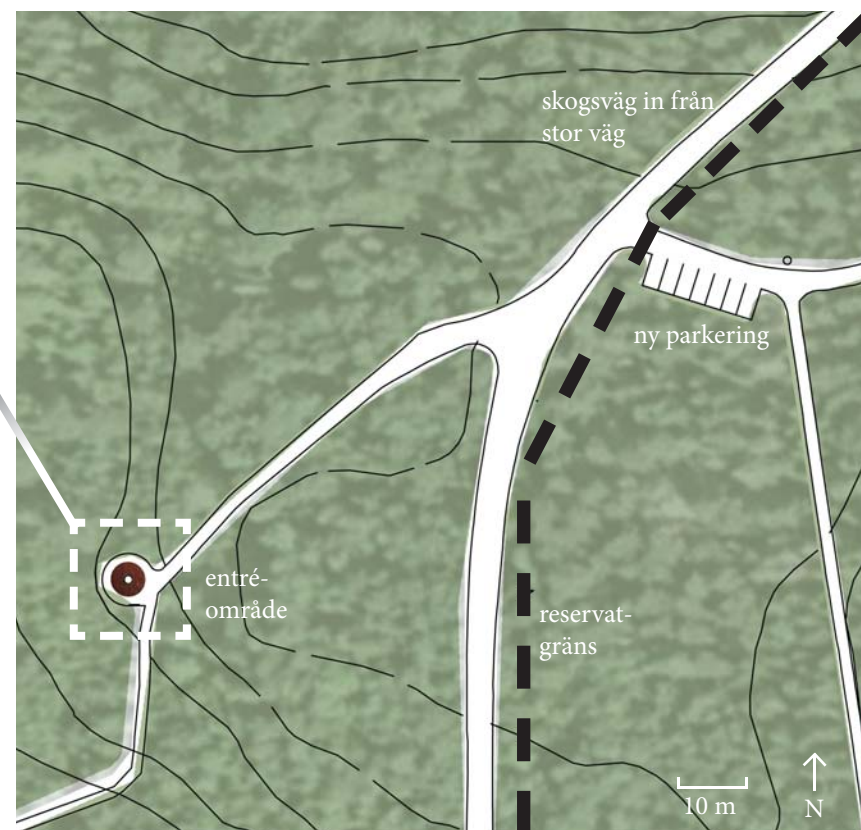
Entré 4 - *krama om*

Vedhögar längs vägarna påminner oss om vad skogen ger oss, att vi *gör*. Men skogen är också till för att vara i.

Genom att stapla vedklabbar byggs väggarna upp i en öppen cirkel - samma form som platsen för gestaltningen. Den ordnade formen och den röda färgen (ändarna grundmålade med röd slamfärg) står i kontrast till och framhäver den mer vildvuxna, gröna skogen. I mitten står en eldstad och runt väggarna kan besökarna sitta och vila sig. Taket skyddar mot regn och väggarna mot vind. Här ska besökaren känna sig omkramad, genom en samlas-runt-elden-gemenskap, en värmande brasa och möjlighet att inmundiga medhavd matsäck. Tanken är att det ska gå att använda byggmaterialet till uppvärmning eller låta naturen ta hand om det när det är dags att bygga upp nya väggar igen.

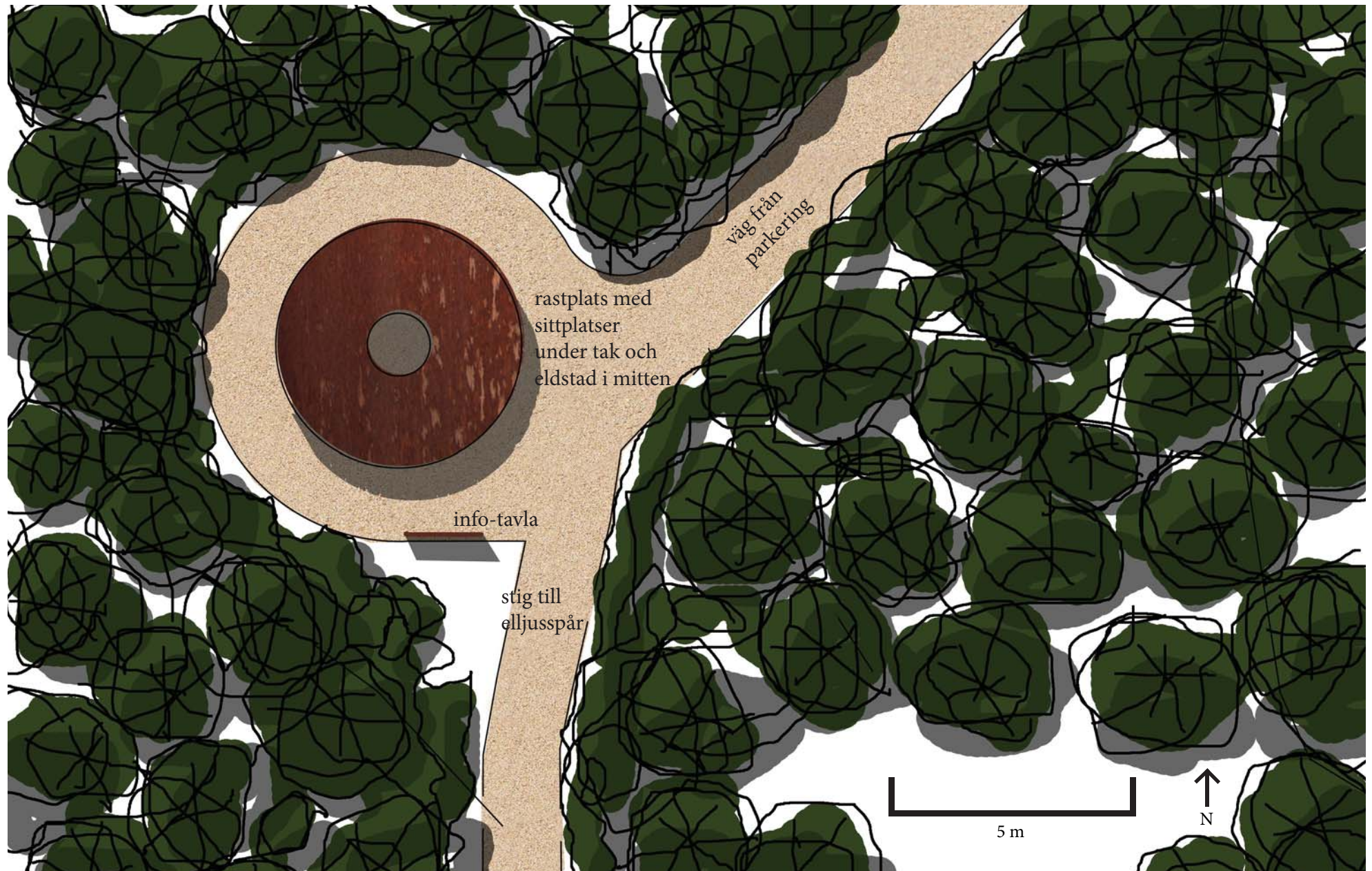

3D-modell som visar eldstaden i mitten och sittplatser längs väggarna. Ved att elda med kan förvaras under sittytan. Taket skyddar mot regn men släpper ut röken genom hålet i taket och längs takets kanter.

Entré 4 - krama om

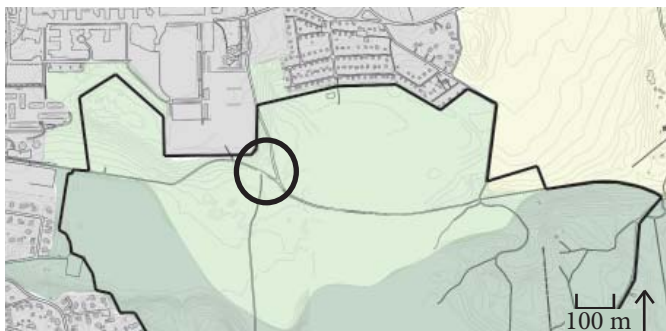
Entré 4 - *krama om*

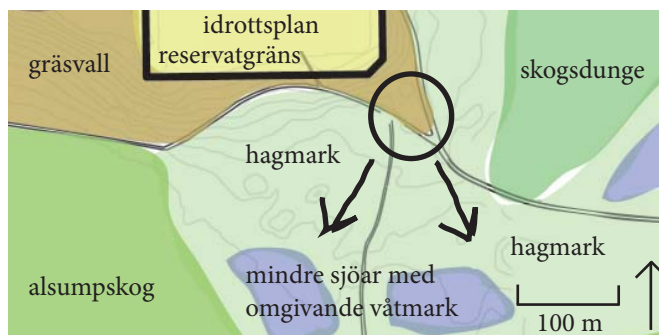
Entréområde sett från motionsspåret med grillplatsen och informationsskyltens baksida i förgrunden.

Entré 5 - *sticka ut*

Översikt över norra Markaskogen och entréns placering

Stigarna möts vid platsen för gestaltningen vilket bildar en naturlig knutpunkt och markeras här med en cirkel. Utsikten över hagmarken är markerade med en pilar.

Platsen är norra reservatets nod men det finns idag ingen möjlighet att stanna här någon längre stund.

Analys

Utifrån orientering-/upplevelseanalysen av platsen motiveras en entré här på grund av alla de stråk som korsas och bildar en stark nod. Det finns dock ingen möjlighet att umgås här någon längre stund. Enligt karaktärsanalysen är platsens tillgång den storslagna utsikten över beteslandskapet. Att underlätta möten här är inte svårt med tanke på vad landskapet kan erbjuda. Höjden mot idrottsplanen kan utnyttjas bättre, men även andra funktioner kan vara nödvändiga för att skapa mänsklig närvaro till platsen.

Gestaltningförslag

Det här är centrum av norra Markaskogen. Det borde också synas och märkas. Likt ett långbord med en veckad duk längs sidorna sträcker det sig ut i det flacka beteslandskapet. En av de två tydligaste strategierna för att visa natur efter att ha tittat på de olika arkitektävlingarna - att smälta in eller sticka ut. Att sticka ut kräver ofta, så även i det här fallet, större ingrepp i naturen - både i landskapet men också vid anläggandet. Ett sådant ingrepp kräver motivering. I det här fallet

motiveras ingreppet främst av funktionerna i gestaltningförslaget. Funktioner som avser främja det sociala livet och få fler människor att hitta hit - även de som i normala fall inte kommer ut i naturen. Detta är önskvärt utifrån devisen om att brukarnas närvaro antas stärka naturskyddet.

Under bordets ände är det gott om plats att sitta vid nederbörd. Naturvårdsverket nämner utomhusutställningar som ett sätt att sprida information om naturreservat (Naturvårdsverket, 2010). Här rymmer en utställningshall med plats för både permanent information om reservatet samt utrymme för olika tillfälliga utställningar. På så sätt blir platsen alltid intressant och uppdaterad för att locka besökare med möjlighet att aktivitera. Genom utställningshallen kan fler målgrupper än den redan inbitna naturälskaren börja odla ett naturintresse.

Långbordet symboliserar fest, glädje och gemenskap. Det här är en plats för att umgås. För att människor ska kunna interagera krävs funktioner som gör det möjligt att stanna på platsen. För att ta ifrån naturen den passiva

roll den ofta tillskrivs, krävs det som Erixon menar, att vi också vågar bygga i naturen (Erixon, 2006). Inte bygga för byggandet skull utan för att ge möjligheter för människor att vistas i naturen, ge den fler funktioner och möjliggöra möten mellan människor. Att få människor ut i naturen ger inte bara en bättre folkhälsa, det ger en anknytning till naturen och en vilja att ta hand om den. Det viktigaste för framtidens naturskydd är att koppla det till våra livsmönster (Erixon, 2006).

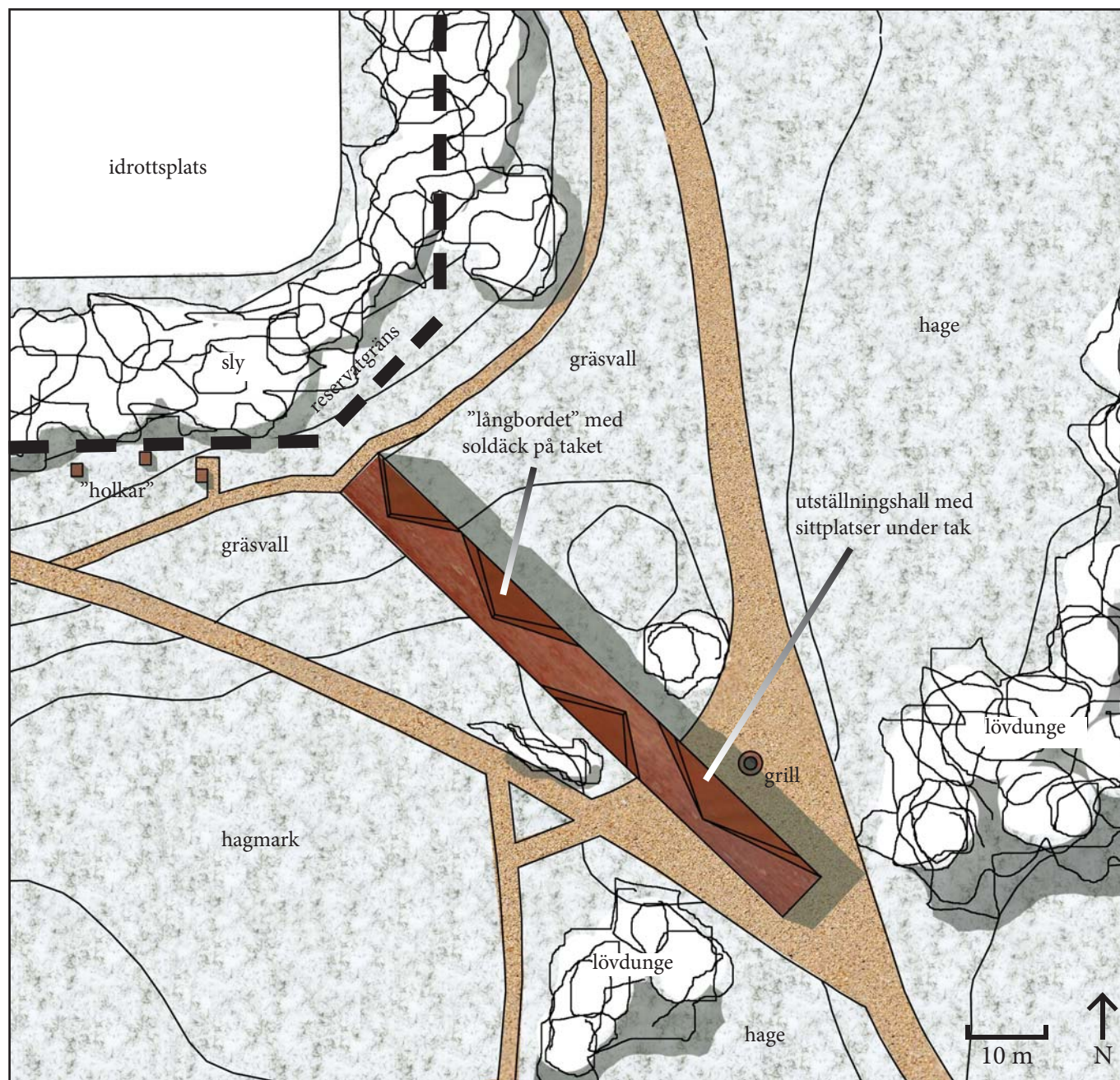
Att sticka ut innebär också en gestaltning som står i kontrast till omgivande natur. I det här fallet en kontrast till storlek, färg och de geometriska, raka formerna. En

Koncept:
Långbordet

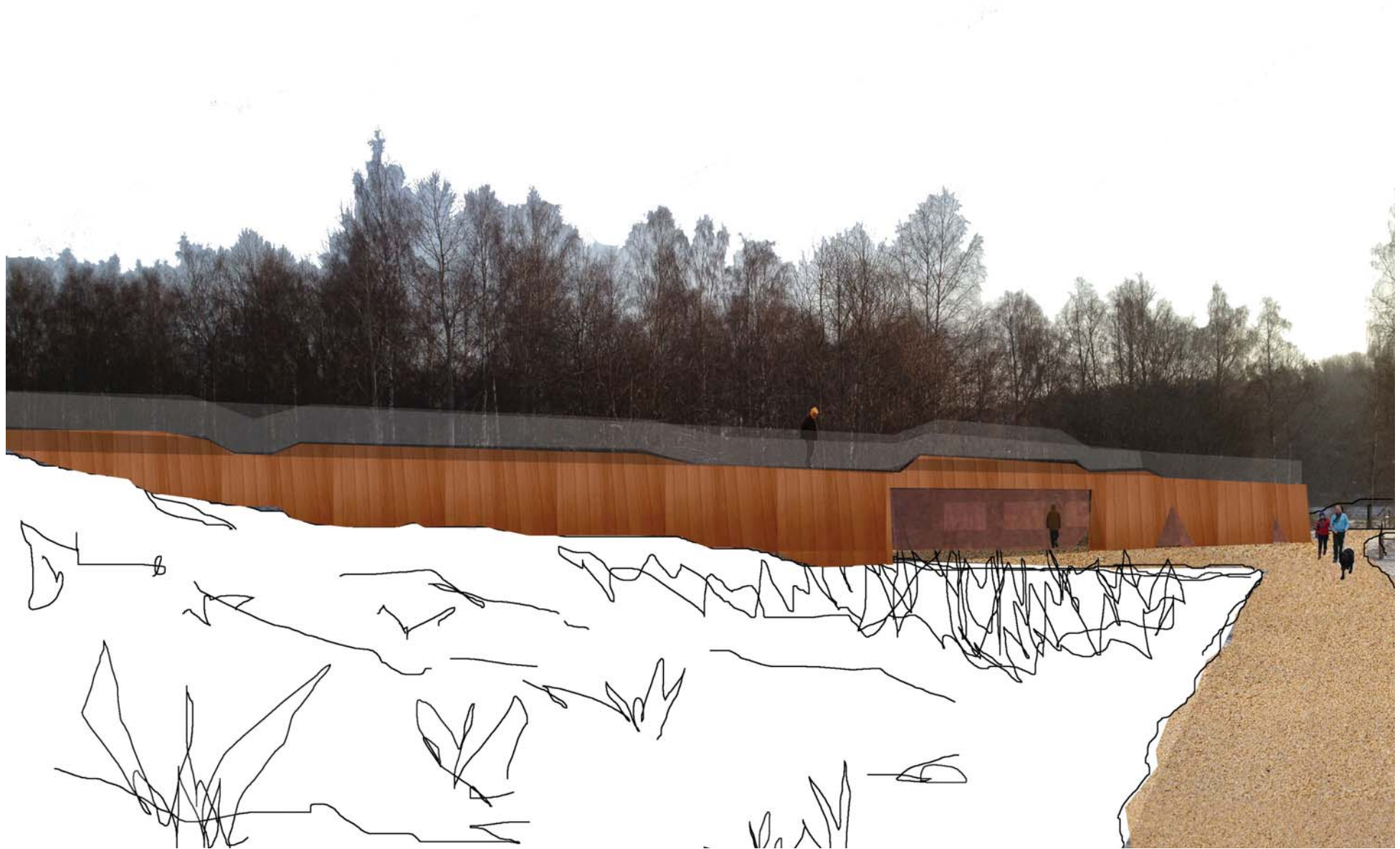

Entré 5 - *sticka ut*

gestaltning som sticker ut behöver inte betyda en sådan här stor skapelse, stor skala. Det handlar främst om att kontrastera och det kan se på fler sätt än att gå upp i skala. I det här fallet ville jag dock utnyttja topografin, utsikten och skapa flera funktioner i bordet. Uppe på bordet veckar sig duken och hänger ned längs bordets långsidor. Dukens fall på sidorna - träfasaden är grundmålad i röd slamfärg. Det ger en varm röd ton som lyser upp i vinterlandskapet eller kontrasterar under den gröna delen av året. På bordsytans veckade duk kan besökaren sitta och äta den medhavda matsäcken, sola eller titta på fåglarna vid Markasjön. Vid andra änden tar en stig vid och tre fågelholkar anpassad för människans storlek ger kamouflage och väderskydd vid fågel-skådning.

Entrén såsom besökaren möter den från väster.

Entré 5 - *sticka ut*

"Långbordet" sträcker ut sig i det öppna beteslandskapet. Ovanpå "långbordet" kan besökaren sitta och vila sig, äta sin medhavda matsäck, sola sig och titta ut över beteslandskapet och det rika fågellivet vid Markasjön. Golvet är i stansad corténstål, sittytorna i trä och räcket i pansarglas.

Entré 5 - *sticka ut*

”Långbordet” sett ifrån söder. Under ”bordet” finns plats för både permanenta och tillfälliga utställningar. Här kan besökaren ta skydd för regnet och vila benen en stund. Stommen är i corténstål med sidor i alvirke. Holkarna för fågelskådning syns i bakgrunden.

Entré 5 - *sticka ut*

Platsen för gestaltningen är på en höjd med en lövdunge i ryggen och med vida blick över beteslandskapet, den fågelrika Markaskjön och dess våtmarker.

Den respekt vi har för naturen kan ses i vår vilja att skydda den. Ett sätt är att hjälpa naturen på traven. Det kan till exempel ses i byggandet av fågelholkar. Fågellivet är rikt i Markaskogen och runt Markaskjön och dess omgivning. Omsorgen om djurlivet syns även här med flertalet fågelholkar uppsatta i träden.

Att sticka ut kan som jag tidigare nämnt framhäva naturen genom att till exempel låta det ordnade möta det vilda. Det kan också som här innebära att göra någonting oväntat, lekfullt eller humoristiskt. Konceptet har omvänt proportionerna med syftet att holkarna ska fungera som gömslen och skydd för människor vid fågelskådning. "Holkarna" har titthål i stående och sittande höjd. Till en av dessa kommer besökaren via en stig som går vidare till "långbordets" tak. Den är också tänkt att vara anpassad för rullstolsburna. De två övriga ligger utspridda i terrängen på höjden.

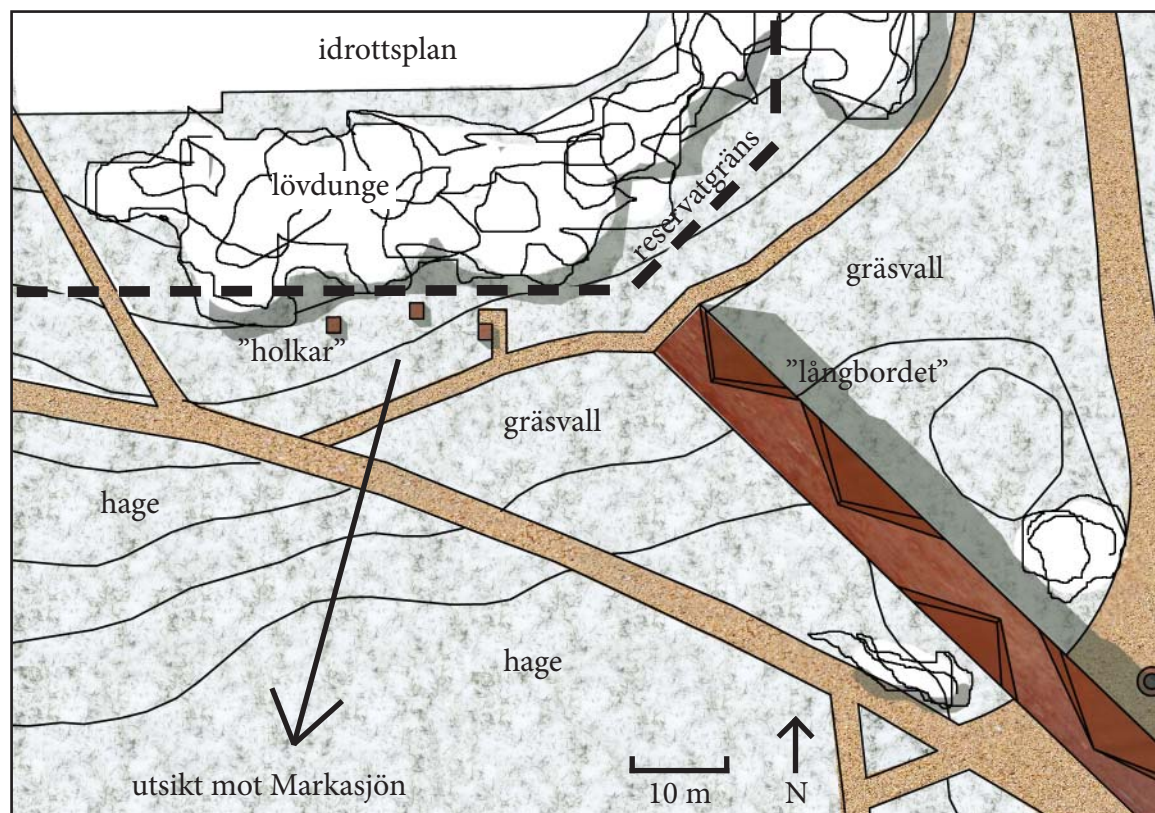
från sidan

framifrån

Koncept:
Fågelholk

Beckasin, svart-hakedopping och rörhöna är exempel på fåglar som har observerats vid Markaskjön

Diskussion och reflektion

Plats och identitet

Målet med arbetet var skapa ett antal entréer för Markaskogen naturreservat. Dessa skulle vara unika för varje plats men ändå ha en gemensam identitet.

Syftet med arbetet var att visa på hur gestaltning kan synliggöra natur. Syftet var också att visa på hur gestaltning kan öka värdet på natur genom att synliggöra det. Det är framför allt i litteraturstudierna som jag har utvecklat mina tankar kring hur vi genom gestaltningen kan visa natur. Genom att undersöka människans förhållande till natur har tankar fötts. Tankarna har sedan utvecklats till olika strategier (motton) för att ta sig an en plats. Därefter har ett antal entréer utformats genom olika koncept kopplade till strategierna. Strategierna och koncepten har i stor grad utgått ifrån platsen och landskapet.

Till en början var planen en annan. Då var tanken att utgå ifrån ett utvecklat varumärke och olika slags byggelement som skulle kunna användas i alla Örebros reservat med Markaskogen som pilotprojekt. Liknande det i tävlingen för att stärka Sveriges nationalparker identitet. Jag upptäckte snart att det inte var särskilt fruktbart. Alla skisser blev platta och innehållslösa. Planen var tvungen att revideras. Jag började skissa utifrån platsen, dess historia och omgivande landskap. Det var ju trots allt det som skulle visas upp.

Om man ser Markaskogen som ett varumärke så måste det byggas upp. Att skapa en identitet är ingenting som kan göras över en natt. Det krävs en förankring. Det kan ske genom berättelsen, en historia om du så vill. Information kan ges besökaren som en bok att ta del av eller som en berättelse som förs vidare från mun till mun.

Ovanstående erfarenhet och resonemang gör att jag känner mig skeptiskt till landskapsarkitektur utan förank-

ring till den unika platsen. Gestaltning måste grundas i en kontext och varje plats har sin berättelse som är värd att berättas. Tas inte hänsyn till platsens narrativ riskerar den att bli ytlig och intetsägnande.

Vad är naturen värd?

Huvudfrågeställningen som jag arbetade utifrån var:

Hur kan entréer till tätortsnära naturområden gestaltas så att de ekologiska värdena bibehålls och framhävs och samtidigt gör dessa områden mer attraktiva för besökare?

Det korta svaret på frågan blir: Genom att visa naturen! Min ambition var att låta gestaltningen svara på huvudfrågeställningen. Genom att visa upp naturen och skapa ett intresse för den ökar också viljan att ta hand om den. Naturen får på så sätt ett ökat skydd vilket är syftet med reservatsformen. Den konserverade formen som Hanna Erixon ser som en risk med reservaten blir istället en medskapande form av naturvård. Det blir ett slags social-ekologisk kontroll. Social på så sätt att fler människor har fler ögon att övervaka varandra med. Ekologiskt på så sätt att när tillhörigheten är etablerad ökar också viljan att ta hand om naturen.

Målet med arbetet var att entréerna skulle synliggöra reservatet som sådant och göra utflyktsmålet mer intressant för besökare. Genom att visa områdets styrkor i gestaltningen tror jag att medvetenheten om reservatets landskap och föränderlighet ökar. Det gör att upplevelsen kan bli än mer positiv och naturen blir mer värd för besökaren.

Naturens värde ligger i vår uppskattning eller vår brist på uppskattning för den. Om inte människor vistas i naturen minskar värdet och förståelsen av den. Enligt den enkät som skickades ut till personer bosatta i Stockholms län 2003, skulle fler personer besöka natur-

områden om det fanns mer information tillgänglig. Det är också någonting som Naturvårdsverket tagit fasta på i utlysningen av gestaltningstävlingen med syfte att stärka nationalparkernas identitet.

Om vi utgår ifrån det Petra Andersson kallar för naturens *integritet* (Rooth, 2007), dess styrka och motståndskraft, tror jag vi kan få ut mer av naturen än om vi ser den som någonting statistiskt som ska bevaras. Dess värde ligger i dess kraft och det är också den som vi önskar uppleva.

För att se det krasst ekonomiskt: om naturens värde ökar, ökar också omgivande fastigheters värde. Men värdet är mer än så. Det är en samhällsekonomisk vinst att människor kommer ut i naturen. Folkhälsan antas utvecklas positivt - både fysiskt och psykiskt välbefinnandet. Naturens värde ligger förutom detta i de ekologiska värdena och vårt samspel med naturen.

Att vara och att göra

Jag har genom gestaltungsförslaget försökt reflektera över människans roll till och i naturen. Människan är alltid medskapare till naturen för vi är också naturen. Som gestaltare är det alltid en avvägning att vara eller göra - att agera eller låta det vara. De roller som Hauxner kallar för herden eller trädgårdsmästaren. Indirekt formar även herden jorden med sina betesdjur.

I de arkitektävlingar som jag tittat på är juryns bedömningar alltid en avvägning mellan att vara eller att göra. Att göra ett ingrepp i vad till synes är orörd natur, så i alla fall ett unikt landskap. Det syns också i gestaltningen där uttrycket ofta blir en slätstruken vildmarksestetik som försöker tala samma språk som naturen, med "naturliga" material och "jordfärger".

Jag har genom "Tältet" försökt visa hur en "Smälta in"-

gestaltning kan te sig utan att för den skull vara medier och uddlös. Ibland kan ett sådant närmande av en plats vara nödvändig för att som i det här fallet inte ta över utsikten - platsens verkliga tillgång.

Jag menar att för att visa naturen måste vi göra. Vi måste göra mer än vad vi gör idag både till yta och innehåll. Där jag drivit detta till sin spets är i "Långbordet" som med sin storlek, färg och form sticker ut. Den kanske till och med sticker i ögonen på folk. För gestaltning som märks kan också uppröra. Speciellt i känsliga miljöer. Det behöver inte vara i skyddade naturområden men områden som berör människor emotionellt. Det handlar om platser som har stark förankring i historien, platser som har stark identitet och så vidare.

Jag tror den respekt vi har till naturen också har med historien att göra. Det är lite som att ta över sitt föräldrahem. Det är svårt att börja renoveringen när det sitter så mycket minnen i väggarna.

En av svårigheterna när jag började arbetet var just den stora respekt jag kände inför naturen. Jag kände att det hade varit lättare att gestalta i stadsmiljö (även om grön- och naturområden också räknas in i stadsmiljön). Det är på något sätt enklare att tillföra grönska än att bygga i den. I efterhand kan jag nog se att det snarare var stämpeln "naturreservat" som hämmade mig i gestaltningsprocessen snarare än emotionella hinder. Vidare har jag inte heller någon tidigare förankring till platsen.

Metod

Då jag i början av arbetets gång inte hade bestämt mig för hur många entréer som skulle gestaltas, valde jag att inventera och analysera fler än de som syns i arbetet. Det kan i efterhand te sig som onödigt arbete, men som jag tror var nödvändigt för att få en ordentlig bild över hela naturreservatet. Arbetet var också nödvändigt för

att kunna välja ut de ingångar som var intressanta att arbeta vidare med.

De analysmetoder jag har arbetat med har känts relevanta och tillämpbara för områdena. Jag hade arbetat med dem förut och det krävdes därför ingen närmare undersökning vad de innebar. Min analysmetod har varit relativt grundläggande, men för uppgiften adekvat vilket gjorde den svår att frånga. Metoden går att använda för de flesta gestaltungsprojekt.

Den gestaltungsmetod som jag använde var hämtad från arkitektgruppen C-O-M-B-I-N-E. Jag valde metoden eftersom jag var nyfiken på den. Den kan också vara användbar i det framtida arbetslivet. Den visade sig vara bra för att strukturera upp mina tankar och för att motivera mina vägval. Frågan *varför* är kanske i överflöd i föreliggande arbete då det egentligen motsvarar syftet. Den tål i och för sig att upprepas och i framtida arbeten är det därför nödvändigt att även ha med den rubriken. Jag anser för övrigt att gestaltungsmetoden rymmer de frågor som ett gestaltungsprogram bör innehålla.

En användbar metod i det här arbetet var att skissa på fotografier. Det handlade främst om att testa geometriska figurer i bild som gav riktning, ramade in eller på andra sätt kommenterade landskapet. Det gav en direkt bild av hur det skulle kunna se ut på plats. Förutom att skissa på fotografier och i plan vek jag också små modeller i papper, vilket gav snabb information hur idéer skulle kunna se ut.

Min ursprungliga tanke var att arbeta icke-platsspecifikt, likt arbetssättet i tävlingen om att ge en gemensam identitet för Sveriges nationalparker. Jag hade aldrig arbetat på det sättet och ville därför prova på det. Jag skissade och arbetade fram en logotyp för *Örebro natur*. Utifrån denna skissade jag i plan och på fotografier. Visst gick det, men resultatet blev ytligt och innehållslöst. Det saknade identitet, kan jag i efterhand konstatera. Jag var helt enkelt tvungen att ändra strategi.

Jag gick tillbaka till det för många landskapsarkitekter vanliga arbetssättet: att efter inventering och analys arbeta utifrån platsen, med dess komponenter och i dess kontext. För varje plats måste hanteras som den unika plats den är. Det var när jag kapitulerade inför faktum, att det inte går att bortse från platsen som också arbetet gick framåt. Då hände det någonting med platserna. De fylldes med innehåll och mening.

Det är inget tvivel om att arbetet skulle ha sett annorlunda ut med andra metoder och bakgrundsstudier. Det gäller framförallt val av huvudlitteraturen. Det var tack vare Malene Hauxners bok som arbetet fördjupades och skänkte mening till gestaltningen. Jag har aldrig arbetat så nära teori och gestaltning så intensivt som jag har gjort i det här arbetet. Det har gett mig mycket att bära med mig i framtiden. Jag har reflekterat över min roll som landskapsarkitekt, hur jag förhåller mig till naturen och valet att göra eller låta vara. Som landskapsarkitekt är det många gånger enklare att göra än att vara. Det är också en konst att veta när det är nog. Som konstnären vet när det är dags att lägga ifrån sig penseln. Det gäller att hitta en balans. Att vara *både* trädgårdsmästaren och herden. Hauxners bok är ett stycke landskapshistoria med många beskrivningar över platser och dess arkitektur. Det kan vara svårt att förhålla sig till platserna eftersom att jag inte varit där. De beskrivningar och värderingar som görs är därför i stor grad författarens.

De arkitekttävlingar jag undersökte var dels i Sverige, dels i Norge. De valde jag för att de behandlade gestaltning i skyddad natur samt hade en natur som liknade den jag skulle gestalta. Trodde jag. Att likna Höga kusten med Markaskogen vore inte att ge rättvisa åt någon av platserna. Jag skulle ha kunnat tittat på tävlingar utanför Norden också. Kanske de skulle skilja sig ännu mer från Markaskogens natur, men det hade kanske gett en mer differentierad bild av hur naturområden kan gestaltas. För faktum är att de tävlingsförslag jag tittat på har liknande idéer om hur natur ska gestaltas även om de

drar åt två olika håll. Att natur ska visas verkar alla hålla med om. Hur det ska ske finns det däremot olika syn på. Det kan ske genom en mer lågmäld gestaltning eller en mer rättfram sådan. Det har framför allt varit till nytta att läsa juryns motiveringar. Däri ligger inte bara bra beskrivningar av de olika förslagen utan också värderingar och nya frågeställningar. Det gäller för den delen också att förhålla sig kritiskt till juryns bedömningar; att tänka på vilka den representeras av; att tro på sina idéer och frikoppla vad som eventuellt går hem hos juryn är också en tanke som jag tror vinner i långa loppet.

Framtida möjligheter

Jag tror att det finns en stor utvecklingspotential i många skyddade naturområden. Att låta besökare vara delaktiga i naturvården är en del. Jag tror också att det finns utrymme för att göra mer inom den pedagogiska förståelsen för natur och ekologiska processer. Jag tror att förståelsen måste hämtas på plats men att mycket av informationen kan finnas elektronisk. Därmed ökar intresset för naturen, folkhälsan kan öka om fler tar sig ut i naturen och naturskyddet blir starkare.

Att göra naturen aktiv kan vara svårt. Däremot finns möjligheter att aktivera besökaren på olika sätt. Ofta ses staden som aktiv och naturen passiv. En syn som i så fall kanske innebär att naturen av många ses som tråkig. Det kanske inte är alla som uppskattar naturen för vad den är utan vad man kan göra där. Med synen på natur som passiv blir den ganska tråkig. Och även för den som uppskattar naturupplevelser måste det finnas möjligheter att göra någonting mer än att ta sig fram till fots. Att kunna grilla eller kunna sitta ner och äta sin medhavda matsäck är en basal funktion att kunna tillgodose. Vidare finns det fler möjligheter att "aktivera" naturen beroende på platsen. Det behöver inte betyda att naturen blir till ett tivoli. Det betyder bara att vi måste ge redskap till en aktiv naturupplevelse. Även medskapande former

av gestaltning där människor, djur och natur blir till en tydligare symbios.

Genom att låta människor vara medskapare i naturen tror jag också vi kan få ett ökat naturskydd. Genom att forma naturen fräntas människan sin förutfattade roll som betraktare (Hauxners herderoll). Genom att *göra* blir vi mer medvetna om vår medskapande roll i naturen.

Gestaltningmässigt skulle det likaså vara intressant att låta naturen vara medskapare för att belysa att vi är en del av med naturen, i symbios med den. Vi påverkar naturen och naturen påverkar oss. Jag tänker på Van Valkenburghs ergade kopparvägg där han låter vatten rinna längs väggen vilket bildar gröna spår efter vattnet. Det vore också intressant att gå längre med användandet av miljövänliga material och använda sig till exempel av material med kortare livscykel. Även gestaltningar som främjar arters livsmiljöer eller skapar nya miljöer för arter att etablera sig i vore intressant att utveckla. Det skulle inte bara gynna den ekologiska mångfalden. Det skulle också vara intressant och lärorikt för besökare att ta del av och därför höja naturens värde.

Jag vill också slå ett slag för att tidigt inkorporera funktionsnedsattas behov i gestaltungsförslag och design. Detta utifrån ett tillgänglighetsperspektiv och att vi behöver rucka på normen för *vem* som vi designar för. I mitt arbete skrev jag tidigt att jag utgick ifrån den gående människan, men det är inte helt sant. Så långt som möjligt har jag också försökt inkorporera andra perspektiv i mitt gestaltningsförslag, rullstolsburna, synskadade med flera. Genom att tidigt dryfta design och gestaltning med berörda intresseorganisationer och brukare kan vi slippa göra halvdana anpassningar senare i processen.

Det finns olika sätt att arbeta för att höja värdet på naturen. Ett sätt är att visa naturen genom gestaltning, något som jag velat synliggöra med det här examensarbetet.

Källor

Tryckta och elektroniska källor (de sist nämnda hämtade under vårterminen 2012)

Benjamin, Walter (1936), *Konstverket i reproduktions-åldern*. I franska utgåvan av Zeitschrift für Sozialforschung, Paris. Elektronisk version: <http://www.marxists.org/svenska/benjamin/1936/konstverket.htm>

Boverket (2007), *Del 3 Västeråsstudien – upplevelser av natur- och kulturmiljö i två stadsdelar i Västerås i projektet Landskaps upplevelsevärden*, Karlskrona, Elektronisk publikation

Braae E, Hare R (2011), *Malene Hauxner's practice of history - Nature, form, landscape*. Porträtt av Malene Hauxner i tidskriften 'scape nr 1/ 2011

C-O-M-B-I-N-E (2012), *Urbanatur som metod*: <http://www.combine.coop/visaprojekt.php?id=151&lang=swe>

Eliot TS., (1968), *Four Quartets*, Houghton Mifflin Harcourt P, USA

Erixon Hanna (2006), *Odlas staden, bygg naturen*, tidskriften Arkitekten nr 8/2006

Greenmuseum.org (2012): *Agnes Denes*: http://greenmuseum.org/content/artist_index/artist_id-63__nosplit-z.html

Hauxner Malene (2011), *Fra naturlig natur til SUPER-NATUR Europæisk landskapsarkitektur 1967-2007 set fra Danmark*, IKAROSS Press, Danmark

Kaplan Rachel m fl. (1998), *With People in mind: design and management of everyday nature*, Island Press, Washington DC

Lynch Kevin (1960), *The image of the city*, MIT Press, Cambridge, Mass

Naturvårdsverket (2007), *Riktlinjer för entréer till Sveriges nationalparker*, elektronisk publikation: <http://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer/620-5633-6.pdf>

Naturvårdsverket (2004), *Värna – Vårda - Visa, Ett Program för bättre förvaltning och nyttjande av naturskyddade områden 2005-2015*. Stockholm

Regeringen (2010), *Regeringens proposition 2009/10:238 Framtidens friluftsliv*, Visby

Riksantikvarieämbetet (2012), *Europeiska landskapskonventionen*: http://www.raa.se/cms/extern/kulturarv/landskap/europeiska_landskapskonventionen.html

Rooth Hetty (2007), *Världens värden*, intervju med Petra Andersson, i Studieförhjälpens tidskrift, Cirkeln nr 4/2007

Sandberg E, Sannebro M (2004), *Så använder vi naturreservaten, Resultat från en enkät till 1000 hushåll i Stockholms län 2003*. Stockholm: Länsstyrelsen i Stockholms län

Smith, Jeffery J. (2000), *Planning by Markets*. Los Angeles: University of Southern California: <http://www-pam.usc.edu/volume3/v3i1tn1.html>

Stadsbyggnad Örebro (2010), *Beslut om bildande av naturreservatet Markaskogen i Örebro kommun*, Örebro

Swanwick Carys (2002), *Landscape Character Assessment: Guidance for England and Scotland*. Elektronisk publikation: http://www.naturalengland.org.uk/Images/lcguidance_tcm6-7460.pdf

West 8 Urban Design and Landscape Architecture (1999), *Sund garden*: http://www.west8.nl/projects/sund_garden/

Wikipedia (2012-04-19), sökning på ordet *natur*: <http://sv.wikipedia.org/wiki/Natur> (hämtad: 2012-06-04)

Örebro kommun (2006), *Program för Örebro gröstruktur*, Örebro

Arkitekttävlingar

Gemensam identitet för Sveriges nationalparker, 2009 - Tävlingsprogram, tävlingsförslag och juryns bedömning: <http://www.arkitekt.se/s51734>

Sjunkhatten nationalpark - Tävlingsprogram: http://www.doffin.no/search/show/search_view.aspx?ID=FEB157535&catID=146

Sjunkhatten nationalpark, 2011 - Tävlingsförslag och juryns bedömning: <http://www.arkitektur.no/?nid=227172&lcid=1044>

Skuleskogens nationalpark, 2006- Tävlingsprogram, tävlingsförslag och juryns bedömning: <http://www.arkitekt.se/s29905>

Övriga källor

Samtal med Malin Björk, kommunekolog Örebro kommun, Örebro den 26 januari 2012

Samtal med Anders Morsén, landskapsarkitekt på C-O-M-B-I-N-E, Stockholm, 20 mars 2012.

Elektronisk korrespondens med Thorbjörn Andersson landskapsarkitekt på SWECO, den 29 februari 2012

Elektronisk korrespondens med Anita Veiseth landskapsarkitekt på Verte, den 6 mars 2012

Elektronisk korrespondens med Mattias Nordström landskapsarkitekt på White arkitekter, den 20 april 2012

